

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Bc. Jan Krbec

**Prorocký model katecheze jako reakce
na otázky naší doby**

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Ing. Marie Zimmermannová, Th.D.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 25. listopadu 2018

Jan Krbec

Bibliografická citace

Prorocký model katecheze jako reakce na otázky naší doby [rukopis] : diplomová práce / Jan Krbec ; vedoucí práce: Marie Zimmermannová. -- Praha, 2019. -- 98 s.

Anotace

Diplomová práce „Prorocký model katecheze jako reakce na otázky naší doby“ zpracovává téma dějinně-prorockého modelu katecheze. Ve studijní části práce je model uchopen v kontextu biblického pojetí prorocství dovršeného v osobě Ježíše z Nazareta a jako jeden z projevů účasti pokřtěných na Kristově prorockém úřadu, realizovaném v celku evangelizačního poslání církve. Jeho vnímavost vůči sociálním podnětům, důraz kladený na malá křesťanská společenství a nárok na křesťanskou angažovanost jsou nahlédnuty v rozsahu sociální nauky církve a jejího vývoje po 2. vatikánském koncilu. Autorská část práce představuje původní katechezi na aktuální společenské téma, čtené prizmatem evangelia a křesťanské víry. Předložením tématu členům dvou malých společenství a vyhodnocením výsledků setkání má být dosaženo cíle práce, kterým je ukázat, jak může dějinně-prorocký model katecheze pomoci dospělým věřícím porozumět „znamením doby“ a přispět k růstu společenství křesťanů.

Klíčová slova

prorok, Ježíš z Nazareta, znamení doby, katecheze, Druhý vatikánský koncil, současný svět, křesťanské společenství, angažovanost, papež František

Abstract

The Diploma thesis “Prophetic model of catechesis as a response to the questions of our time” examines the theme of the historical-prophetic model of catechesis. The study part of the work looks at the model in the context of the biblical concept of prophecy consummated in the personality of Jesus of Nazareth and as one of the manifestations of the participation of those baptised in Christ’s prophetic office, realised in the evangelical mission of the Church. His sensitivity to social challenges, the emphasis laid on small Christian communities, and the entitlement to Christian engagement are viewed within the scope of the Social Doctrine of the Church and its development after the Second Vatican Council. The authorial part of the work presents original catechesis to the current social topic, read through the prism of gospel and Christian belief. The objective of the work is to show how the historical-prophetic model of catechesis can help adult believers understand the “signs of the times” and contribute to the growth of Christian community. The objective is to be achieved by submitting the topic to the members of two small communities and evaluating the results of the meeting.

Keywords

prophet, Jesus of Nazareth, signs of the times, catechesis, Second Vatican Council, today’s world, Christian community, commitment, Pope Francis

Počet znaků (včetně mezer): 193 060

Poděkování

Na tomto místě bych rád velmi poděkoval ThLic. Ing. Marii Zimmermannové, Th.D. za trpělivost, s níž mne vedla při vzniku této práce, za její cenné podněty, odborné i věcné připomínky a za lidský přístup. Představuje pro mne vzor moderní katechety. Moje poděkování patří také členům dvou společenství z farnosti u kostela sv. Jakuba Staršího v Praze – Stodůlkách. Díky jejich vstřícnosti a kvalitním odpovědím vznikla práce v této konkrétní podobě. V neposlední řadě mnohokrát děkuji své manželce Anežce za vzácnou podporu, motivování a vytváření potřebného zázemí v průběhu celého mého studia.

Obsah

Úvod.....	6
1. Od biblických proroků k prorockému modelu katecheze.....	8
1.1. Proroctví ve Starém zákoně	8
1.2. Ježíš z Nazareta jako prorok	12
1.3. Uskutečňování prorockého poslání církve v jejích dějinách	16
1.4. Výzvy naší doby.....	27
1.5. Sociální nauka církve – inspirace pro prorocký model katecheze	52
2. Ověření dějinně-prorockého modelu katecheze v praxi	56
2.1. Příprava katecheze na téma „Odlišnost. Ano, či ne?“.....	56
2.2. Katecheze ve dvou malých společenstvích	66
2.3. Diskuse.....	73
Závěr	80
Seznam použitých zkratk	83
Seznam literatury	86
Přílohy.....	93

Úvod

V této diplomové práci se budu zabývat tématem dějinně-prorockého modelu katecheze. Jejím cílem je konkretizovat, jak tento model katecheze, který mezi dnes užívanými patří k novějším, je vnímavý vůči sociálním skutečnostem a v českém prostředí není tolik známý, může napomoci dospělým věřícím porozumět „znamením doby“ a jak přispět k růstu křesťanského společenství.

Motivací k výběru tématu bylo moje seznamování se s modely katecheze během současného studia na Katolické teologické fakultě a možnost představit vlastní téma inspirované dějinně-prorockým modelem katecheze. Během přípravy na tento úkol se mi postupně vybavovala celá škála naléhavých lokálních i celosvětových problémů, jakými jsou chudoba fyzická i intelektuální, hlad, sociální vyloučení, bezdomovectví a život v ghettech, migrace a s ní související přisun lidí jiného vyznání, rasové a kulturní příslušnosti. To vše dohromady tvoří jevy zasahující životy jednotlivců i celých společností, nutí zvažovat vlastní zájmy a zaujmout postoje: být pro nebo proti, zavírat před nimi oči nebo je vnímat, mluvit o nich či konat.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí. Ve studijní části se budu zabývat nejprve biblickým pojetím slova prorok v rámci Starého zákona. Dopravením instituce proroka i naplněním prorockví, s nimiž se v této části Bible setkáváme, je Ježíš Kristus. Z velikonočních událostí a Ježíšova velikonočního tajemství společně vyčteme, že on sám je tím Slovem, které vycházelo z úst hebrejských proroků. Zmrtvýchvstalý Pán svěřuje svým apoštolům, potažmo celé církvi, úkol hlásat evangelium a křtít. Připomenu podíl každého křesťana na Kristově prorockém úřadu získaný ve křtu. Cestou dospělých k přijetí iniciačních svátostí je katechumenát, který chci představit jako model každé katecheze. Dějinně-prorocký model pojednám v celkovém kontextu evangelizace se zřetelem k sociální nauce církve jako její kontinuální součásti, reprezentované sociálními encyklikami papežů uplynulých dvou století a zejména procesem iniciovaným 2. vatikánským koncilem. Zvláštní důraz budu klást na koncilový požadavek číst „znamení doby“. Následný vývoj teologického myšlení a proudů bude zastoupen přelomovou konferencí latinskoamerického episkopátu v Medellinu a teologií osvobození. Ve výkladu hodlám postupovat podle časové osy a dospět až k papeži Františkovi. Spojitost s prorockým modelem katecheze nahlédnu v celém životě Jorgeho Maria Bergoglia se zřetelem k vývoji jeho myšlení, postojů a sociálního cítění, jež s sebou přinesl na Svatopetrský stolec a rozvinul je ve svém magisteriu.

Ve druhé, autorské části nejprve popisně představím katechezi na téma „Odlišnost. Ano, či ne?“, jež očima evangelia a v linii koncilu nazírá jednak vzájemnosti a napětí, panující mezi třemi velkými monoteistickými náboženstvími, jednak složitost etnicity, konkretizovanou romským a afroamerickým etnikem. Zachytím okolnosti, za nichž se zvoleným tématem zabývala dvě malá společenství dospělých. Zajímalo mne, jak na téma zareagují křesťané okolo třiceti let a křesťané přibližně o generaci starší. Srovnání jejich ohlasů s příslušnými prameny má být posledním krokem k dosažení cíle této práce. Část uzavře reflexe věnovaná „prorokům dneška“, vycházející z námětů členů navštívených společenství.

V závěru shrnu hlavní myšlenky a zjištění, k nimž jsem v průběhu práce dospěl, zvážím výsledky setkání se dvěma nejen věkově odlišnými společenstvími, uvedu, zda a jak bylo dosaženo cíle práce a podělím se o získané zkušenosti, jež by mohly posloužit těm, kdo by se tématem chtěli dále a hlouběji zabývat.

1. Od biblických proroků k prorockému modelu katecheze

„Mnohokrát a mnohými způsoby mluvíval Bůh k otcům ústy proroků; v tomto posledním čase k nám promluvil ve svém Synu.“ Úvodní, s oblibou citované verše z listu Židům¹ poslouží i nám za osnovu příštích úvah. Míjíme promýšlet Boží promlouvání ústy proroků ve Starém zákoně, způsob, jímž Bůh jejich dílo dovršil ve svém jednorozeném Synu, Ježíši Kristu, i rozličné podoby, jimiž svůj podíl na Kristově prorockém úřadu uskutečňuje Boží lid, se zvláštním zřetelem k osobnostem Petrových nástupců.

1.1. Proroctví ve Starém zákoně

Nežřídko v běžné řeči zaslechneme, že někdo měl správný odhad věci a stal se tak „neuvěřitelným prorokem“. Jiný se zdráhá vyslovit závěr, neboť by byl nerad „falešným prorokem“. Slovo *prorok* přežívá i v našem postmoderním slovníku v představě kohosi, kdo dovede předvídat budoucí sled událostí. Ani si přitom neuvědomíme, že užíváme výraz přenesený z náboženské a kultické sféry, a vycházíme tak trochu z obsahu, jehož nabyl ve starověkém Izraeli, malém národě žijícím mezi Mezopotámií a Egyptem.

Biblista Jiří Hoblík (1966), který nám bude průvodcem touto oblastí, připomíná, že ve Starém zákoně je jako obecný titul v náboženské funkci užíván *návi'*, který se vykládá jako „mluvčí“ či „zvěstovatel“, v pasívu pak „Bohem povoláný“. Tím se rozumělo, že osoba je *volána* k zvláštnímu úkolu *volat*, tj. sdělovat slovo pocházející od jiného a jeho jménem. Nešlo o prosté předání vzkazu, nýbrž o jeho vnitřní zpracování hlasatelem a následné uzpůsobení povaze adresátů, aby slovo mohlo účinně působit. Kdo ve skutečnosti volá a oslovuje, objasňovalo povolání: „Toto praví Hospodin“, a průběžné ujištění „je výrok Hospodinův“.² Méně časté, avšak neméně výstižné bylo označení *chóze* či *ro'e*, tedy *vidoucí*, přeneseně „vizionář“. Zatímco v okolních krajinách profesionální věštcí, jasnovidci a hvězdopravci svými technikami předpovídali budoucnost, zrak biblických vidoucích byl zaměřen na Boží působení v dějinách. To nevyklučovalo, aby se jim dostávalo rozličných vidění,³ jejichž symboliku měli dešifrovat a přetavit ve slovo útěchy, varování či oznámení Božího trestu. Jejich oči však hlavně viděly události v souvislostech a směřovaly jakoby nad ně tam, kam zraky ostatních nedohlédly.

¹ Žid 1,1–2. Viz DV 4.

² Srov. HOBLÍK, Jiří. *Proroci, jejich slova a jejich svět*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 256–261.

³ Srov. tamtéž, s. 256. S označení *chólém (ha) chalóm*, „snivec“, v doslovném překladu „(někdo) snící sny“, se setkáváme v Dt 13,2.4.

Co uzerli a zakoušeli, bylo pro ně pobídkou k jednání, podobně jako u Boha spadá vjedno slovo a jeho naplnění. Každý takový mohl být čestně titulován *'iš (há) 'elóhím* – „muž Boží“. ⁴ Septuaginta, nejstarší řecký překlad Starého zákona, shrnuje uvedené obraty do výrazu *prophétés* – prorok. Význam se tím posunul víc do roviny prostorové – mluvit před někým, a časové – mluvit o věci předtím, než nastane. V uvedeném smyslu termín pronikl do Nového zákona. ⁵

Dodejme, že starozákonní tradice zná proroky „přední“ (starší, dřívější) a „zadní“ (mladší, pozdější). Čelné místo mezi dřívějšími zaujímá Mojžíš, modlitebník, prostředník mezi Bohem a jeho lidem; vůdce Izraele z egyptského otroctví na práh zaslíbené země. ⁶ Ke starším je dále počítán Mojžíšův nástupce Jozue, jakož i ti, na nichž spočinul duch Hospodinův, aby se ujali úlohy soudců v Izraeli. Poslední z řady soudců, Samuel, pomazal na krále pastevce Davida, jehož se „duch Hospodinův zmocňoval od onoho dne i nadále“. ⁷ Tento pěvec vyvoleného národa, tradiční autor žalmů, vzor krále a předek Páně bude posléze počítán mezi velikány dějin spásy. Gád a Nátan jsou jména proroků působících po Davidově boku a při jeho dvoře. ⁸ V srdci Božího lidu byl ideálem proroka Eliáš Tišbejský, horlící pro návrat Izraele k ryzí víře v Hospodina, na něhož navázal jeho žák, divotvorce Eliáš. ⁹

Těžiště profétismu v hebrejské Bibli nicméně leží na mladších, písíciích prorocích, jejichž spisy v Písmu tvoří *Corpus propheticus*. Knihy pojmenované podle tří tzv. velkých ¹⁰ a dvanácti malých proroků se vyznačují obsahovou pestrostí vyjádřenou prózou i básnickými obraty, formou barvitě symboliky, metafor, paralelismů a dalších

⁴ „Boží muž“ představuje čistě maskulinní titul nemající ženský ekvivalent. Ze starozákonních žen – prorokyn bývá jmenována prorokyně Chulda, o níž je zmínka v 2 Král 22,14–20, následně citovaná v 2 Kron 34,22–28. Srov. HOBLÍK, Jiří. *Proroci*, s. 256; 260–261.

⁵ Srov. tamtéž, s. 33.

⁶ Mojžíš sám nebyl brilantním řečníkem; dokonce prý zadržával. Srov. Ex 4,10–12. Jeho skutečná velikost spočívala v tom, že „byl nejpokornější ze všech lidí, kteří byli na zemi“ (Ex 12,3).

⁷ Loc. cit. in 1 Sam 16,13.

⁸ Viz 1 Sam 22,5; 2 Sam 7,4–11; 12,7–14; 24,11–13.18.

⁹ Eliášův význam umocňuje svědectví Bible, podle nějž nezemřel, ale byl vzat do nebe. Úloha ohlašovatelů této události připadla „prorockým žákům“ z těch míst, kudy předtím Eliáš s Eliášou procházeli. Srov. 2 Král 2,1–12.

¹⁰ Křesťanské Písmo svaté ovlivněné LXX počítá mezi velké proroky také Daniela. V hebrejské Bibli patří jeho kniha mezi Spisy, též pro její pozdní vznik ve 2. stol. př. Kr. Srov. HOBLÍK, Jiří. *Proroci*, s. 349.

výrazových prostředků vlastních semitskému způsobu vyjadřování.¹¹ Nesou často rukopis vícero autorů tvořících v různých obdobích, aby zachovali odkaz těch, jejichž jmény se zaštiťovali. Vlastní identitu a osobní život pisatelů obvykle hádáme jen z velmi kusých zpráv. Elementární orientaci v tomto labyrintu a podněty k příští syntéze najdeme v monografii německé historičky a teoložky Johannы Koppové (1921).

1.1.1. Typologie prorockých postav a jejich výroků

*Povolání proroka živým Bohem je provázeno lidským váháním, pochybnostmi o schopnosti poslání dostat, s nutností jít proti proudu vlastní povahy i společenských zvyklostí. Povolání vnímá takřka nemožnost odpovědět jinak než přikývnutím. Krize či vzpoury bývají zažehnány prosazením Božího plánu a ochrannou rukou Nejvyššího.*¹²

*Prorok rozpoznává znamení, která čímsi alarmují, vyzývají zastavit se, přemítat, přehodnotit dosavadní úsudky a postoje. Těm, kdo jsou vůči nim slepí, pomáhá vidoucí odhalit, co jimi zjevuje neviditelný Bůh.*¹³ Prorok sám se nezřídka stává zosobněným slovem, živoucím znamením.¹⁴

*Prorok kárá nevěrnost Izraelitů vůči Bohu a smlouvě, kterou s nimi uzavřel. Pranýřováno je klanění se cizím bohům¹⁵ i krajní sociální necitlivost vůči soukmenovci. Situaci není s to napravit ani formální, dokonale prováděný kult, pokud jeho účastníci holdují modlám a mamonu, dosahovanému podvody a ústrky vůči nejmenším. Majetek, který je dělicí čarou společnosti a nástrojem vykořisťování chudých bohatými, nemůže být známkou Božího požehnání.*¹⁶ Mluvčí ozřejmuje, na čí straně je Bůh, jehož hrozící spravedlivý trest může odvrátit jen obrácení jedinců i celého společenství.

¹¹ Srov. KOPPOVÁ, Johanna. *Izraelští proroci: Dnešní pohled na prorocké knihy Starého zákona*. Kostelní Vydří: KN, 2001, s. 33–38.

¹² Existenciální dilema cítíme v okamžiku povolání proroka Jeremiáše. Viz Jer 1,4–10. Kniha Jonáš, jež svým literárním druhem náleží mezi narativní teologická poučení, je příběhem vzpurného proroka přehajícího před úkolem, který mu Pán svěřil. Srov. KOPPOVÁ, Johanna. *Izraelští proroci*, s. 182–184.

¹³ Uvedme příklad proroka Joela, řazeného do 4. stol. př. Kr. V hospodářské katastrofě způsobené škodlivým hmyzem vidí prorok předobraz válečných jezdců a vřavy předcházející strašlivému dni Hospodinovu, jenž těžce dolehne na ty, kdo se uhníždili v dočasných jistotách a požitcích. Viz Jl 1,2 – 3,5.

¹⁴ Viz Oz 1 – 3; Iz 8,18; Jer 1,1–9; Ez 24,15–27 par.

¹⁵ Pro nevěrnost Izraele, chápanou jako porušení důvěrného pouta s Hospodinem, je často užíváno slov cizoložství, smilstvo, prostituce. Viz např. Jer 2 – 3; Oz 2,4–25; Ez 23,1–46; Iz 62,1–5.

¹⁶ Sociální rozdělení společnosti se všemi jeho dopady ostře kárá už nejstarší písíci prorok Amos, působící v 8. stol. př. Kr. Srov. KOPPOVÁ, Johanna. *Izraelští proroci*, s. 39–48.

Prorok ve jménu Božím nejen hovoří, ale Boha se též dotazuje. Obzvláště palčivou otázkou je, proč Pán dopouští tolik zla, triumfy tyranů a utrpení nevinných. Zůstat bez uspokojivé odpovědi přitom neznamena zůstat bez útěchy, nesené důvěrou v toho, který má vše ve svých rukou a může i zlo proměnit v dobro.¹⁷

Prorok se vymezuje vůči těm, kteří se za proroky vydávají, ale Hospodin je neposlal. Ti sice používají prorocké formulace a rétoriku, vedeni však nejsou Pánovým Duchem, nýbrž vypočítavostí, jíž podřizují svá líbivá tendenční kázání. Za ně falešní proroci sklízejí chválu a oblibu velmožů i lidu, zatímco Hospodinovi povolání bývají pro svou nekompromisnost odmítání, nenávidění, vyhánění, pronásledování, týráni i zabíjení.

Ostré výtky se v prorokově řeči mísí se slovy účasti a útěchy. Děje se tak zejména ve chvílích nejtěžších, kdy se Boží hrozby stávají skutečností a lid smlouvy, zbavený všech dosavadních výsad a jistot, úpí v cizí zemi. Tehdy prorok konejší, pozvedá hlavy, rozveseluje, probouzí důvěru v Boží zaslíbení, pronáší poselství nových nadějí, oznamuje Hospodinovu spásu.¹⁸ Jindy zas, po skončení očištné zkoušky exilu, připomíná zbytku Izraele jeho závazky, na něž v letargii všednodenních starostí pozapomíná.¹⁹

Prorokova slova dopadají jak na hlavu vyvoleného lidu, tak na ostatní národy. Sděluje se tím univerzalita Hospodinovy vlády zahrnující i ty, kteří ho neznají a nectí, ale i fakt, že každému člověku náleží důstojnost zasluhující plný respekt.²⁰ Všem se má týkat i dílem s nadějí, dílem s obavami očekávaný den Hospodinův, rovnající se konečnému soudu nad lidstvem a dějinami.²¹

Prorok ohlašuje příchod Hospodinova pomazaného. Mesiánské naděje jsou spojovány s davidovskou dynastií, které je předpověděno věčné trvání.²² Po sérii neschopných, násilnických, bezbožných panovníků a konečném uprázdění Davidova trůnu se tyto vyhlídky přesouvají a téměř splývají s eschatologickým vrcholem dějin. V definitivním králi se snoubí pokora a mírnost s mocí, jíž založí království věčného pokoje a spravedl-

¹⁷ Viz Hab 1,2–14; 2,4.

¹⁸ Viz Ez 36,24–28; Iz 40,1; 45,1.4–6.

¹⁹ Viz Ag 1,2.4.8; Zach 1–8.

²⁰ Např. Amos ještě předtím, než se obrátí ke svému lidu, oznamuje Boží výhrady a trest okolním národům, odplácející jejich nespravedlnost, rozpínavost a zločiny proti lidskosti. Viz Am 1,3 – 2,3.

²¹ Viz např. Jl 1,5 – 2,83; 3,1n.

²² Titul *mášiach* (pomazaný) prapůvodně přináležel králům pomazaným olejem, symbolizujícím sílu, zdraví a Hospodinova Ducha. Odtud i propojení s Davidovým rodem, podepřené slavným Nátanovým proctvím v 2 Sam 7,12–14a. Srov. KOPPOVÁ, Johanna. *Izraelští proroci*, s. 169–175.

nosti. K impozantní vizi se přimyká obraz Služebníka JHWH, jemuž chybí podoba i krása; je pohrdaným, poníženým, probodeným mužem bolesti. Avšak právě on bere na sebe nemoci druhých, jeho rány nesou uzdravení, jeho smrt je smírnou obětí za viny mnohých a ústí do světla života.²³

1.2. Ježíš z Nazareta jako prorok

Na přelomu letopočtu nesla Palestina, tvořící východní výspu Římského impéria, cejch porobené země, jak tomu bylo v dějinách izraelského národa nejednou. Naděje některých jeho skupin se tím více upínaly k dlouho zaslibovanému mesiáši. V lidových představách se podle Ctirada V. Pospíšila (1958) rýsoval ponejvíce coby Davidův potomek, mající dílo předchůdců završit porážkou římských okupantů, nastolením společenských poměrů odpovídajících duchu Tóry, zajištěním univerzálního uznání vlády jediného Boha, jenž bude uctíván v jeruzalémském chrámě. Užší okruh vyhlížel zachránce oděného v kněžském hávu nebo v plášti proroka.²⁴ Do této atmosféry přichází z Galileje asi třicetiletý tesař Ježíš.²⁵

Život Ježíše z Nazareta zachycený v evangeliích je psán ve světle velikonočních událostí, potvrzujících s konečnou platností jeho božskou identitu. Ježíšův příběh je tak mj. viděn jako uskutečnění dávných proroctví, o čemž svědčí už okolnosti jeho početí a narození. Je třeba podtrhnout, že šlo o naplnění přinejmenším nečekaná. Dítě Ježíš přichází na svět v maličkém efratském Betlémě, z něhož měl vzejít svrchovaný vládce Izraele, avšak stane se tak v improvizovaném útulku, protože pod střechou se pro ně nenašlo místo.²⁶ Herodovo znepokojení nad právě narozeným židovským králem vyvrcholilo šílenstvím vraždění chlapců do dvou let, před kterým mladá rodina uprchla do ciziny. Po návratu z exilu Ježíš skutečně užíval přiřčené přízvisko Nazaretský,²⁷ což obnášelo léta skrytosti prožitá v rodinném prostředí nevýznamného galilejského městečka, z většiny naplněná těžkou rukodělnou prací v rytmu určovaném sobotami a židov-

²³ Viz Zach 9,9. Viz čtyři zpěvy o Služebníku JHWH: Iz 42,1–7; 49,1–9; 50,4–9; 52,13 – 53,12.

²⁴ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 4. vydání. Kostelní Vydří: KN, 2010, s. 50.

²⁵ Srov. Lk 3,23a; Mk 6,3.

²⁶ Srov. Mal 5,1; Mt 2,6; Lk 2,7. Liturgický překlad předkládá variantu upřesňující důvod nepřijetí: „protože v zájezdním útulku nebylo pro ně místo“. Slavnost Narození Páně – v noci. In *Lekcionář I: nedělní lekcionář I: roční cyklus A*. 2., upr. vyd. Kostelní Vydří: KN, 2006, s. 87–90.

²⁷ Srov. Mt 2,1–23; Jer 31,15; Oz 11,1; Ex 4,22n.

skými svátky. V počátcích svého veřejného působení je ve své domovské synagoze vyzván, aby v sobotním shromáždění četl²⁸ ze svitku proroka Izaiáše. Ježíš volí úryvek:

Duch Hospodinův jest nade mnou; proto mne pomazal, abych přinesl chudým radostnou zvěst; poslal mne, abych vyhlásil zajatcům propuštění a slepým vrácení zraku, abych propustil zdeptané na svobodu, abych vyhlásil léto milosti Hospodinovy.²⁹

Ježíšovo prohlášení, že Písmo, které slyšeli, se právě naplnilo, vyvolalo u jeho sousedů a známých nadšení, jež přerostlo v záměr svrhnout jej ze srázu poté, co jim vytkl jejich senzacechtivost a dodal: „Amen, pravím vám, žádný prorok není vítán ve své vlasti.“³⁰

Tímto kázáním se Ježíš z Nazareta staví do linie vrcholící charismatickým asketou Janem Křtitelem, pokládaným za posledního ze starozákonních proroků.³¹ Týž Jan, který svoje poslání zaštiťuje slovy proroků o „volajícím na poušti“, jenž připraví cestu Pánu, Ježíše pokřtí a vydá o něm působivé svědectví.³² Sám sebe pak Ježíš ještě vícekrát označí jako *proroka*.³³ Ve svém sebepojetí jde přesto dál, neboť „Zákon a Proroky nepřišel zrušit, nýbrž naplnit“.³⁴ Svůj úděl sice předjímá na příkladu proroka, který tři dny strávil v útrobach velryby a obrátil veliké město Ninive, neopomene však zdůraznit, že zde je někdo víc než Jonáš.³⁵ Ježíšův přesah hebrejské profétie hledejme jednak v přímém spojení jeho slov se Slovem vtěleným, jednak ve znameních, jimiž je autorita slova potvrzována.³⁶ Mocná slova a skutky volající k obrácení a víře v evangelium, ohlašují blízkost, ba přítomnost Božího království v osobě Ježíše Nazaretského.³⁷ Izaiášovo prorockví tak promlouvalo v potulném kazateli, pohybuujícím se mezi nejnižšími vrstvami

²⁸ Jedná se o jediné místo (hapax legomenon) dokládající, že Ježíš uměl číst.

²⁹ Lk 4,18n. Srov. Iz 61,1–2.

³⁰ Lk 4,24. Viz vv. 22–30.

³¹ Srov. KKC 523.

³² Srov. Iz 40,3–5; Mal 3,1; Mt 3,1–6; Mk 1,2–8; Lk 3,3–6; Jan 1,19–23.

³³ Viz Mk 6,4; Mt 13,57; Lk 13,33–34; Jan 4,44.

³⁴ Loc. cit. in Mt 5,17.

³⁵ Srov. Mt 12,41.

³⁶ Srov. DV 4. Ježíšovu novost vůči hebrejské epoše vystihují výrazy kontinuita, diskontinuita a přesah (pokrok). Srov. PBK. *Židovský národ a jeho svatá Pisma v křesťanské Bibli*. Kostelní Vydří: KN, 2004, s. 105–108.

³⁷ Viz Mk 1,14–15.32–34 par. V perspektivě Božího království blahoslaví Ježíš chudé, hladové, plačící a trpící pro spojení s ním jako dědice údělu proroků, zatímco sytost, bezstarostnost a zejména chválu, jíž se těší bohatci, přirovnává k chování předků vůči falešným prorokům. Srov. Lk 6,20–26.

obyvatelstva; ve spolustolovníkovi veřejných hříšníků; v lidumilovi a thaumaturgovi, který uzdravuje, očisťuje, sytí tisícíhlavé zástupy i přivádí zpět k životu; v učiteli, představujícím Boha jako Otce, mluvícím v podobenstvích a ukazujícím na „znamení času“;³⁸ v Mistrovi obklopeném učedníky, mezi nimiž nechyběl celník, zélota ani jeho pozdější zrádce.

Cestou do Jeruzaléma položil Ježíš svým dvanácti otázku, za koho jej považují lidé. „Za Jana Křtitele, jini za Eliáše a někteří za jednoho z proroků. Zeptal se jich: ‚A za koho mě pokládáte vy?‘ Petr mu odpověděl: ‚Ty jsi Mesiáš‘.“³⁹ Nakolik Petrova reakce měla charakter vyznání, s lidovou představou politického mesiáše se Ježíš neztotožňoval, když mluvil o *Synu člověka*.⁴⁰ Vůči politice jako takové si udržoval odstup, jenž ovšem neznamenal popírání významu světské moci. Svědčí o tom výrok ze sporu o daň císaři: „Odevzdejte tedy, co je císařovo, císaři, co je Boží, dejte Bohu“, i to, že sám šel v této věci příkladem.⁴¹ Citovaná replika zároveň představuje jednu z mnoha, jež zazněly v konfrontaci Ježíše s náboženskými předáky židovského národa. Pán kritizoval jejich povrchní zbožnost, pokrytectví a překrývání Božího lidským; ony napadaly Mistrovo „porušování“ soboty nebo kontakt s mravní spodinou společnosti.⁴²

Dalekosáhlé spory vygradovaly poté, co Ježíš v předvečer Velikonoc pokojně vjíždí do jeruzalémských bran na oslátku za královských ovací lidu vítajícího Davidova syna.⁴³ Oživení Lazara, prokletí fikovníku, vyčištění chrámového nádvoří a podobenství o zlých vinařích jsou prorockými slovy a gesty, jež si protivníci vyloží jako namířená proti nim a odůvodňující záměr definitivně se s Nazaretským vypořádat.⁴⁴ S tímto vědomím koná Ježíš v kruhu dvanácti večeri na rozloučenou, kterou vykládá jako *novou smlouvu*

³⁸ Pojem vychází z Mt 13,3b: „Vzhled oblohy umíte posoudit, a *znamení času* nemůžete?“

³⁹ Mk 8,28–29. Srov. vv. 27–30; Mt 16,13–16.

⁴⁰ Titul *Syn člověka* odezírají evangelia z Ježíšových úst celkem 82krát: vyslovuje jej vždy ve třetí osobě singuláru; nikdy se jím neoznačí přímo. Jeden z výkladů uvádí, že obrat, užívaný např. v Dan 7,13n a Ez 2,1–18 par, nebyl jako jiné mesiášské tituly zatížen nepravými iluzemi a představami. Vzhledem k tomu, že se nestal součástí slovníku povelikonoční křesťanské komunity, vyslovuje se část odborníků pro jeho historickou pravost. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta*, s. 78.

⁴¹ Loc. cit. in Mt 22,21. Srov. Mt 17,24–27.

⁴² Srov. Mt 6,1–6.16–18; 8,10–13; Mk 2,23–28 par; Lk 12,1–7; 15,1–32.

⁴³ Srov. Zach 9,9; Mt 21,1–11; Mk 11,10; Lk 19,28–40.

⁴⁴ Srov. SCARANO, Angelo. Ježíšova modlitba v Janově evangeliu. In NOVOTNÝ, Vojtěch (ed.). *Všechno je milost. Sborník k počtě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – nakladatelství Karolinum, 2008, s. 275–292.

zpečetěnou jeho krví: jí se zakládá jeho přítomnost ve společenství následovníků, kdykoli bude slavit památku této večeře a přijímat eucharistický chléb a víno, a předjímá obětní charakter příštích událostí.⁴⁵

Ve svých důsledcích se drama čtvrteční noci a pátečního dne může jevit jako koncentrace velkých biblických předpovědí naplněných v rychlém časovém sledu na Ježíši z Nazareta. Ve smrtelné úzkosti, zrazen přítelem a opuštěn svými nejbližšími, zavržen velekněžími a odsouzen na základě falešného zpolitizovaného obvinění římským místodržícím, stává se izaiášovským Služebníkem JHWH. Svou pro-existenci prokazuje i tehdy, když visí na kříži⁴⁶ mezi dvěma zločinci: modlí se za ně a ráj přislubuje tomu z nich, který se kaje a projeví důvěru v Ježíše. Trpitelův výkřik opuštěnosti si někteří z přihlížejících vyloží jako volání Eliáše. Ježíšovo poslední vydechnutí provázejí apokalyptické události a vyznání pohanského setníka: „Ten člověk byl opravdu Syn Boží.“⁴⁷

O dva dny později si Pánovo pozdravení pokoje vyslechnou překvapení, ustrašení, uzamčení učedníci, a pocítí jeho dech, rovnající se daru Ducha svatého a moci odpouštět hříchy.⁴⁸ V přítomnosti Zmrtvýchvstalého může jedenáct porozumět jeho trojí předpovědi utrpení a povstání z mrtvých.⁴⁹ Velikonoční události současně osvětlují všechno, co vykonal pozemský Ježíš. To on je Slovem, jež vycházelo z úst proroků; stalo se tělem a přebývalo mezi námi.⁵⁰ Kristus neměl dát pokrm všem hladovým ani uzdravit každou lidskou nemoc; jeho znamení ohlašovala mnohem pronikavější účinek: „vítězství nad hříchem a smrtí skrze jeho velikonoční oběť“.⁵¹ Vyzbrojení apoštolů mocí z výsosti znamená nový způsob přebývání vzkříšeného a nanebevstoupeného Pána v novém Božím lidu. V nastalém čase Ducha a svědectví⁵² se kérygma Ježíše z Nazareta stává kérygmatem o Ježíši Kristu, Božím Synu, Spasiteli.

⁴⁵ Viz Lk 22,20. Nejvýmluvnějším znamením této události je způsob, jímž se Ježíšových slov a gest pronesených a vykonaných při poslední večeři chopila křesťanská obec a učinila je srdcem mešní liturgie.

⁴⁶ Srov. Jan 19,23n, kde evangelista cituje Ž 22,19. Viset na dřevě pro Žida znamenalo být proklet společně se vším, co vykonal a čemu zasvětil svůj život. Viz Dt 21,23. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta*, s. 123–124.

⁴⁷ Mk 15,39. Srov. Ex 12,46; Nm 9,12; Ž 22,16; Zach 12,10; Lk 23,32–34.39–43; Mk 15,34–36; Mt 27,46–54.

⁴⁸ Srov. Jan 20,19–23.

⁴⁹ Srov. Mk 8,31–33; 9,31; 10,32–34 par.

⁵⁰ Srov. Jan 1,14. Srov. Nicejsko-cařihradské vyznáním víry.

⁵¹ Loc. cit. in KKC 1505.

⁵² Srov. Sk 1,8. Srov. KKC 672.

1.3. Uskutečňování prorockého poslání církve v jejích dějinách

Na událost seslání Ducha svatého v Lukášově interpretaci navazuje slavné Petrovo kázání. Letničním návštěvníkům Jeruzaléma, nečekaně vtaženým do velikého mystéria, vysvětluje apoštol slovy proroka Joela, že se tu děje „znamení poslední doby“, kdy „vaši synové i vaše dcery budou prorokovat, vaši starci budou mít sny, vaši jinoši budou mít prorocká vidění“, neboť na úplně každém spočine Boží Duch.⁵³ Následující zvěstování Krista naplní posluchače úžasem i zděšením, takže se ptají: „»Co máme dělat, bratři?« Petr jim odpověděl: »Obrat'te se a každý z vás ať přijme křest ve jménu Ježíše Krista na odpuštění svých hříchů, a dostanete dar Ducha svatého.«⁵⁴ Výzva se setkala s mocnou odezvou a toho dne bylo pokřtěno na tři tisíce lidí. Jak svatopisec pokračuje, bylo to v syrské Antiochii, kde byli Kristovi vyznavači poprvé nazváni *Christianoi* – „křtistovci“ neboli ti, kdo jsou označeni křtem – křesťané.⁵⁵

1.3.1. Katechumenát jako model každé katecheze

Zatímco v řečtině a v románských jazycích pojmenování Kristových učedníků připomíná, že přináležejí ke svému Mistru, v naší mateřštině, v polštině či ve slovenštině v něm spíše zaslechneme ozvěnu svátosti křtu.⁵⁶ Křest je od počátku církve tím zcela zásadním, co tvoří její neoddiskutovatelný úkol, vyvěrající z Ježíšova velkého misijního příkazu: „Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtíte ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.“⁵⁷

Citovaný normativní text, který je zřejmou ozvěnou prvotní křestní praxe,⁵⁸ hutně shrnuje to, co jinak, teologicky a symbolicky, vyjádřil apoštol Pavel. Ten nahlíží člověka v univerzální situaci hříchu, pocházející od Adama, proti níž staví univerzální Boží vůli

⁵³ Sk 2,16n; Jl 3,1n.

⁵⁴ Sk 2,37n. Srov. KKC 1226.

⁵⁵ Srov. Sk 2,41; 11,26.

⁵⁶ Lat. *Christianus*; anglicky *Christian*; italsky a španělsky *cristiano*; francouzsky *chrétien*, německy *der Christ*; polsky *chrześcijanin*; slovensky *kresťan*, ale *християнин* v ruštině. Václav Wolf (1937) předpokládá praslovanský původ slov *křest*, *pokřtít*, jejichž etymologický kořen znamená „učinit z někoho Krista“. Viz WOLF, Václav. *Syntéza víry*. Olomouc: MC, 2003, s. 137.

⁵⁷ Mt 28,19.

⁵⁸ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*. 2. vydání. Praha: Krystal OP – Kostelní Vydří: KN, 2010, s. 212.

zachránit všechny v Ježíši Kristu.⁵⁹ Přijmout křest pro Pavla znamená být ponořen do Kristovy smrti, spolu s ním být pohřben a jeho vzkříšením přiveden k novému životu,⁶⁰ ale i obléci Krista či stát se jedním z údů jeho těla – církve.⁶¹ Pokřtění, napojeni týmž Duchem, stávají se syny a dcerami v Synu, v témže Duchu společně a důvěryplně volajícími Abba, Otče.⁶² Podobně u Jana představuje křest znovuzrození z vody a z Ducha svatého, podmiňující vstup do Božího království.⁶³ Z narativní tradice připomeňme misii jáhna Filipa, který na opuštěné cestě zastihne průvod etiopského dvořana, začteného do Izaiášova proroctví o trpícím Služebníkovi JHWH. Filip se přidává, jde vedle vozu královského komorníka a táže se ho, rozumí-li tomu, co čte. Dostává jasnou odpověď: „Jak bych mohl, když mi to nikdo nevyloží!“ Jáhen tedy přisedne a komoří jej prosí, aby mu objasnil, o kom že to prorok vypovídá. „Tu Filip začal u toho slova Písma a zvěstoval mu Ježíše. Jak pokračovali v cestě, přijeli k místu, kde byla voda. Dvořan řekl: »Zde je voda. Co brání, abych byl pokřtěn?« Dal zastavit vůz a oba, Filip i dvořan, sestoupili do vody a Filip jej pokřtil.“⁶⁴

S uvažovanými perikopami vhodně koresponduje současný způsob *vedení dospělých do křesťanského života* navozený 2. vatikánským koncilem, z jehož popudu byl obnoven jak křest dospělých, tak katechumenát,⁶⁵ v návaznosti na nepamětnou tradici církve sahající až k druhému století po Kristu. Dnešní cesta dospělých k přijetí iniciačních svátostí (křtu, biřmování a eucharistie) probíhá *odstupňovaně*, jako by katechumen „procházel branou a stoupal“ k nim „po stupních“.⁶⁶ Z tohoto pohledu představuje jakýsi předstupeň „předběžný katechumenát“ neboli *prekatechumenát*: časově neohrazené období, během něhož se lidé, kteří se již nějakým způsobem setkali s evangeliem a s osobou Ježíše, dostávají do styku s křesťany, jsou osloveni jejich způsobem života a přicházejí s žádostí, abychom je dovedli ke křtu. Jistá revize osobního života,

⁵⁹ Srov. Řím 5,14–19; 1 Tim 2,3–4.

⁶⁰ Srov. Řím 6,4.

⁶¹ Srov. Gal 3,27; 1 Kor 12,27par.

⁶² Srov. Řím 8,15; Gal 4,6.

⁶³ Srov. Jan 3,5.

⁶⁴ Sk 8,31.36–38. Srov. tamtéž, 26–39.

⁶⁵ Srov. SC 64; AG 14. Dokument, který tento požadavek naplňuje, byl vydán 6. ledna 1972 pod názvem *Ordo initiationis christianae adultorum*.

⁶⁶ UKŽ 6.

elementární obeznámení s křesťanskou naukou, započetí duchovního života a alespoň zárodečná víra v Ježíše Krista jsou podmínkami jejich přijetí do katechumenátu.⁶⁷

*Katechumenát čili období vzdálenější přípravy tvoří první stupeň uvedení do křesťanského života.*⁶⁸ Jeho smysl a oboustranná očekávání vystihuje dialog mezi biskupem a žadatelem při obřadu přijetí do katechumenátu. Biskup se nejprve táže: „Co žádáte od církve Boží?“ Žadatelé odpovídají: „Poznání Krista.“ Na biskupovu otázku po důvodu tohoto rozhodnutí zní odpověď: „Protože chci patřit mezi jeho učedníky.“⁶⁹ Nadcházející úkol seznámit se s Kristovou radostnou zvěstí a zakotvit v ní vírou, symbolizuje předání knihy Nového zákona, jenž se má pozvolna stávat slovem jejich života. Specifickou a nikoli jen formální úlohu hraje v obřadu ručitel. Pokud si nás žadatel zvolí za svého ručitele, máme dosvědčit, že přichází s dobrým úmyslem stát se křesťanem.⁷⁰

Z žadatelů se tímto stávají *katechumeni*,⁷¹ kteří „jsou už spojeni s církví, patří už do Kristova domu“,⁷² mohou uzavřít církevní sňatek a mít církevní pohřeb.⁷³ Etapa, kterou nastupují, má trvat přinejmenším půl roku, lépe však rok a déle. Jde o dobu

vhodné katecheze, kterou jim dávají kněží, jáhnové, katechisté nebo jiní laici, postupná a úplná, přizpůsobená liturgickému roku a podporovaná bohoslužbami slova, je přivádí nejen k přiměřené znalosti dogmat a přikázání, ale i k vnitřnímu a hlubokému poznání tajemství spásy, jehož se touží stát účastnými.⁷⁴

Úkolem této *iniciační katecheze* je především: umožnit a podpořit konverzi; vést k plné znalosti křesťanského poselství; vzbudit a přivádět ke zralosti křesťanské postoje. Nejde o to, abychom katechumeny nechávali učit se z paměti Katechismus katolické církve, ale abychom s nimi sdíleli živé Boží slovo a čistě prakticky se před nimi a s nimi modlili. Cílem katechumenátu je napomoci katechumenům integrálně formovat život podle

⁶⁷ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ. *Příprava dospělých na křest. Pomůcka pro ty, kteří vedou přípravu.* Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2001, s. 12; 14.

⁶⁸ Povinnost katechumenátu se vztahuje na ty, kteří dosáhli věku církevní dospělosti. tj. dovršili 14. rok věku. Srov. CIC 851 §1; 863.

⁶⁹ Srov. UKŽ 75.

⁷⁰ Srov. tamtéž, 77.

⁷¹ Viz *katechoúmenos* in Gal 6,6. ČEP tento výraz překládá doslovně: „Ten, kdo je vyučován v slovu.“

⁷² AG 14. Srov. KKC 1248.

⁷³ Srov. CIC 206.

⁷⁴ UKŽ 19 a.

evangelních požadavků, tj. budovat nový životní sloh a rytmus, v jehož středu stojí Pán a jeho den – neděle.

Katechumenát vrcholí na začátku postní doby, kdy jsou katechumeni *obřadem vyvolení*, konaným obvykle ve farnosti, zařazení mezi *čekatele křtu*,⁷⁵ *electi* – *vyvolené*. Vstupují tím na druhý stupeň křesťanské iniciace, do *období bližší přípravy*, jejímž obsahem je *očišťování a zasvěcování do křesťanské praxe*. Toto čtyřicetidenní putování má být především přípravou duchovní, jež má vyvolené „disponovat k hlubokému obrácení, k lítosti nad hříchy, ke skutečnému životnímu rozhodnutí pro život s Kristem“⁷⁶. Podporou, kterou jim na tomto úseku církev poskytuje, jsou především *křestní skrutinia*,⁷⁷ slavená o 3., 4. a 5. neděli postní s užitím liturgických textů ročního cyklu A. Tyto exorcismy „mají dvojí účel: jednak odhalit, co je v srdcích vyvolených slabé, nemocné a nepravé, jednak posílit, co je ušlechtilé, silné a svaté“.⁷⁸ S vyvolenými se jich účastní jejich kmotři.⁷⁹ Při skrutiniích se farní společenství v čele s farářem semkne okolo vyvolených, modlí se za ně a vyjadřuje jim svou podporu. Vedle toho jsou významné obřady *svěřování pokladů církve*, jmenovitě Vyznání víry a modlitby Páně, konané ve mši všedního dne po bohoslužbě slova.⁸⁰ Čekatelům křtu je tím dáвано na vědomí, že *symbolum a modlitba Otče náš* dostávají stabilní místo v jejich životě.

Velikonoční triduum pro vyvolené znamená *bezprostřední přípravu na křest*. Na Bílou sobotu během dne, kdy by se měli usebraně chystat na přijetí svátostí modlitbou a podle možností i postem, mohou se konat obřady složení Vyznání víry, »Efeta«, volba křestního jména, popřípadě i mazání olejem katechumenů.⁸¹ V nočních hodinách, kdy se koná Velikonoční vigilie, nejslavnější bohoslužba liturgického roku plná hluboké, působivé symboliky, zdolávají *electi* zbývající stupeň křesťanské iniciace. Poté, co se posilní z bohatě prostřeného stolu Božího slova, po litaniích ke všem svatým, v nichž zaznívají

⁷⁵ Srov. UKŽ 120–139.

⁷⁶ KOL. *Příprava*, s. 21.

⁷⁷ Viz UKŽ 143–177.

⁷⁸ Tamtéž, 25 a.

⁷⁹ Být kmotrem předpokládá, že dotyčný sám přijal všechny svátosti křesťanské iniciace a patří mezi věřící katolíky. Toto »officium« je především závazkem nově pokřtěnému pomáhat a na nastoupené cestě jej činně doprovázet. Srov. KKC 1255.

⁸⁰ Srov. UKŽ 53. Vyznání víry je svěřováno v týdně po prvním skrutiniu, modlitba Páně po třetím.

⁸¹ Srov. tamtéž, 26. Z uvedených prvků je katecheticky nejvhodnější obřad »Efeta« (srov. Mk 7,32–37), je-li věleňen do vhodně pojaté bohoslužby slova. Srov. KOL. *Příprava*, s. 22.

jména jejich křestních patronů, a když je požehnána křestní voda, jsou vyzváni předstoupit se svými kmotry před shromážděné věřící. Jakmile se odřeknou ducha zla a hříchu, vyznávají víru v Trojjediného Boha a v jeho jménu jsou ponořeni do Kristova velikonočního tajemství obmytím v prameni znovuzrození.⁸² Duchem svatým jsou neofyté *pomazáni* k účasti na trojím Kristově úřadu: stávají se podílníky všeobecného kněžství věřících, mají Pánu oddaně sloužit, zvláště v jeho nejmenších sestřích a bratrích, a se vším „prorockým lidem“ o něm svědčit.⁸³ K tomu jsou následně vnitřně upevněni charakterem svátosti biřmování.⁸⁴ Takto proměněni jsou způsobilí slavit liturgii: účastní se modlitby věřících,⁸⁵ přinášejí dary chleba a vína, konsekrované při eucharistické oběti v tělo a krev Ježíše Krista, modlí se s ostatními Otče náš a ve svatém přijímání dovršují svoje spojení s vítězným Kristem, s nímž od nynějška tvoří jedinou tajemnou osobu.⁸⁶

Následujících padesát dní velikonoční doby mají být neofyté prostřednictvím svých kmotrů uváděni do užšího kontaktu se společenstvím věřících, v němž by intenzivně zažívali dary, které přijali, rostli v poznání Pána rozjímáním evangelia a přijímáním svátostí, a v tomto světle nabývali nového porozumění víře, církvi a světu. Období *mystagogie*, představující „poslední období uvádění do křesťanského života“,⁸⁷ je současně přechodem od iniciační katecheze ke katechezi trvalé.

Shrnutí toho, co zde zaznělo, nalézáme v Poselství Božímu lidu ze 4. řádné biskupské synody konané v Římě na podzim roku 1977: „Křestní katechumenát tím, že je specifickou formací, jejímž prostřednictvím je obrácený člověk přiveden až k vyznání křestní víry během velikonoční vigilie, je modelem každé katecheze.“⁸⁸

⁸² Výmluvně to dokreslují bezprostředně následující obřady: obléknutí bílého roucha znázorňuje, že nově pokřtění byli oděni v Krista vzkříšeného a očištění od hříchu. Předání hořící svíce zažehnuté od paškálu, svíce znázorňující oslaveného Pána, symbolizuje jejich zařazení mezi *děti světla*, volané chodit ve světle Kristově a s vírou je nést vstříc přicházejícímu Spasiteli. Srov. Řím 13,14; Ef 6,13-17. Srov. KKC 1243; KOMD 99.

⁸³ Srov. LG 9–12; 34–36. Srov. KKC 783–786; 1267–1270.

⁸⁴ Srov. LG 28; 31; UKŽ 34; KKC 1302–1305.

⁸⁵ Srov. SC 53

⁸⁶ Srov. KKC 1119.

⁸⁷ UKŽ 37. Srov. tamtéž, 37–40.

⁸⁸ Loc. cit. in FOSSION, André – DŘÍMAL, Ludvík. Katechumenát jako inspirativní model každé katecheze. *Cesty katecheze* 2010, roč. 2, č. 2, s. 23–25.

1.3.2. Hlásání evangelia

Svatý Pavel VI.⁸⁹ (1963–1978) ve své exhortaci *Evangelii nuntiandi* ztotožňuje dějiny církve, od Letnic až po současnost, s dějinami hlásání radostné zvěsti. Starostí církve přitom je, koho vyslat, aby hlásal tajemství Krista, jakou řečí a jakými prostředky, aby proniklo všude a ke každému, komu je určeno.⁹⁰

O *kérygmatu* čili *katechezi* papež soudí, že mnohdy vyznívá jako synonymum samotné *evangelizace*, třebaže reálně tvoří jednu z jejích složek.⁹¹ Výpověď poskytuje hned několik námětů k zamyšlení. Předně tu figurují klíčová slova evangelizace, kérygma a katecheze, jež v uvedeném pořadí odkazují na hlásání radostné zvěsti jako celku; na její obsah, na ozvěnu zvěsti či odpověď na ni, na „vyučení se v ní“.⁹² Jemnější rozlišení se zřetelem na katechezi poskytuje svatý Jan Pavel II. (1978–2005), když v návaznosti na svého předchůdce dodává, že

zvláštní ráz katecheze, jímž se liší od prvotního hlásání evangelia zaměřeného na osobní obrácení k víře, má dvojí cíl: působit, aby víra dozrávala, a vychovat opravdového Kristova učedníka tím, že mu umožňuje stále hlubší a uspořádanější poznávání osoby a poselství Krista, našeho Pána.⁹³

Papež ani tak nedefinuje, jako spíše odhaluje dělicí čáru mezi první evangelizací a katechezí, kterou je přijetí Krista vírou. Ve výrazu katecheze ostatně rezonuje jiné slovo téhož základu, odkazující na výše představený katechumenát, v jehož rámci je čekatel křtu *katechizován* a tak pozvolna uváděn – *iniciován* do Kristova tajemství.⁹⁴ *Trvalý* ráz

⁸⁹ Papež Pavel VI. byl svatořečen společně se salvadorským mučedníkem Óscarem Romerem (1917–1980) a šesti dalšími blahoslavenými v neděli 14. října 2018. Srov. ZAVADILOVÁ, Tereza. Sedm nových přímluvců v nebi. *KT* 2018, roč. 29, č. 42, s. 1.

⁹⁰ Srov. EN 22

⁹¹ Svoje chápání evangelizace předkládá Pavel VI. ve výčtu možností, jimiž lze „tuto bohatou, složitou a dynamickou skutečnost“ definovat: „např. jako hlásání Krista těm, kdo ho ještě neznají, jako kázání, katecheze, udělování křtu a jiných svátostí“. Zároveň podotýká, že žádná z dílčích definic není s to vystihnout ji v její komplexnosti, a omezení se na jednu z nich hrozí ochuzením či zkreslením pojmu evangelizace. Viz EN 17.

⁹² Viz Εὐαγγελίζω; κήρυγμα; κατήχεω. In TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. Olomouc: Mgr. Jiří Burget, 2001, s. 71; 94; 96. Srov. výklad slova κατήχεω in ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008, s. 49.

⁹³ CT 19. K rovině cílů třeba doplnit, že katecheze nerovná se školní výuka náboženství: cíle vyučování náboženství jsou didaktické a nepředpokládají nutně osobní víru vyučovaného; pro katechezi je dimenze osobní víry rozhodující. Srov. VDK 74–75.

⁹⁴ Srov. KKC 1230–1233; UKŽ 19.

katecheze se odráží v papežem formulovaných cílech, poukazujících na postupující proces rozvoje křesťanské víry, zprostředkovaný výchovou, slavením Kristových tajemství a životem v křesťanském společenství, který je orientován k tomu, aby se věřící stal dospělým křesťanem se vším, co k tomu patří.⁹⁵

Z uvedeného lze dovodit, že *katecheze* je jedním z podstatných činitelů v celku evangelizace, jehož jádrem je hlásání Božího slova ústy Kristovy církve, zaměřené na zintenzivňování a ožívování podstatného vztahu k Ježíši Kristu jako Pánu a bratru vyjadřovaného vírou jednotlivců i společenství.⁹⁶

Je-li katecheze předáváním radostné zvěsti lidem obráceným ke Kristu, je také nutně spojena s výše zmíněnou starostí církve: *Koho poslat, aby zvěstoval?* Otázka po osobě katechety je natolik komplexní, že se musíme omezit na několik rysů užitečných pro tuto práci. Budeme počítat s tím, že náš katecheta vykonává „konkrétní formy katechetické práce »v terénu«,“⁹⁷ s vazbou na pastorační službu křesťanské komunity, jíž je v našem případě farnost, kde adresáty jsou dospělí věřící. Předpokládá se předchozí formace katechety, jejíž rozměry vystihuje *Všeobecné direktorium pro katechizaci* výrazy *být, vědět, umět konat*.⁹⁸ Rozměr *bytí* znamená, že už svou osobností má být katecheta věrohodným svědkem Krista a církve, který to, co hlásá, také důsledně žije. K jeho křesťanské spiritualitě a zakotvení v církvi se přimyká rovina *vědění*, zahrnující solidní teologickou průpravu a orientaci jak v biblické teologii, křesťanské etice a systematické teologii, tak zejména v současné pastoraci.⁹⁹ Předávání tohoto poselství pak má jít ruku v ruce s *praktickým jednáním*, kdy vedením druhých i sám katecheta postupně zraje „v citové vyrovnanosti, v kritickém smyslu, ve vnitřní jednotě, ve schopnosti vztahů a dialogu, v konstruktivním duchu a v práci se skupinou“.¹⁰⁰

Zbývá se vyjádřit k poslední z potřeb vyznačených papežem Pavlem VI.: jedná se o řeč a způsob předávání Kristovy radostné zvěsti, jež by formou odpovídající danému

⁹⁵ Srov. SKNV 28–29.

⁹⁶ Srov. ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 50.

⁹⁷ Tamtéž, s. 189.

⁹⁸ VDK 238.

⁹⁹ Srov. ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 191–193.

¹⁰⁰ VDK 239. Tuto dimenzi dovedností rozvíjejí E. Alberich a L. Dřimal do pojmů výchova, respektive sebevýchova katechety, komunikace (meziosobní, i na úrovni zkušenosti víry a mystagogické katecheze), animace skupiny, vyhodnocování vlastní práce i její další plánování. Srov. ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 193.

časovému a sociokulturnímu kontextu usnadnily její přijetí. Primárně jde o dovednost katechety tlumočit zkušenost a výrazové prostředky Bible a rozmanitých církevních tradic současným jazykem uzpůsobeným povaze posluchačů.¹⁰¹ V našem případě se však ptáme po vhodné metodě, respektive modelu katecheze.¹⁰² Přenesme se proto mezi roky 1956 až 1968, kdy se s jistou pravidelností na různých místech planety konaly tzv. *Mezinárodní týdny o katechezi*. Na těchto sympoziích,¹⁰³ částečně už ovlivněných 2. vatikánským koncilem, totiž mj. krystalizovala koncepce, jež v podstatě vyplynula z antropologického modelu, beroucího „v potaz veškerou realitu, celý život, všechnu lidskou řeč a otázky, aby odpovídajícím způsobem sděloval evangelní poselství“.¹⁰⁴ *Dějinně-prorocký model katecheze* si nicméně razil vlastní cestu: chtěl předávat evangelium v divokém toku času, „prorocky“ reagovat na neutěšené problémy povahy sociální, ekonomické, politické, kulturní či demografické a analyzovat je ve světle radostné zvěsti Ježíše Krista. K této analýze se družila i jistá kritika tradičních postupů církve a touha po reformě jejího vnitřního fungování i korekce vztahu ke světu.¹⁰⁵ Důležité slovo měla mít *akce* prosazující spravedlnost a skutky lásky s úmyslem, aby církev nestála mlčky na okraji lidské společnosti, nýbrž plně podporovala její změnu k lepšímu. Začleňování dějinné situace do obsahu katecheze, její bezprostřední působení na vznik malých základních společenství coby center vlivu katecheze a odtud se odvíjející křesťanské angažovanosti, to vše odpovídá mentalitě latinskoamerické církve a rysům tehdy se formující teologie osvobození, o nichž ještě pojednáme. Dříve se však vydejme spletitými cestami církve lemovanými spoustou dobových výzev, na něž je volána reagovat, ale také se jimi inspirovat ve svém životě *ad intra* i *ad extra*.

¹⁰¹ Srov. VDK 241. Srov. ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 192–193.

¹⁰² Aktuální výčet uváděný Marií Zimmermannovou obsahuje model naukový, kerygmatický, liturgický a mystagogický, model založený na lidské zkušenosti a model angažovaný. Srov. ZIMMERMANNOVÁ, Marie. *Modely katecheze v historii i aktuálně. Cesty katecheze 2010*, roč. 2, č. 4, s. 20–23.

¹⁰³ Denis Villepelet konkretizuje, že v daném období byly více rozpracovány kerygmatický, katechumenátní, antropologický a dějinně-prorocký model katecheze. Srov. VILLEPELET, Denis. *L'avenir de la catéchèse*. Paris: Les Éditions de l'Atelier – Éditions Ouvrières, 2003, s. 197.

¹⁰⁴ FOSSION, André. *La catéchèse dans le champ de la communication. Ses enjeux pour l'inculturation de la foi*. Paris: Edition du Cerf, 1990, s. 206–207.

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 220.

1.3.3. Zkoumání „znamení doby“

K dějinám církve, prochnutým hlásáním radostné zvěsti, se váže i *charizma* Božího lidu promítat požadavky věčného evangelia do řádu proměnlivých skutečností, vlastních kterékoli době a prostředí.¹⁰⁶ Za dvě tisíciletí jejího trvání bylo na tomto poli vykonáno úctyhodné dílo, z něhož se těží dodnes. Tak zejména umění vidět chudého a trpícího Krista v jeho potřebných sestřích a bratřích stalo se počátkem charitativní a sociální péče. Prapůvodní poslání nejstarší mnišské komunity západního křesťanstva, učít prostý lid hospodařit, položilo základ budoucí ekonomie a ekonomiky. Osvěta plynoucí z merita evangelia umožnila církvi realizovat trvale podnětný vzdělávací systém.

Dědictví starověkého křesťanství bylo bohatě zúročeno ve středověku, kdy církev, fungující jako nedílný, ustavující a hybný činitel celku společnosti, držela pevně prst na tepu doby, vynikala kreativitou, flexibilitou a potenciálem obrody zevnitř, zosobněným svatými Bernardem z Clairvaux (1090–1163),¹⁰⁷ Františkem z Assisi (1182–1226) a Dominikem Guzmánem (asi 1170–1221). Podle P. Tomáše Petráčka (1972) došlo k oslabení této kapacity v 16. století v souvislosti s krizí vyvolanou nástupem reformace.¹⁰⁸ Odezvou na ni, následující bezmála třicet let po Lutherově vystoupení, byl Tridentský koncil (1545–1563), který se svou velkolepou věroukou mohl jen radikálně vyhranit vůči nově vzniklým denominacím a jejich myšlenkovým proudům; ztrátě bezpočtu věřících už ovšem zamezit nedokázal. Následkem nezvládnutí této krize měla být dalekosáhlá ztráta „smyslu pro pluralitu, odlišnost a hledání“,¹⁰⁹ hrůza z inovací a defenzivní vystupování proti odpůrcům vnějším i vnitřním, jímž se církev nadále vyčerpávala, uzavírala do sebe a separovala od okolního světa,¹¹⁰ který se mezitím posouval dále a jinam.

Pronikavé hospodářské a společenské změny navozené průmyslovou revolucí a nástupem liberálního kapitalismu za sebou v Evropě 19. století nechávaly milionové masy vykořisťovaných, zbídačených dělníků a jejich rodin. Poměrně pozdní reakce

¹⁰⁶ Srov. GS 4.

¹⁰⁷ Srov. SS 15.

¹⁰⁸ Viz PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma. Odkaz Druhého vatikánského koncilu*, Praha: Vyšehrad, 2016, s. 24–35.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 31.

¹¹⁰ Srov. tamtéž, s. 34.

z nejvyšších míst katolické církve na tzv. *dělnickou otázku*¹¹¹ sice nepřekvapí, přesto představuje významný průlom do tabuizované sféry světských záležitostí. K tomu došlo 15. května 1891 s vydáním encykliky *Rerum novarum* papeže Lva XIII. (1878–1903). Autor v ní vskutku prorocky odhalil kořeny sociálního zla, k jehož zažehnání nevedou cesty proklamované komunisty, nýbrž uznání práva na soukromé vlastnictví, vyzdvižení důstojnosti chudých a povinností majetných či překonání třídního boje aktivní spoluprací všech zainteresovaných subjektů a institucí, církev nevyjímaje.¹¹²

Dokument nevyvolal očekávaný zájem ani návrat odpadlého dělnictva do řad katolické církve, ukázal však, že církev, zastupovaná svými nejvyššími pastýři, dokáže rázně reagovat na dobové výzvy. Dokladem toho je v pořadí druhá sociální encyklika *Quadragesimo anno* papeže Pia XI. (1922–1939), znamenající aktualizaci *Rerum novarum* v podmínkách velké hospodářské krize a ve stínu nastupujících totalitárních režimů: italského fašismu, německého nacismu a ruského bolševismu.¹¹³

Do skličující atmosféry 2. světové války, v níž byla důstojnost člověka nejhruběji pošlapávána, se obezřetný, ale pevný hlas Pia XII. (1939–1958) vyjadřoval k otázce lidských práv a mluvil uznale o demokracii.¹¹⁴ Na tradici sociálních encyklik navázal během svého nedlouhého, zato rozhodujícího pontifikátu papež Jan XXIII. (1958–1963). Když v encyklice *Mater et magistra* (1961) vypočítává „četná práva lidské osoby, především povahy hospodářské a sociální“,¹¹⁵ připravuje půdu přihlášení se k moderní ideji lidských práv v encyklice *Pacem in terris* (1963). Ta představuje určité novum: v situaci studené války se s naléhavou výzvou zachování celosvětového míru obrací nejen

¹¹¹ Zmíněná prodleva rozhodně neznamená, že by se katolický klérus o situaci nezajímal; vždyť oficiální text zásadně ovlivnily právě aktivity „zdola“. Za průkopníka a vzor katolického kněze nasazujícího se ve prospěch mladého proletariátu lze označit blahoslaveného Adolpha Kolpinga, jehož historik Jaroslav Šebek nazývá přímo „prorockou osobností“. Viz ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku: Vatikán od Pia IX. po Františka a jeho vztah k českým zemím*. Řitka: ČAS, 2014, s. 21.

¹¹² Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve* (ze dne 2. dubna 2004), Kostelní Vydří: KN, 2008, 89. Srov. RN 45.

¹¹³ Proti jmenovaným diktaturám se Pius XI. ostře ohradil v encyklikách *Non abbiamo bisogno* (29. června 1931), *Mit brennender Sorge* (14. března 1937) a *Divini redemptoris* (19. března 1937).

¹¹⁴ Myšlenky naplněné touhou po světovém míru předával Pius XII. v sérii rozhlasových poselství započatých o Vánocích roku 1939. Tematicke lidských práv je věnována promluva z roku 1942, k otázce demokracie se vyjádřil o dva roky později. Srov. KSNC 93. Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové*, s. 91.

¹¹⁵ MM 55.

na věřící křesťany, ale i všechny *lidi dobré vůle*.¹¹⁶ Zde se také čtyřikrát zmiňují „znamení časů“, vždy v souvislosti s příznivým směřováním lidské společnosti.¹¹⁷ P. Marie-Dominique Chenu OP (1895–1990), považovaný za inspirátora užití pojmu v PT, jej chápal jako „jevy, které svým zevšeobecněním a svým častým používáním charakterizují určité období a kterými se vyjadřují potřeby a tužby přítomného lidstva.“¹¹⁸ Gianni Genari (1940), autor hesla v léty prověřeném *Slovníku spirituality*, shledává toto vymezení popisným a sociologickým, postrádajícím teologický obsah, přiznává mu ovšem vliv na to, jak termín uchopil ekumenický koncil,¹¹⁹ jenž do Vatikánu svolal papež Jan.

2. *vatikánský koncil* (1962–1965), jenž se profiloval jako shromáždění pastorální povahy, otevřenosti a dialogu, přinesl celou řadu svěžích podnětů pro reflexi i praxi. Chápe především, že církev je „v Kristu jakoby svátost neboli znamení a nástroj vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva“.¹²⁰ Tato církev sebe sama poznává a nalézá v Božím zjevení, jež je obsaženo v Písmu svatém a předáváno prostřednictvím posvátné tradice.¹²¹ Eminentním místem tohoto předávání a současně vrcholnou činností církve je liturgie,¹²² jejíž koncilová reforma odpovídá pojetí církve jako *společenství*. Všem členům Božího lidu náleží tataž důstojnost, vyvěrající z křestní milosti,¹²³ třebaže vzhledem hierarchickému uspořádání církve jsou pověřeni nestejnými úkoly. Zvláštní pozornost je věnována dosud v pozadí stojícím laikům, volaným k tomu, aby se v rámci svého životního stavu živě podíleli na evangelizačním, liturgickém a charitativním poslání církve.¹²⁴

¹¹⁶ Srov. PT 143–144; KSNC 95.

¹¹⁷ P. Pavel Ambros SJ upozorňuje, že v latinském originále encykliky výraz nefiguruje, zatímco její italská verze zmiňuje „*segni dei tempi*“ ve čl. 21–25; 45–46; 67; 75. Srov. AMBROS, Pavel. Od církve zkoumající znamení doby (GS 4) k církvi rozlišující (EG 43). *Caritas et veritas: Časopis pro reflexi křesťanských souvislostí v sociálních a humanitních oborech* 2016, roč. 6, č. 1, s. 123–135.

¹¹⁸ GENARI, G. Znamení časů. In FIORES, Stefano – GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: KN, 1999, s. 1229–1246.

¹¹⁹ Srov. tamtéž, s. 1030.

¹²⁰ LG 1.

¹²¹ Srov. DV 21.

¹²² Srov. SC 7.

¹²³ Srov. LG 9–11; 18–28; 32. Viz dekrety o pastýřské a kněžské službě a o výchově ke kněžství: *Christus Dominus* (28. října 1965), *Presbyterorum ordinis* (7. prosince 1965) a *Optatam totius* (28. října 1965).

¹²⁴ Srov. LG 30–38; SC 28–29. Apoštolátu laiků je věnován dekret *Apostolicam actuositatem* (18. listopadu 1965).

Dalšími tématy a současně trvalými apely jsou misie, náboženská svoboda, ekumenický a mezináboženský dialog¹²⁵ a zvláště pak poměr církve k dnešnímu světu. Ten není pojednou obávaným rejdištěm démonů, nepřátelských sil a tajných společností, nýbrž prostorem, kde církve, ze světa nepocházející, žije a směřuje ke svému dovršení.¹²⁶ Nadpřirozené směřování ji ještě nečiní lhostejnou k okolnímu dění a k osudům lidí. Místo Kristových učedníků spatřuje koncil jednoznačně po boku jejich současníků, s nimiž mají sdílet veškeré radosti i bolesti do té míry, že se stanou jejich vlastními radostmi, smutky a úzkostmi. Nejde tak o nic jiného než bezezbytku následovat příklad sloužícího Krista a pokračovat v jeho díle, zahrnujícím jak záchranu člověka, tak obnovu lidské společnosti.¹²⁷

Aby církev splnila tento úkol, musí neustále zkoumat znamení doby a vykládat je ve světle evangelia, aby mohla způsobem každé generaci přiměřeným odpovídat na věčné otázky, které si lidé kladou. [...] Boží lid ovlivněný vírou, že je veden Duchem Páně naplňujícím vesmír, se snaží rozeznávat v událostech, potřebách a přáních, na nichž se podílí spolu s ostatními lidmi naší doby, pravé známky Boží přítomnosti nebo Božího záměru. Víra totiž osvěcuje všechno novým světlem a zjevuje Boží úmysl týkající se celkového povolání člověka, a proto vede mysl k řešení plně lidským.¹²⁸

Výpovědi, obsahující dědictví svatého Jana XXIII., implicitně zahrnují jak dosavadní dobové fenomény, tak i každé nové znamení, které se objeví na horizontu dějin. Vyznívá též jako jistá prevence před sebestředností, uzavřeností a netečností církve *ad extra*, s níž se koncil mínil vypořádat. Zejména je ale výslovným přiznáním se k tomu, k čemu je církev odevždy Kristem ustanovena a posvěcována Duchem svatým.

1.4. Výzvy naší doby

1.4.1. Za pontifikátu Pavla VI.

Posláním pontifikátu svatého Pavla VI. bylo dovést 2. vatikánský koncil do konce a jeho závěry uvést do praxe pod heslem *aggiornamenta*, jak kurz koncilu souhrnně označil

¹²⁵ Těmto tématům se věnuje dekret o misijní činnosti církve *Ad gentes* (7. prosince 1965) a o ekumenismu *Unitatis redintegratio* (21. listopadu 1964); deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím *Nostra aetate* (28. října 1965) a o náboženské svobodě *Dignitatis humanae* (7. prosince 1965).

¹²⁶ Viz LG 48–51.

¹²⁷ Srov. GS 1–3.

¹²⁸ GS 4; 11.

Pavlov předchůdce.¹²⁹ Ono „z dnešního“, to není jen razantní a představy koncilu překračující liturgická reforma.¹³⁰ Pastorační konstituce *Gaudium et spes*, jež se stala slavnostní tečkou koncilu, s sebou přinesla množství námětů a výzev *tady a ted'*, jež měly být v průběhu času znovu promyšleny a aktualizovány. Prvotinou takových reflexí se stala encyklika *Populorum progressio* (1967). Tváří v tvář důsledkům pádu koloniálního systému, mezi něž mj. patří zostřující se kontrast mezi tzv. rozvinutými a rozvojovými zeměmi, zvažuje Pavel VI. možnosti, za nichž lze hovořit o opravdovém, *integrálním lidském rozvoji*. Ten se nekryje s pouhým hospodářským růstem, neboť „musí být všestranný, to jest musí vést k rozvoji celého člověka a celého lidstva“, aby umožnil každému a všem „přechod od životních podmínek méně lidských k podmínkám lidštějším“.¹³¹

Prvním předpokladem pro zdolání překážek rozvoje, jakými jsou chudoba, hlad, endemické choroby a celková zaostalost chudých národů, je plné uznání zásady univerzálního určení statků, mající přednost před jakoukoli formou soukromého vlastnictví a dovolující v mezních situacích sáhnout až k vyvlastnění, je-li to v zájmu obecného dobra.¹³² K tomu, aby se znevýhodnění mohli stát konstruktéry vlastního rozvoje, je dále zapotřebí *solidarity*, jež pojímána v celoplanetárním rozměru klade na zámožné jedince a národy tři naléhavé nároky: pomáhat slabým (v nejširším smyslu toho slova); odstraňovat sociální nespravedlnost z hospodářských vztahů; mít lásku ke všem lidem.¹³³ Papež sice jmenovitě chválí církevní i necírkevní mezinárodní organizace nasazující se ve prospěch chudých a strádajících, přesto domýšlí, že státní ani soukromé výdaje ani nejrůznější dobročinné nadace nejsou samy o sobě dostačujícími prostředky rozvoje:

¹²⁹ Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové*, s. 138.

¹³⁰ T. Petráček projevuje názor, že svým enormním zaujetím pro liturgickou obnovu upozadil Pavel VI. jiné záležitosti vyžadující změnu, zejména reformu kurie. Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Církev*, s. 141.

¹³¹ PP 14; 20. Srov. tamtéž, 25n.

¹³² Srov. tamtéž, 1; 22–24. Porovnáme-li výpovědi těchto článků s tvrzeními, že „právo mít soukromý majetek je člověku dáno od přirozenosti“ a „když se chce lidu pomoci, musí při tom platit jako základní zásada, že soukromé vlastnictví musí zůstat nedotknutelné“, obsaženými v encyklice *Rerum novarum*, upozorujeme jednu z nejostřejších disonancí v dějinách sociální nauky církve. Viz RN 5; 12. Srov. tamtéž, 1–12.

¹³³ Srov. PP 145–175.

Nejde totiž jen o to zvítězit nad hladem a zmírnit chudobu. Nestačí jen bojovat proti bídě, i když je to naléhavé a nutné. Je třeba zabezpečit takové soužití, kde by každý člověk bez rozdílu původu, náboženství a národnosti mohl vést život skutečně lidský, prostý otročení lidem nebo nedostatečně spoutané přírodě; svět, v němž svoboda není jen prázdné slovo a v němž chudý Lazar může zasednout u jednoho stolu s bohatým.¹³⁴

Směrovku k naplnění vize kosmopolitního soužití můžeme odhalit v památné větě vyslovené v závěru encykliky: „Rozvoj je nové jméno pro mír“.¹³⁵ Sociální spravedlnost a úsilí povznést málo rozvinuté země se předkládají jako léky na frustraci a rozhořčení, jež bývají příčinami revolucí, i jako prostředníci všelidského utváření civilizace míru a bratrství. Slova spravedlnost a mír ostatně vytyčila pole působnosti papežské komise *Iustitia et pax*, zřízené svatým Pavlem VI. v lednu roku 1967.¹³⁶

Lze si představit, jak papežův postoj mluvčího chudých národů, připomínka jeho cest po Latinské Americe a Africe, kde ještě jako kardinál Montini uviděl zblízka obraz lidské nouze, nebo jeho dosti tvrdá kritika nezkroceného kapitalismu¹³⁷ zapůsobily v okruhu těch, za jejichž práva se v *Populorum progressio* zasazoval. V létě roku 1968, měsíc po vydání encykliky *Humanae vitae* a krátce po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do socialistického Československa, zahajuje papež Pavel VI. v kolumbijské Bogotě *2. generální shromáždění biskupů Latinské Ameriky*, představující první významnější přínos latinskoamerické církve církvi univerzální.¹³⁸

1.4.1.1. Latinskoamerická církev chudých

Arno Anzenbacher (1940) ve své dnes již klasické učebnici křesťanské sociální etiky uvádí, že oproti pozici, jíž se sociální nauka církve stabilně těší v Evropě, v prostředí

¹³⁴ PP 47. Srov. tamtéž, 46.

¹³⁵ Tamtéž, 76.

¹³⁶ V roce 1988 změnil Jan Pavel II. status papežské komise na *Papežskou radu pro spravedlnost a mír*, jejímž zdařilým dílem je *Kompendium sociální nauky církve*. Papež František motu proprio *Humanam progressionem* tuto radu zrušil a k 1. lednu 2017 ji nahradil *Dikasteriem pro službu integrálnímu lidskému rozvoji*, příslušným „v otázkách týkajících se migrace, lidí potřebných, nemocných a vyloučených, postavených na okraj a obětí ozbrojených konfliktů a přírodních katastrof, vězňů, nezaměstnaných a obětí otroctví a mučení jakékoli podoby“. Viz PAPEŽ FRANTIŠEK. Apoštolský list *Humanam progressionem* (ze dne 17. srpna 2016) [2018-06-30]. <<http://www.cirkev.cz/cs/aktuality/160906apostolsky-list-papeze-frantiska-humanam-progressionem>>.

¹³⁷ Srov. PP 4; 26.

¹³⁸ Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové*, s. 143.

Latinské Ameriky hrála vždy spíše vedlejší roli.¹³⁹ P. Rosino Gibellini (1926) přesto vzpomíná krátké, leč přelomové kázání P. Antonia de Montesinos OP (asi 1475–1545), pronesené na ostrově Hispaniola o 4. neděli adventní roku 1511:¹⁴⁰ „Abyste si uvědomili své jednání, přišel jsem jako hlas Kristův na poušti tohoto ostrova. [...] Tento hlas vám říká, že jste všichni ve smrtelném hříchu. V něm žijete i umíráte kvůli krutosti a trýznění, jakých se dopouštíte na těchto nevinných lidech.“¹⁴¹ Kazatelův „prorocko-kritický hlas“ pozvednutý na obranu indiánů, nelítostně decimovaných evropskými dobyvateli, spojuje Gibellini s proudem prorocké teologie v latinskoamerické církvi, pramenícím z neakademické teologie misionářů z časů konkvisty, který se vinul dějinami Nového světa přes období nekoloniální emancipace počátku 19. století až k druhé polovině minulého století, kdy se k němu přihlásili biskupové zemí Latinské Ameriky během už zmíněné konference, konané mezi 24. srpnem a 6. zářím 1968 v kolumbijském Medellinu, s cílem kreativně rozvinout impulsy 2. vatikánského koncilu s ohledem na situaci chudých a trpících.¹⁴²

V závěrečném dokumentu tohoto shromáždění nazvaném *Chudoba církve* se biskupové jednomyslně vyslovili proti sociální nespravedlnosti, působící krajní chudobu milionů lidí v národech Latinské Ameriky. Začínají přitom od sebe ve snaze vyvrátit mýtus o tom, že bohatství církve spočívá v nádheře chrámů, v neprůhledně financovaných církevních institucích, v reprezentativnosti sídel prelátů, v luxusu jejich automobilů, v honosnosti rouch a titulů.¹⁴³ Projevili přitom odhodlání zřici se všeho, co by mohlo být pohoršením pro ty, jimž chybí nejzákladnější prostředky k životu, a překonat i osobní rozpory, jež jim dosud bránily přiblížit se a otevřít chudým v upřímnosti a bratrství.¹⁴⁴

V části věnované doktrinálním motivům je chudoba pojímána na prvním místě jako *hmotný nedostatek*, plynoucí z nerovnoměrného rozdělení pozemských statků, jak jej kritizovali už starozákonní proroci. Dále jako *chudoba v duchu*, známá z blahoslavenství,

¹³⁹ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika: Úvod a principy*. 2. vydání. Brno: CDK, 2015, s. 160.

¹⁴⁰ Srov. GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry 20. století*. Kostelní Vydří: KN, 2011, s. 366.

¹⁴¹ Viz 500. výročí kázání na Hispaniole: *Text kázání Antonia de Montesinos o 4. neděli adventní dne 21. 12. 1511* [2018-07-02]. <<http://www.op.cz/?a=1&id=483>>.

¹⁴² Srov. GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry*, s. 366; 368. Srov. GS 1.

¹⁴³ Srov. LATIN AMERICAN BISHOPS. *Poverty of the Church*. Medellín, Colombia, Friday 6 Septembre 1968, 1; 2 [2018-07-03]. <<http://www.povertystudies.org>>.

¹⁴⁴ Srov. PCh 9.

coby postoj duchovního dětství a otevřenosti vůči Pánu. A konečně *chudoba jako dar a závazek* následovat Ježíše Krista a svědčit o tom, že na sebe vzal všechny důsledky lidského hříchu, včetně dobrovolně přijaté nouze, aby nás vykoupil. Svě církvi tak natrvalo vtiskl rys vlastní chudoby i ohlašování osvobození chudých, aby byla uprostřed lidstva svátostí této chudoby.¹⁴⁵

Konkretizací *církve chudých* je podle autorů status církve v Latinské Americe, tvořící „znamení neocenitelné hodnoty chudých v očích Boha a povinné solidarity s těmi, kteří trpí“.¹⁴⁶ Svou pastorační prací se chce zaměřit na evangelizaci nejmenších, na ztotožnění se s nimi a pokornou službu lidem v tamějších regionech. Východiskem je důvěra v sílu Božího slova, šířeného za užití technických prostředků nejvhodnějších pro dané prostředí. Kromě pastorační, animační a zprostředkující služby pastýřů, požadavku na klérus, aby žil v odstupu od majetku, zato nablízku chudým, je důraz kladen na věřící laiky, jimž má být svěřena správa majetku diecézí a farností. Křesťanské komunity jsou vyzývány, aby jejich členové sdíleli svoje jmění k zajištění chodu pospolitosti a zároveň nejen ze svého nadbytku, nýbrž i z životně nezbytného podporovali chudé. Zvláště je vítáno povolání členů komunit utvářet *malá společenství*, jež by byla v Božím lidu ikonou evangelní chudoby.¹⁴⁷ Nároky kladené na sebe sama vyjádřili biskupové takto: „Přejeme si, aby naše domy a životní styl byly skromné, naše oblečení jednoduché, naše práce a instituce funkční, bez podívané a okázalosti.“¹⁴⁸ Jejich vizí byla církev Latinské Ameriky osvobozená od světskosti, intrik a pochybné pověsti; církev „svobodná v duchu, pokud jde o řetězy bohatství“,¹⁴⁹ a přece efektivně hospodařící; církev tepající nespravedlnost a současně proti ní bojující; církev dialogu, přítomná a spoluúčastná při budování světa ve světle Kristově, za zachování autonomie časných skutečností.¹⁵⁰

¹⁴⁵ PCh 4–5. Srov. LG 1.

¹⁴⁶ PCh 7.

¹⁴⁷ Srov. tamtéž, 13; 15–16; GS 69.

¹⁴⁸ PCh 12. Srov. tamtéž, 8; 14. Příkladem šel sám Pavel VI., který poté, co se roku 1964 zřekl tiáry – symbolu světské moci papežství, věnoval výtěžek z jejího prodeje na potřeby chudých. Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové*, s. 135.

¹⁴⁹ PCh 18. Citována je myšlenka ze zahajovacího projevu proneseného papežem Pavlem VI.

¹⁵⁰ Srov. tamtéž, 10; 13; 18.

1.4.1.2. Teologie osvobození

Epochální latinskoamerická konference po sobě zanechala hlubokou stopu. Její závěrečný dokument se vedle konstituce *Gaudium et spes* a encykliky *Populorum progressio* stal důležitým pramenem 2. všeobecné biskupské synody konané v Římě roku 1971. Za jeden z vrcholů posynodálního dokumentu *De iustitia in mundo* lze označit prohlášení, že ze samotné podstaty evangelia a poslání církve vyplývá požadavek angažovat se už zde na zemi za plné osvobození člověka a „právo, ba povinnost hlásat spravedlnost na úrovni společenské, národní i mezinárodní a usvědčovat z nespravedlnosti, kdykoli se jedná o základní lidská práva a spásu duší“.¹⁵¹

V prostředí Latinské Ameriky záhy vyvstala potřeba vytvořit vlastní teologický směr, rozvíjející základní myšlenky Medellinu. Tak se zrodila *teologie osvobození* čili „teologie psaná z druhého konce dějin“,¹⁵² jak ji nazval její koryfeje, Peruánec Gustavo Gutiérrez OP (1928), s nímž bývají jmenováni Brazilci Hugo Assmann (1933–2008), jeho krajané bratři Boffové, Leonardo (1938) a Clodovis (1944), či španělský jezuita Jon Sobrino (1938).¹⁵³ Jejich teologie odráží sociální rozměr víry, tedy víru v úloze společenské praxe. Je teologií kontextovou nahlížející realitu z perspektivy utištěných, jakož i teologií praktickou, specificky zaměřenou na jejich osvobození.¹⁵⁴ Toto osvobození má být celkové: v rozměru *osobním* od osobního hříchu jakožto kořene vši nespravedlnosti a útisku; v rovině *dějinné* od přítomných politicko-sociálních, ekonomických a kulturních struktur, souhrnně označovaných jako „sociální hřích“; na úrovni *etické* je motorem osvobození roztrpčenost nad bídou a vyloučením „vykořisťovaných tříd, utlačovaných ras a opovrhovaných kultur“.¹⁵⁵ Ještě jinou dimenzi osvobození odhalil brazilský pedagog Paulo Freire (1921–1997), autor knihy *Pedagogika utlačovaných*. Píše v ní o *osvobozující výchově*, zahrnující nejen gramotnost, ale i praxi svobody předpokládající, že studenti

¹⁵¹ IM 36. Srov. tamtéž, 35; SRS 41.

¹⁵² GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry*, s. 366. Za evropskou alternativu teologie osvobození lze označit „novou politickou teologii“, rozšířenou zásluhou Johanna Baptista Metzera (1928) a Jürgena Moltmanna (1926) v německy mluvícím prostoru zejména v průběhu 60 a 70. let minulého století. Srov. ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika*, s. 157.

¹⁵³ Právě J. Sobrino zdůvodňuje vznik teologie osvobození tím, že teologie, již si on a většina jeho kolegů osvojila na evropských univerzitách, jim „nedala oči, aby viděli svět tak, jak je“. JANDEJSEK, Petr. Teologie osvobození řeší, co s bídou. *KT* 2018, roč. 29, č. 18, s. 5.

¹⁵⁴ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika*, s. 161.

¹⁵⁵ GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry*, 372. Srov. tamtéž, s. 368.

nejsou čistě pasivními příjemci vývodů učitele, nýbrž těmi, kteří se společně s ním zamýšlejí nad palčivými tématy doby. Kritické čtení reality je má přimět ke konkrétním formám aktivit ve prospěch společenských změn, kdy zaostalost je překonávána kulturní prací.¹⁵⁶

Uvedené důrazy ve zkratce vyjádřil L. Boff: *V teologii osvobození jde o reflexi lidské praxe ve světle Ježíšovy praxe a požadavků křesťanské víry*. Zmíněná reflexe se vztahuje k angažovaným, tzv. *bázovým křesťanským společenstvím*. Jestliže v Medellinu se jednalo o komunitách ve funkci samostatných ekonomických a charitativních jednotek, zde se stávají centry hnutí za osvobození znevýhodněných, jež svou praxí inspirují teologii, existující vzhledem k nim a díky nim.¹⁵⁷

Metodika teologie osvobození užívá prostý trojkrok: *vidět, soudit, jednat*.¹⁵⁸ Krok *vidět* značí analýzu příslušné sociální situace za užití nástrojů vypůjčených ze společenských věd; *soudit* obnáší uchopení takto analyzovaného problému ve světle Zjevení a církevní teologické tradice; *jednat* rovná se vyvození praktických postupů proměny, případně osvobození společnosti. Fakt, že v prvním kroku brali teologové zavděk marxistickou analýzou třídního boje a kritikou kapitalismu, tvoří nejdiskutovanější bod jejich uvažování. V době, kdy marxismus prožíval svoji renesanci¹⁵⁹ a byl pojímán mj. „jako exaktní vědecká metodologie, která s vysokou přesností bádá o sociální a politické realitě, jako racionální a dějinami vyzkoušené pojitko mezi teoretickým poznáním a praxí revoluční přeměny“,¹⁶⁰ měla tato volba svoji logiku. Povážlivá byla ale závislost nové teologie na daných sociálně-analytických výpůjčkách, od nichž se zásadně odvíjela její aktuálnost i věcná správnost její interpretace. V průběhu příštích dvou desetiletí, kdy byly prokázány limity marxismu, zejména zjednodušující jednostrannost, s níž označuje viníky sociálních konfliktů, ztrácela pozvolna dech i teologie osvobození.¹⁶¹

¹⁵⁶ Srov. GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry*, s. 171–172. Srov. ZIMMERMANNOVÁ, Marie. *Modely katecheze*, s. 22.

¹⁵⁷ Srov. GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry*, s. 369–370.

¹⁵⁸ Tuto triádu zmiňuje poprvé svatý Jan XXIII. v MM 236.

¹⁵⁹ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika*, s. 162.

¹⁶⁰ To, že uvedená definice pochází od papeže Pavla VI., který úvahám o socialismu a marxismu věnoval čtyři odstavce svého apoštolského listu Octogesima adveniens (1971), pouze potvrzuje dobovou aktuálnost fenoménů. Loc. cit in OA 33. Srov. tamtéž, 31–34.

¹⁶¹ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika*, s. 162; 163.

1.4.2. V éře Jana Pavla II. a Benedikta XVI.

Nový papež Jan Pavel II. zaujal k teologii osvobození vyrovnaný postoj. Do svého učení z ní převzal pojmy struktury hříchu a sociální hřích.¹⁶² Vzhledem k tomu, že do Říma přišel ze socialistického Polska, ostře odmítal „marxizování“ evangelia, tendence uspišit příchod Božího království cestou společenských převratů a vytvářet tzv. *lidovou církev* coby alternativu k hierarchické církvi, podporovanou novými revolučními režimy Latinské Ameriky.¹⁶³ Otevřeně to vyjádřil krátce po svém zvolení v zahajovací řeči k účastníkům 3. generálního shromáždění CELAM, když odsoudil snahy „představovat Ježíše jako politického aktivistu, který bojoval proti římskému útlaku a autoritám, a rovněž jako jednoho z aktérů třídního boje. Tato idea Krista jako politické osobnosti, revolucionáře, podvratného živlu z Nazareta je v rozporu s církevním učením“.¹⁶⁴

V jiném směru nelze přehlédnout trvalý zájem slovanského papeže o sociální nauku církve, jíž poskytl nové mocné impulzy. Zmíňme jeho díla vztahující se k našemu tématu tím, že reagují na velká „znamení své doby“ a korespondují s požadavkem, aby katecheze

ve svém úsilí o výchovu k víře náležitě objasňovala některé skutečnosti jako např. snahu člověka o plné osvobození, o solidárnější a bratrštější společnost a dále požadavek dosažení spravedlnosti a míru, [...] aby bohatý poklad sociálního učení obsažený v dokumentech církve našel přiměřeným způsobem své místo i ve všeobecné katechetické výchově věřících.¹⁶⁵

V šesti okruzích katechezí, pronášených během střeďečních generálních audiencí od října 1979 do listopadu 1984, rozvinul Jan Pavel II. originální koncept *teologie těla*, jak se tyto meditace posléze nazývaly. Inspirovány encyklikou *Humanae vitae* nastavují zrcadlo vrcholící sexuální revoluci a stávající civilizaci smrti tím, že připomínají biblický *snubní význam těla* v perspektivě stvoření, v hříšném pádu i ve vykoupení dokonaném vtěleným Bohem Ježíšem Kristem; těla obřážejícího v individuální lidské podobě, jež je

¹⁶² Termíny vyjadřují, že osobní hřichy jednoho každého se vždy jistým způsobem odrážejí na druhých, jakoby se hromadí, *strukturálně* utvrzují a transformují v *sociální hřích*, zraňující mezilidské vztahy na úrovni národní i mezinárodní, respektive celého lidstva. Srov. RP 16; SRS 37;KKC 1868.

¹⁶³ Šlo mj. o případy přímé účasti stoupenců teologie osvobození ve vládách prosovětských režimů v Latinské Americe 80. let, jimiž byla církev často tvrdě persekvována. Srov. WEIGEL, George. *Svědék naděje. Autorizovaný životopis Jana Pavla II.* 2. vydání. Praha: Práh, 2005, s. 447–452.

¹⁶⁴ Srov. JOHN PAUL II. *Adress to members of the 3rd General Conference of the Latin American.* Puebla, Mexico, Sunday 28 January 1979, I.4 [2018-07-20]. <https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/january/documents/hf_jp-ii_spe_19790128_messico-puebla-episc-latam.html>.

¹⁶⁵ CT 29.

buď mužská nebo ženská, obraz živého Boha. Rysem člověka jako Božího obrazu je vytvářet společenství s druhými osobami, jehož vrcholem je neodvolatelná jednota dvou – muže a ženy – žitá v manželství. Manželství je výhradním místem pro intimní sdílení, jímž si dva projevují vzájemnou lásku a ve službě novému životu spolupracují na Božím stvořitelenském díle. Papež tak lidské tělo i sexualitu, západní teologii spíše přezírané, ukázal jako „velmi dobré“: jako dar stvořený v Božím řádu a ke shodě s ním.¹⁶⁶

Jinou formu spolupráce na Božím díle stvoření a vykoupení rozpoznal Jan Pavel II. v lidské práci, již věnoval encykliku *Laborem exercens* (1981). V návaznosti na hlavní vývojovou linii sociální nauky církve nevidí papež práci jako trest za lidský pád, ale jako součást povolání člověka podmanit si zemi a jít ve stopách muže práce z Nazareta.¹⁶⁷ Na rozdíl od komunistických hesel, práci téměř zbožšťujících, polský papež svým personalismem ukazuje na lidský subjekt, který svou prací „nejen přetváří přírodu a přizpůsobuje ji svým potřebám, ale také uskutečňuje sebe jako člověka, a jistým způsobem se tak dokonce »stává víc člověkem«.¹⁶⁸ Od tohoto subjektu se odvíjí vlastní hodnota práce, jež zasluhuje úctu i tehdy, jde-li o činnost jednotvárnou či málo významnou. Konflikt mezi prací a kapitálem, který je příčinou *třídního boje*, zmírňuje tvrzením, že jedno bez druhého se neobejde a má se navzájem prostupovat, nakolik je třeba ctít zásadu „podstatného, skutečného a nepochybného prvenství práce“, jež výrobním prostředkům dává existovat.¹⁶⁹ V aktuálních poměrech papež volá po *nových hnutích solidarity pracujících a solidarity s pracujícími*, potřebnými zvláště tam, kde jsou dělníci vykořisťováni a trvá nezaměstnanost provázená chudobou a hladem. „Církev se v této věci živě angažuje, neboť pokládá za své poslání, za svou službu, za měřítko věrnosti ke Kristu, aby byla opravdovou »církví chudých«“,¹⁷⁰ dodává jako její nejvyšší pastýř.

Ve své další sociální encyklice *Sollicitudo rei socialis* (1987) se Jan Pavel II. kreativně ohlíží za encyklikou *Populorum progressio*. S odstupem dvaceti let musí konstatovat, že přes některé dílčí úspěchy nejenže přetrvává propast mezi vyspělým Severem a zaostalým

¹⁶⁶ Uvedené důrazy nalezneme zejména ve dvou úvodních cyklech nazvaných *Počátek a Vykoupení srdce*; novočtením encykliky *Humanae vitae* je závěrečný, šestý cyklus. Viz JAN PAVEL II. *Teologie těla. Katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*. 5. vydání. Praha: Paulínky, 2015, I.–LXIII; CXVIII–CXXXIII.

¹⁶⁷ Srov. Gn 1,28. Srov. LE 1–2; 4; 26n.

¹⁶⁸ Srov. LE 9.

¹⁶⁹ LE 13. Srov. tamtéž, 11–13; 15.

¹⁷⁰ Tamtéž, 8.

Jihem, nýbrž že se nadále prohlubuje.¹⁷¹ Při pohledu na jediný svět, rozpadající se na tři či dokonce čtyři světy,¹⁷² píše Svatý otec o *strukturách hříchu*, prorůstajících tkáň společností a kultur. Za jejich morálního původce označuje *bezuzdnou honbu za ziskem a touhu po moci*, jež jsou výsledkem lidské svévole prosazující se „za každou cenu“.¹⁷³ Tyto struktury tvoří jakýsi rub skutečné *lidské solidarity* coby „pevné a trvalé odhodlanosti usilovat o obecné blaho neboli dobro všech a jednoho každého, protože všichni jsme odpovědní za všechny“.¹⁷⁴ Solidaritě, poprvé uchopené jako sociální princip, odporuje též *nadměrný pokrok* s tváří *konzumismu*, v posledku ústící do beznaděje.¹⁷⁵ Jejím naplněním je *pravý rozvoj*, jehož realizace a udržitelnost vyžaduje synchronizovanou spolupráci všech světových stran semknutých v mezinárodním systému, založeném na rovnosti všech národů při respektování jejich oprávněných rozdílností.¹⁷⁶ Takový rozvoj přeje papež jak zemím třetího světa, tak i těm, v nichž je pod rouškou „rovnosti“ lidem upíráno svobodně podnikat a občansky se angažovat.¹⁷⁷ Církev sama sice nevlastní recept, jak plný a trvale udržitelný rozvoj navodit, čerpá však z bohatství své zkušenosti s člověkem a plní poslání zvěstovat Krista, Vykupitele všech.¹⁷⁸

Století, jež uplynulo od vydání první sociální encykliky, uzavírá papež Jan Pavel II. encyklikou *Centesimus annus* (1991), jíž koncipoval jako relecturu *Rerum novarum* v realitě současnosti.¹⁷⁹ Jan Pavel II. tu dělá pomyslnou tečku za stoletím dvou světových válek, společenských, hospodářských i kulturních otřesů a totalitárních režimů stavěných na zhoubných ideologiích. Projevuje uspokojení nad obrodným hnutím 80. let, kdy se řada zemí Latinské Ameriky, Afriky a Asie vypořádala s tyranskými diktaturami, zatímco

¹⁷¹ Srov. SRS 14; 15.

¹⁷² *Prvním světem* byly označovány vyspělé kapitalistické země, *druhým* státy socialistického bloku, *třetím* národy slabě rozvinuté a rozvojové, vyrovnávající se s dědictvím své koloniální minulosti. Označení *čtvrtý svět* užívá Jan Pavel II. jak pro země rozvojové, tak pro aglomerace křiklavé chudoby v zemích středně a velmi bohatých. Srov. SRS 14. Srov. ŠRAJER, Jindřich – Kolektiv. *Křehká tvář rozvoje v globalizovaném světě. Kritické výzvy Populorum progressio (1967) a interdisciplinární analýzy mezinárodního rozvoje a chudoby*. Praha: Lidové noviny, 2017, s. 105.

¹⁷³ Viz SRS 37.

¹⁷⁴ Tamtéž, 38. Srov. ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika*, s. 197.

¹⁷⁵ Srov. SRS 28.

¹⁷⁶ Srov. tamtéž, 38.

¹⁷⁷ Srov. tamtéž 15. Lze předpokládat, že autor měl na mysli svoji vlast, potažmo SSSR a jeho satelity.

¹⁷⁸ Srov. tamtéž, 31.

¹⁷⁹ Viz CA 3nn.

jinde byla nastoupena klopotná, leč úspěšná cesta k spravedlivějším a demokratičtějším soustavám. Za vrchol této éry označuje události roku 1989, jež přinesly svobodu zemím střední a východní Evropy. Původ dění spatřuje v nesnesitelné prázdnotě marxistického ateismu, nad níž zvítězil evangelní duch a vůle jednat, modlitba a bezmezná důvěra v Boha, Pána dějin, za přispění církve, hájící lidská práva a solidarizující s pracujícími.¹⁸⁰ Toto dění má podle autora potenciál inspirovat ty národy třetího světa, v nichž

pocívá snaha stát na straně utlačovaných a nestát stranou běhu dějin svedla v nedávné minulosti mnoho věřících k tomu, že nejrůznějšími způsoby usilovali o nereálný kompromis mezi marxismem a křesťanstvím. Naše doba je na nejlepší cestě překonat všechno to, co bylo na těchto pokusech nepřijatelné, a má tendenci opět uplatňovat pozitivní hodnotu pravé teologie dokonalého osvobození člověka.¹⁸¹

Znamením naděje je i zrod nových demokracií v postkomunistických zemích, jenž se alespoň ve střeoevropském prostoru obešel bez krvavých střetů. Po dlouhotrvajícím období krajního odporu a skepse papežů¹⁸² hodnotí Jan Pavel II. demokracii, zaručující respektování celého spektra lidských práv, veskrze pozitivně.¹⁸³ Nepropadá však euforii, jak je patrné z varování, že právě přemožené formy autoritářského vládnutí hrozí návratem, jemuž lze zabránit jen s přispěním všech zemí, zavázaných ke spolupráci a vzájemné pomoci. Mimoto vnímá riziko šíření bezhodnotové požitkářské mentality, patrné už v některých vyspělejších zemích, jakož i zrodu nových forem náboženského fundamentalismu, jehož se církev může stát nejen obětí, ale i strůjkyň.¹⁸⁴

Připomeňme ještě významný moment sklonku pontifikátu Jana Pavla II., kterým je vydání *Kompendia sociální nauky církve* (2004). Dokument jednoznačně ovlivněný mentalitou slovanského papeže krom jiného promýšlí další velká témata jeho působení na Svatopetrském stolci. Uveďme je alespoň heslovitě:

¹⁸⁰ Srov. CA 22–25. Podíl na pádu Berlínské zdi a železné opony nelze upřít vatikánské „Ostpolitik“ prvního desetiletí pontifikátu „papeže z Východu“. Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové*, s. 175.

¹⁸¹ CA 26.

¹⁸² Odpor předchůdců Jana Pavla II. vycházel převážně z důsledků, které měla pro církve i papežství Velká francouzská revoluce. Ještě Pavel VI. hovoří o „autoritářské demokracii“, již staví vedle „byrokratického socialismu“ a „technokratického kapitalismu“. Celkově demokracii vnímá jako sled modelů průběžně zkoušených ve společenské praxi, aniž by některý z nich plně uspokojoval. V zájmu společného dobra jsou však křesťané povinni se tohoto „hledání“ účastnit. Srov. OA 24; 37.

¹⁸³ Srov. SRS 25; 42.

¹⁸⁴ Srov. tamtéž, 29.

- primární zájem o člověka, zapracovaný do principu personality a teologické antropologie, ilustrující papežovu nelíčenou lásku k lidem;¹⁸⁵
- hájení lidského života od početí do přirozené smrti proti umělému ovlivňování lidského plození, potratům a eutanazii;¹⁸⁶
- ochrana rodiny, základní buňky lidské společnosti, v její Bohem chtěné podobě před libovolným výkladem a společenskou penalizací;¹⁸⁷
- obhajoba důstojnosti ženy ve světle stvoření, evangelia a paradigmatu Panny Marie;¹⁸⁸
- posilování ekumeny a mezináboženského dialogu, vedeného zvláště se Židy a muslimy;¹⁸⁹
- úsilí o mír a modlitba za něj, k níž jsou zváni i příslušníci jiných náboženství;¹⁹⁰
- podpora církevních hnutí a sdružení, nazvaných „novým jarem církve“.¹⁹¹

Nástupcem svatého Jana Pavla II. se stal Němec Joseph Alois Ratzinger, teolog, pedagog a blízký spolupracovník zesnulého papeže. Stojí za povšimnutí, že v průběhu osmdesátých let byl kardinál Ratzinger coby prefekt Kongregace pro nauku víry pověřen

¹⁸⁵ Srov. KSNC 105–158. Vrcholnou ukázkou papežova širokého srdce je odpuštění a následná návštěva vězněného atentátníka Mehmeta Aliho Agcy, který jej vážně postřelil během generální audience na Svatopetrském náměstí dne 13. května 1981.

¹⁸⁶ Tomuto tématu věnoval Jan Pavel II. encykliku o životě, který je nedotknutelné dobro, *Evangelium vitae* (1995), s níž je tematicky příbuzná instrukce CDF *Donum vitae* (1987) o respektování rodičího se lidského života a o důstojnosti plození.

¹⁸⁷ Tak ve stále aktuální adhortaci *Familiaris consortio* (1981), vytyčující úkoly křesťanské rodiny v současném světě.

¹⁸⁸ „Ženskou otázku“ v teologické rovině pojal svatý Jan Pavel II. v apoštolském listě o důstojnosti a povolání ženy *Mulieris dignitatem*, v jehož úvodu označuje dnešní společenskou úlohu ženy za „znamení času“. List zveřejnil v Mariánském roce 1988, podtrhujícím jeho celoživotní úctu k Matce Boží. Spíše praktickou stránkou věci se zabýval v posynodní adhortaci o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*. Srov. MD 1; ChL 49–50.

¹⁸⁹ V zásadě jde o důsledné a kreativní naplňování programu formulovaného 2. vatikánským koncilem. Viz výše, pozn. 134.

¹⁹⁰ Kompendium sociální nauky církve připomíná hojně diskutovaná modlitební setkání v Assisi konaná v letech 1986 a 2002. Viz KSNC 537.

¹⁹¹ Těmito slovy se vyjádřil Jan Pavel II. v projevu k zástupcům celkem padesáti církevních hnutí a komunit o Svatodušních svátcích roku 1998. Srov. SCHÖNSTATTSKÉ HNUTÍ. *Nové jaro pro církev – hnutí a nová duchovní společenství* [2018-08-17]. <<http://www.schoenstatt.cz/drupal7/content/schoenstatt/nove-jaro-pro-cirkev-hnuti-nova-duchovni-spolecenstvi>>.

svým předchůdcem prozkoumat po věroučné stránce spisy G. Gutiérreze a vyvodit z nich příslušné závěry. Výsledkem byly dvě instrukce publikované jeho úřadem. Pokyny k jistým aspektům teologie osvobození *Libertatis nuntius* (1984) stavějí křesťanské chápání svobody a osvobození do protikladu k chybné marxistické interpretaci; z této pozice jsou k teologii osvobození značně kritické. Její teologický rozhled v otázkách svobody a osvobození, podporující úsilí sociální nauky církve stát ve službách křesťanské praxe osvobození, naopak oceňují Pokyny ke křesťanské svobodě a osvobození *Libertatis constientia* (1986).¹⁹²

Střípky teologického génia J. Ratzingera nalezneme i v dokumentech, které sepsal jako papež Benedikt XVI. (2005–2013). Dokladem toho je encyklika *Deus caritas est*, vydaná v prvním roce jeho pontifikátu o slavnosti Narození Páně. Na motivy Prvního listu Janova¹⁹³ vytváří působivou fresku Boha, který je láskou, jíž dějinně sdílel Izraeli, a v Ježíši Kristu dal této lásce tělo a krev v jejím plném realismu, zanechaném v eucharistii. Papež připomíná sociální rozměr této svátosti, vylučující privatizovat si Krista, neboť z obdarovaných tvoří jediné společenství. Pro eucharistické společenství zahrnuté láskou – *agapé* – má být přirozené touto láskou dále milovat a přetavovat ji do skutků *charity*, naplňujících dvojjediné přikázání lásky. V témže kontextu se autor ptá, lze-li Boha, kterého „nikdo nikdy neviděl“,¹⁹⁴ skutečně milovat. Odpovídá, že k tomu uschopňuje samotný Bůh, který lidi miloval jako první a stal se jim plně *viditelným* ve vtělení, v životě, smrti a zmrtvýchvstání svého Syna, nadále přítomného v apoštolech a jejich nástupcích, v dějinách putující církve, v lidech, ve kterých se zračí, ve svém slově a svátostech, v liturgii a modlitbě církve, ve společenství věřících i v každodenním životě. V takto zjeveném Bohu mohu milovat svého bližního, třebaže mně nesympatického nebo neznámého; hledět na něho Ježíšovýmá očima, poznat v něm Pánova přítele, který je i mým přítelem, a darovat mu láskyplný pohled, každému tolik potřebný.¹⁹⁵

Uvedený apel platí jak pro jednotlivé věřící, tak pro celek Božího lidu, počínaje místními obcemi přes místní církve až po církev obecnou. V analogii k Bohu v Trojici jedinému je trojičně nedělitelné i poslání církve: *hlásat Boží slovo* (kérygma, martyria),

¹⁹² Srov. WEIGEL, George. *Svědék*, s. 452–454. Srov. ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika*, s. 167.

¹⁹³ 1 Jan 4,8.16.

¹⁹⁴ 1 Jan 4,12a.

¹⁹⁵ Srov. DCE 1; 9–18.

slavit svátosti (leitúrgia) a *sloužit láskou* (diakonia). Posledně jmenovaný aspekt rozvíjí autor na pozadí sociální nauky církve, reprezentované dvojicí láska – spravedlnost. Budovat společenský řád založený na spravedlnosti je vlastním úkolem politiky, kdežto církev má spravedlnost reflektovat a k ní vychovávat, aby byla pochopitelnou a prosaditelnou v politické praxi.¹⁹⁶ Avšak žádný, ani ten sebelepší státní či sociální systém neobstojí bez účastné služby občanům. Varovnou antitezí je Marxova idea, že revolučně nastolená, spravedlivá beztrždní společnost nebude už skutky lásky potřebovat. V reálu se ovšem pokaždé zvrhla v byrokratickou mašinerii, jež povinně „opečovávala“ a totálně ovládala na režimu závislé jedince, utopené v anonymní mase.¹⁹⁷

Další uvažovanou dvojicí je církev – svět. Církev tvoří ve světě Boží rodinu, z jejíchž členů nesmí žádný trpět nouzí, ale která ani nestrpí, aby kdokoli, třeba náhodný, byl ve své potřebnosti přehlížen.¹⁹⁸ V dnešním globalizovaném světě nalézá církev spojení předně v tom, že jí svými médii informuje o aktuálních ohniscích bídy, poskytuje jí logistická zařízení, schopná rychlé přepravy humanitární pomoci, i moderní systémy rozdělování potravin, oděvů a poskytování přístřeší. Jiným přínosem je plodná spolupráce státních a církevních institucí, slibující oboustranný prospěch, za přispění papežem velmi ceněného dobrovolnictví. U církevních charitativních organizací, nehledě na šíři jejich působnosti, předpokládá, že disponují nezbytným hmotným zázemím a kompetentními pracovníky, jejichž profesionální způsobilost má zaručovat jak bezvadně technicky odváděnou péči, tak empatický přístup k trpícím. Samotným nositelům charitativní činnosti v církvi radí Benedikt XVI. slovy, jež zdaleka nepatří pouze jim: *Nenechte se strhnout ideologiemi*, nýbrž „programem křesťana, programem milosrdného Samaritána, Ježíšovým programem“, jímž „je vidoucí srdce“.¹⁹⁹ *Vyhýbejte se proselytismu*, tj. nepodmiňujte láskou přijetí vašeho náboženského postoje druhými, ani *nikomu nevnucujte víru církve*, vždyť nejvýmluvnějším svědectvím je prokazování lásky samé. *Neupouštějte od modlitby*, ať vaše služba neztratí Ježíšovu tvář a nesplyne s nevěřícím okolím, ani *nechtějte být bezpodmínečnými zachránci svých svěřenců*, neboť poslední

¹⁹⁶ Papež nicméně podotýká, že církev se na budování spravedlivé společnosti podílí rukama, myslí a srdcem křesťanských laiků, jejichž politické působení má být vyhraněno ve smyslu „sociální lásky“. Srov. DCE 19–20; 25–29.

¹⁹⁷ Srov. tamtéž, 27; 28.

¹⁹⁸ V tomto bodě se papež inspiroval podobenstvím o milosrdném Samařanu, jímž Ježíš objasnil tazateli z řad zákoníků, kdo je jeho bližní. Viz Lk 10,29–37. Srov. DCE 25.

¹⁹⁹ DCE 31.

slovo má vždycky Bůh.²⁰⁰ Všem čtenářům encykliky chtěl pak Svatý otec ukázat, že pro lidi stvořené k obrazu láskyplného Boha je láska nejenom možná, ale i proveditelná, a zároveň je pozvat k tomu, „aby žili láskou a nechávali do světa vstupovat Boží světlo“.²⁰¹

Slovo láska se nachází i v titulu další encykliky Benedikta XVI. *Caritas in veritate* (2009).²⁰² Ta pojednává o lásce přijaté a darované, jejíž dynamice odpovídá sociální nauka církve, papežem nazývaná *zvěstí o pravdě Kristovy lásky ve společnosti – caritas in veritate in re sociali*. Toto učení představuje službu lásky, ovšem v pravdě, jež „chrání a vyjadřuje osvobozující sílu lásky ve stále nových událostech dějin“.²⁰³ Po takto vyjádřeném vztahu mezi láskou a pravdou pojmenovává papež pohnutky k sepsání encykliky, jimiž jsou pronikavost globalizace světa a „tíživost současnosti“, jak nepřímo pojmenoval globální finanční a ekonomickou krizi let 2008–2009. Za vodítko si vzal encykliku *Populorum progressio*, jíž neváhal prohlásit za „Rerum novarum soudobé epochy, osvěcující putování lidstva na cestě sjednocování“.²⁰⁴ Avšak čtyři desetiletí po jejím vydání má před sebou Benedikt XVI. svět dosti odlišný od toho, k jakému promlouval svatý Pavel VI. Svět bezezbytku globalizovaný, přetékající množstvím staronových kritických faktorů s pestrými projevy a dopady na celosvětový rozvoj: *chudobou* postihující nové společenské vrstvy v bohatých zemích; *klesající možnosti politické regulace a dozoru nad stále divočejším pohybem finančního, hmotného i duševního kapitálu; kulturami v ohrožení*, že splynou do unifikované šedi; *mobilitou pracovních sil*, bránící lidem založit rodinu a zapříčiňující nečekané formy úpadku; *hladem a žízní*, jejichž zažehnání je v zájmu udržení míru a stability ve světě; *neúctou k životu*, jež se projevuje mj. nízkou natalitou, ohrožující další trvání celých regionů; *potlačováním náboženské svobody*, živené jak náboženským fundamentalismem plodícím terorismus, tak náboženskou lhostejností podporující duchaprázdný „super-

²⁰⁰ Srov. DCE 32–38.

²⁰¹ Tamtéž, 39. Miloslav kardinál Vlk (1932–2017) se krátce po vydání encykliky vyslovil, že je dílem papežovy teologické erudice a zároveň natolik praktická, že zasluhuje pozornost i za hranicemi církve. Srov. ČTK. *Deus Caritas Est. Papež Benedikt XVI. zveřejnil svou první encykliku Bůh je láska.* (26. 1. 2006) [2018-07-29]. <http://www.christnet.eu/clanky/3451/deus_cari-tas_est.url>.

²⁰² Papež Benedikt se tentokrát inspiroval Ef 4,15: „Buďme pravdiví v lásce“, když obrací pořadí slov a mění tak jejich důraz. Srov. CV 2.

²⁰³ Tamtéž, 5.

²⁰⁴ Tamtéž, 8. Viz 10–20.

rozvoj“.²⁰⁵ Novějšími aspekty se jeví fenomén *migrace*, o jehož prudkých tocích papež soudí, že jsou nezřídka uměle vyprovokovány a posléze ponechány svému osudu, nebo otázka ochrany *životního prostředí*, s nímž lidé nakládají tak dobře nebo tak špatně, jak si počínají ve svých vlastních mikro- a makro-vztazích.²⁰⁶

Benedikt XVI. neopatřuje cestu globalizace kladným ani záporným znaménkem; záleží jenom na lidech, jak po ní půjdou.²⁰⁷ Základ rozvoje globalizací zasaženého světa spatřuje jednoznačně v Bohu a jeho Synu Ježiši Kristu, v němž jediném se člověku plně odhaluje jeho tajemství, a který se svým vtělením tajemně spojil s každým z lidí.²⁰⁸ Toto transcendentní pouto může právě dnes, v éře zkracujících se vzdáleností a zvyšujících se vzájemné závislosti, probudit v obyvatelích Země vědomí, že tvoří jedinou rodinu, a spojit ruce věřících i lidí dobré vůle k vzájemné spolupráci. S přijetím svého dílu osobní i společné odpovědnosti jde o jedinečnou šanci, jak eliminovat jeden z nejhorších druhů chudoby, kterým je dle autorova mínění izolace od Boha a od lidí. V témže kontextu aktualizuje volání svatého Jana XXIII. po zřízení *světové politické autority*, jež by se těšila všeobecnému uznání a účinné moci, zaručující každému bezpečnost, spravedlnost a respektování práv, z nichž nejdůležitějším je univerzální právo všech lidí bez rozdílu a diskriminace na přístup k výživě a pitné vodě.²⁰⁹

Znamení globální hospodářské recese nutí papeže zvažovat nové formy podnikání, schopné rozbouřenou ekonomiku „zcivilizovat“. Do sociálního magisteria církve tak proniká myšlenka *ekonomiky společenství*. Jejím specifikem je, že zisk „považuje za nástroj k uskutečnění humanitárních a sociálních cílů“²¹⁰; její průkopníci se nacházejí v řadách subjektů občanské společnosti bez dosavadní vyhraněnosti, připouštějící prolínání i křížení vládního a nevládního, ziskového a neziskového sektoru. Ekonomika

²⁰⁵ Srov. CV 22–29.

²⁰⁶ Srov. tamtéž, 62; 67; 2; 51.

²⁰⁷ Srov. tamtéž, 42.

²⁰⁸ Srov. GS 22.

²⁰⁹ Srov. PT 74; CV 27; 53; 67; 77.

²¹⁰ CV 46. Srov. tamtéž, 34; 36. Papež začleňuje myšlenku, již od začátku devadesátých let realizuje hnutí Focolare ve snaze poskytnout lidem z ulic a slumů zaměstnání v podnicích družstevního typu, které se rozšířily jak v Itálii, tak především v oblastech Latinské Ameriky a v současnosti čítají přibližně tisícovku podnikatelských subjektů. Po teoretické stránce motiv zpracovali a prezentovali ekonomové Luigino Bruni (1966) a Stefano Zammagni (1943). Srov. ŠRAJER, Jindřich – KOL. *Křehká tvář*, s. 113–115.

v epoše globalizace vyžaduje jak běžnou logiku trhu, tak *logiku daru*, vyznačující se dobročinností a bratrstvím.

V době vydání tohoto pozoruhodného dokumentu se papež Benedikt XVI. nacházel za polovinou svého pontifikátu. S J. Šebkem můžeme soudit, že jestli se něčím nesmazatelně zapsal do dějin moderního papežství, bylo to Benediktovo rozhodnutí z úřadu odstoupit. Z papežské volby konané měsíc poté, v úterý 13. března 2013, vzešel po 1272 letech Neevropan, první muž z amerického kontinentu, argentinský jezuita Jorge Mario Bergoglio, který si zvolil jméno František.²¹¹ Jak mnoho společného má současný papež s dějinně-prorockým modelem katecheze v rovině svého života i magisteria, pokusíme se poodhalit v následujících odstavcích.

1.4.3. Papež František a prorocký model katecheze

Jorge Mario Bergoglio se narodil 17. prosince 1936 v druhé generaci italských emigrantů do Argentiny. Svoje dětství a dospívání prožil s rodiči a čtyřmi sourozenci mezi nemajetnými obyvateli buenosaireské čtvrti Flores, v činžovním domě na ulici Calle Membrillar, ležící nedaleko baziliky svatého Josefa a sídla kongregace Milosrdných sester. Od nich se Jorgitovi dostalo první katechetické průpravy i lekce autentického milosrdenství.²¹² Jak postupně vychodil školu spravovanou salesiány a chemickou průmyslovku, sílilo v tomto příznivci fotbalu, zpěvákovi a tanečníkovi tanga povolání ke kněžství.²¹³ Jako jedenadvacetiletý bohoslovec metropolitního semináře se ocitl v ohrožení života. Zkušenost mladíka, který se nemohl nadechnout,²¹⁴ zřejmě umocnila Bergogliův talent vcítovat se do lidí, jež život jakkoli přidusil či přitlačil ke zdi. Když se dostavilo povolání k řeholnímu životu, volil vstup do Tovaryšstva Ježíšova, získán jeho misijním zaměřením, smyslem pro společenství a disciplínu.²¹⁵

První kazatelnou se pro mladého jezuitu, absolventa humanitních věd a filozofie stal univerzitní přednáškový pult, od něhož učil literatuře a psychologii. Souběžně studoval

²¹¹ Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové*, s. 206–207; 212.

²¹² Srov. IVEREIGH, Austen. *François le réformateur. De Buenos Aires à Rome*. Paris: Éditions de l'Emmanuel, 2017, s. 25–26.

²¹³ Srov. tamtéž, s. 49–50; 52. Austen Ivereigh (1966) poznamenává, že Bergogliovo účinkování v orchestru, zpěv písní i tanec „provokativního“ tanga byly jistou formou sociální protestu a politické kritiky.

²¹⁴ Srov. IVEREIGH, Austen. *François*, s. 68.

²¹⁵ Srov. Papež FRANTIŠEK – SPADARO, Antonio. *U mne je vždy otevřeno. Rozhovor, který vedl P. Antonio Spadaro SJ s papežem Františkem*. Praha: Paulínky, 2014, s. 25; 82.

teologii, v níž byl mj. ovlivněn Luciem Gerou (1924–2012), reprezentantem argentinské, nemarxistické varianty teologie osvobození.²¹⁶ Čtyři dny před svými třiatřicátými narozeninami přijímá J. Bergoglio kněžské svěcení. Řádovou formaci završuje v roce 1973 věčnými sliby, a ještě téhož roku je generálním představeným řádu P. Pedrem Arrupem (1907–1991) jmenován provinciálem argentinských jezuitů. V této funkci se následujícího roku účastní 32. generální kongregace Tovaryšstva Ježíšova, seztané v reakci na požadavek vícero řádových provincií, argentinskou nevyjímaje, aby církve i Tovaryšstvo razantněji postupovaly proti rozmanitým formám bezpráví. Výsledný dokument nazvaný *Naše poslání dnes: služba víře a podpora spravedlnosti, s naléhavostí* – v dějinách řádu nevídanou – zavazuje jezuitu aktivně bojovat proti porušování lidských práv. Dokument, částečně inspirovaný teologií osvobození, byl odpůrci okamžitě nařčen z marxismu, ba i kritická slova generálního představeného stupňovala napětí mezi řádovým vedením a nejvyšším pontifikem Pavlem VI.²¹⁷

Tíži úřadu i doby měl pocítit také mladičkový argentinský provinciál. Pro svá individualistická a rezolutní rozhodnutí získal ve vlastních řadách pověst ultrakonzervativce.²¹⁸ V období po vojenském státním převratu v roce 1976 byl považován za režimu spíše přizpůsobeného a ještě dlouho musel vyvracet obvinění, že stál za únosem dvou svých spolubratří, pět měsíců zadržovaných a mučených eskadrami smrti.²¹⁹ Nadmíru obtížný provincialát byl pro otce Jorgeho velkou školou vedení lidí, v níž se naučil, že pevná rozhodnutí nelze činit intuitivně, ani se nevyplácí jednat z náhlých pohnutek.²²⁰ Poté, co předal úřad nástupci, působil opět na akademické půdě a ve farní pastoraci, odkud se v roce 1986 studijně odebral do Frankfurtu nad Mohanem. Zamýšlený doktorát sice nedokončil, zato téma dizertační práce, odrážející myšlení Romana Guardiniho, protříbilo jeho schopnost být otevřen konfliktu i odlišným názorům a usmiřovat přítom

²¹⁶ Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové*, s. 213.

²¹⁷ Srov. O'MALLEY, John W. *Jezuité. Historie řádu od Ignáce z Loyoly do současnosti*. Praha: Pragma, 2015, s. 103.

²¹⁸ Srov. Papež FRANTIŠEK – SPADARO, Antonio. *U mne*, s. 55.

²¹⁹ Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové*, s. 214. Třebaže se kvůli svým politickým postojům a aktivitám, ohrožujícím v kritické situaci celou jezuitskou komunitu, dostali otcové Yorio a Jalics do sporu s provinciálem Bergogliem, ten poté, co k nešťastné události došlo, neprodleně informoval otce generála Arrupeho, osobně žádal o propuštění unesených diktátora Videlu, u něhož za ně intervenoval i papež Pavel VI. Srov. IVEREIGH, Austen. *François*, s. 196–209.

²²⁰ Srov. Papež FRANTIŠEK – SPADARO, Antonio. *U mne*, s. 56.

polarity.²²¹ Z Německa domů si přivezl také pohlednice milostného obrazu Matky Boží Panny Marie rozvazující uzly, jejíž úctu posléze rozšířil bezmála po celé Argentině. Zde je patrný důraz, jenž Bergoglio vždycky kladl na lidovou zbožnost coby nedílnou součást evangelizace.²²²

Otec Bergoglio, ovlivněný encyklikou *Fides et ratio* Jana Pavla II. a dílem Luigiho Giussaniho,²²³ pronesl roku 1989 přednášku, ilustrující osobitost jeho jazyka a uvažování. Přiblížíme si ji prostřednictvím článku katechisty Briana Pedrazy, který nám umožní porozumět jednomu z klíčových slov budoucího papeže, jímž je *existenciální periferie*. Jít „na periferie“ má pro Bergoglia dvojí význam: jednak se jako církve vydat za chudými, ztracenými, zapomenutými a dále, což je ještě zásadnější, vstupovat do těch oblastí života, v nichž lidé zažívají závratnost lásky i hloubku smutku, starost o výchovu dětí nebo třeba nespokojenost nad zdánlivě bezvýznamnou prací. Ve zjitřených srdcích mohou jednoho dne přeskočit jiskry touhy po Bohu. Zárodky ohně však bývají pokryty vrstvou *popela*, jak přednášející označil „kulturu supermarketu“ s jejími „neodolatelnými“ nabídkami, diktaturu technologií a zejména předsudek, že mezi vírou a rozumem panuje nepřekonatelný rozpor. Daná situace si žádá, aby církve obrátila oči od sebe směrem ven a s dávkou láskyplné trpělivosti doprovázela „doutnající“ lidi na jejich pouštích a osudových křižovatkách; zkrátka, aby s nimi šla na „jejich periferie“. Bergoglio tvrdí, že v životě těchto mužů a žen je nutné navodit *zázrak*, schopný vytáhnout je z fronty na dočasné požitky a uvést je do společnosti transcendentna. Takový *zázrak* se rodí z životní reality, která má hodnotu znamení; jeho předpokladem je schopnost divit se, žasnout.²²⁴ Jako pravý jezuita ovšem rozlišuje, že lidskou zkušenost ze světa nelze prostě ztotožňovat s vírou, lze ji ale považovat za „semena slova“, rozsetá ve všech kulturách, jež silou evangelia mohou růst a dozrát do plnosti víry. Dochází tak k závěru,

²²¹ Srov. Papež FRANTIŠEK – SPADARO, Antonio. *U mne*, s. 17–18. Srov. IVEREIGH, Austen. *François*, s. 256–258.

²²² Viz EG 69–70; 90; 122–125. Srov. KODET, Vojtěch. *Novéna k Panně Marii rozvazující uzly*. Kostelní Vydří: KN, 2013, s. 6–9.

²²³ P. Luigi Giussani (1922–2005) byl italský kněz, teolog a filozof, zakladatel hnutí *Comunione e Liberazione*. Španělské vydání jeho knihy *Náboženský smysl* bylo vlastním důvodem Bergogliovy přednášky. Srov. PEDRAZA, Brian. *Blowing Away the Ashes: The Desire for God as the Bridge between the Faith and the World*. *The catechetical Review* 2016, roč. 2., č. 2, s. 6–8.

²²⁴ Pro tento předpoklad každé filozofie a náboženského prožitku užívá Bergoglio Giussaniho příměr „uchovat si srdce dítěte“. Viz tamtéž, s. 7.–8.

že svět a lidstvo ve skutečnosti nejsou proti víře, ale navzájem se doplňují. I proto je možné nadát se *zázraku*; a když k němu dojde, může církev odfouknout popel a ze žhavých uhlíků rozdmýchat plamen ryzího toužení. Bergoglioova vize se vcelku vztahuje k autentickému lidství toužících srdcí, skýtajícímu potenciál stát se novou cestou hlásání evangelia, na níž se ti, kteří jsou na okraji, dostávají do centra zájmu i dění.²²⁵

Svoji vizi mohl J. M. Bergoglio začít naplno realizovat, když byl roku 1992 papežem Janem Pavlem II. jmenován pomocným biskupem a o šest let později arcibiskupem Buenos Aires.²²⁶ Pastýře třímilionové argentinské metropole bylo možné potkat na nejrůznějších místech: v metru či autobuse, jedoucího s obyčejnými lidmi do zaměstnání; ve slumech, v nejhudších městských čtvrtích, mezi narkomany, prostitutkami, přistěhovalci i uprchlíky; v aréně Luna Park při setkání s odloučenými bratry nebo rozprávějího s rabínem Abrahamem Skorkou.²²⁷ Na nejslabší články arcidiecéze myslel také misijním projektem sledujícím čtyři hlavní cíle: formovat otevřené a bratrské komunity; posílit roli věřících laiků; evangelizovat s ohledem na každého obyvatele města; pomáhat chudým a nemocným.²²⁸

Oblibu a vliv arcibiskupa Bergolia umocnilo jeho jmenování kardinálem. V průběhu konkláve v roce 2005 se „el cardenal gaucho“ řadil k progresivnímu křídlu a hlasovala pro něj téměř třetina volitelů. Po zvolení Benedikta XVI. měl k dobru ještě osm let k povznesení církve Latinské Ameriky. Zřejmý vrchol představuje 5. generální shromáždění CELAM, konané v brazilské Aparecidě v květnu 2007. Argentinský primas předsedal komisi redigující závěrečný dokument tohoto zasedání, poznačený jeho stylem. Velmi obsáhlý text staví do popředí Ježíše Krista, jenž má být vnímán jako odpověď na výzvy naší doby. Tomu odpovídá rozvržení dokumentu do tří částí: biskupové nejprve

²²⁵ Srov. PEDRAZA, Brian. *Blowing*, s. 8.

²²⁶ Svoje biskupské heslo *Miserando atque eligendo* (A vyvolil ho skrze milosrdenství), parafrázující kázání svatého Bedy Ctihodného (672/673–735) na perikopu povolání celníka Matouše podle Mt 9,9, si ponechal i jako papež. Je evidentní, že motiv milosrdenství tvoří nosnou ideu papeže Františka, uvážíme-li nezapomenutelný *Svatý rok milosrdenství* (8. prosince 2015 až 20. listopadu 2016) a centrální pozici, jíž zaujímá v exhortaci o lásce v rodině *Amoris laetitia* (2016). Srov. Papež FRANTIŠEK – SPADARO, Antonio. *U mne*, s. 38.

²²⁷ Srov. IVEREIGH, Austen. *François*, s. 317; 374–376; 412–415.

²²⁸ Srov. REDAZIONE IL VATICANESE. *Biografia di Papa Francesco* (26.3.2013) [2018-08-12]; <<http://www.ilvaticanese.it/2013/03/biografia-di-papa-francesco-2/>>.

hledí na „svůj lid“ a apely, jimž čelí v každodenním životě, pak pozdvihují oči ke Kristu, aby v něm posléze hledali řešení otázek současnosti.

Primární je pohled upřený na Ježíše. Otcové nicméně tuší hrozbu, že budeme buď „zbožně“ hledět na Pána a přehlížet svět kolem, nebo upneme zraky k vezdejšímu starostem a přestaneme vnímat Krista, jeho vztah k nám i našim problémům. Zdůrazňují, že nesmíme dopustit, aby se pro nás Ježíš stal irelevantním; naopak jeho je třeba se ptát, jak nakládat s otázkami dneška, a uposlechnout jeho hlasu, abychom spolu s ním sledovali okolní svět. Teprve tehdy budeme schopni vyjadřovat lásku k Bohu sounáležitostí s druhými a s vírou naplňovat Ježíšův velký misijní příkaz, k němuž patří přijetí odpovědnosti za společenskou skutečnost, ve které žijeme. Latinskoameričtí a karibští biskupové mají přitom na programu jediný bod: misii k těm, kteří jim jsou svěřeni, ve spolupráci se všemi členy Božího lidu. Misii do nejkritičtějších a nejdlehlějších oblastí zaměřenou na ty nejhorší, nejakutnější problémy, aby předně tam církev sdílela Ježíšovu vykupitelskou lásku k lidstvu a zakoušela jeho stálou přítomnost ve svém středu i v nitru věřících. Připomínají, že také dnešním učedníkům platí Mistrova slova, jež by v aktuální situaci mohla znít takto: *Nemůžete ode mne chtít, abych svět miloval bez vás, ani jít beze mne zachraňovat svět.*²²⁹ Tím dospívají k finální úvaze o Ježíši jako životodárci, jenž ještě dnes uzdravuje, zceluje, přeje lidským touhám, probouzí z fyzické smrti, ale ještě více z hlubokého duchovního spánku. On – Spasitel lidí Jižní Ameriky i lidu celé Země – a my, podílníci jeho poslání, kteří jsme zažili Pánovu osvobozující radost a chceme ji proto předávat dále.²³⁰ Takto zběžný nástin jen stěží vystihne hloubku, pro niž byl dokument z *Aparecidy* nazván „Evangelii nuntiandi Latinské Ameriky“.²³¹

Když o šest let později, v pátém kole epochální papežské volby začaly hlasy pro kardinála Bergoglia stoupat natolik, že o nástupci Benedikta XVI. nebylo pochyb, objal jej brazilský kardinál Claudio Hummes OFM se slovy: „Nezapomeň na chudé.“²³² A nový papež pamatoval: volbou jména po svatém Františkovi Serafínském i tím, že chudobu učinil klíčovým tématem svého pontifikátu.

²²⁹ Srov. Jan 15,5.

²³⁰ Srov. JOHNSTON, Eric M. *The Aparecida document: general overview* (25.6.2014) [2018-08-23]. <<http://professorjohnston.com/the-aparecida-document-general-overview/>>.

²³¹ Srov. REDAZIONE IL VATICANESE. *Biografia*.

²³² IVEREIGH, Austen. *François*, s. 462.

1.4.3.1. Impulzy encykliky *Evangelii gaudium*

Událostí začátku Františkova pontifikátu je bezesporu vydání encykliky *Evangelii gaudium* (2013).²³³ Radost evangelia, plynoucí z osobního setkání s Ježíšem, činí papež programem nové etapy evangelizace pro nejbližší roky. Vnímá, že dnešním členům církve nechybí upřímná víra, avšak prožívají ji občas jako stálou postní dobu bez Velikonoc, když na svá denní trápení nenechají dopadnout ani paprsek živého vědomí, že s nimi kráčí ten, kdo je bezesbytku a nade všechno miluje. Přitom právě toto vědomí dává křesťanskému životu rozměr šťastného přátelství s Bohem a přivádí k jásavé radosti, k jejíž přirozenosti patří, že touží být sdílena.²³⁴ Radost vyvěrající z naprosté a trvalé novosti, kterou svým příchodem přinesl Ježíš Kristus: věčně mladý, tvůrčí, inspirující; schopný rozbít naše „nudná schémata, v nichž ho domýšlivě vězníme“, a přivádět nás k prameni původní svěžesti evangelia, přetékaající novými možnostmi, kreativními způsoby a jinými výrazovými formami; výmluvnějšími znameními a slovy nabitými živoucím významem pro dnešní svět.²³⁵ Tato novost se zásadně dotýká i reformy církve a jejího způsobu hlásání evangelia. František píše, že je mu „milejší církev otlučená, zraněná a špinavá proto, že vyšla do ulic než církev, která je nemocná svou uzavřeností a pohodlností, s níž lne ke svým jistotám“.²³⁶ Netouží po církvi, jež usiluje být středem všeho, choulí se do spleti svých obsesí, zažitých postupů, struktur, norem a zvyků, zatímco kolem defilují zástupy těch, kterým bytostně chybí přátelství s Ježíšem, a bezpočet nejpotřebnějších. To jim je radostná zvěst primárně určena, to za ně se Ježíš bere i u svých dnešních učedníků, když říká: „Vy jim dejte jíst!“²³⁷

Parafráze známého papežova výroku nám umožňuje přejít rovnou k sociálnímu rozměru evangelizace, jemuž autor věnoval celou čtvrtou kapitolu encykliky. Předeseílá, že mu nejde o katechezi, jejíž součástí je sociální nauka církve, nýbrž o samotné *kérygma* coby první a v celém průběhu hlásání přítomnou zvěst, která „má nevyhnutelně sociální obsah. V samotném jádru evangelia je život ve společenství a péče o druhé. Obsah prvotního hlásání má bezprostřední morální dopad, v jehož středu se nachází činnost

²³³ Encyklika čerpá ze závěrů 13. řádného generálního zasedání biskupského synodu, jenž se na podzim roku 2012 sešel nad tématem „Nová evangelizace pro předávání křesťanské víry“. Srov. EG 14.

²³⁴ EG 1; 6; 8.

²³⁵ Loc cit. in tamtéž, 11. Výrok o jediné novozákonní novosti, kterou je sám Kristus, přebírá František od svatého Ireneje (†asi 202). Srov. tamtéž, pozn. 8.

²³⁶ EG 49. Srov. tamtéž, 43.

²³⁷ Mk 6,37. Srov. EG 49.

láska“.²³⁸ František připomíná trojiční povahu kérygmatu v kontextu člověka stvořeného k obrazu božského společenství, bránící čistě lidské seberealizaci a „autosoterii“, a zdůrazňuje osvobozující působení Ducha svatého, který těm, kdož přijali radostné poselství, dává toužit po dobru druhých a o ně se přičiňovat.²³⁹ Vstříc ohlašovanému Božímu království je křesťan zavázán nejen k osobnímu vztahu s Bohem, ale také k sociální činnosti ve světě, v němž je Království již přítomno. Křesťanské poselství prostě nepatří do privátní sféry ani do uzavřených prostor chrámů, nýbrž dbá o zdraví národů, společností, jejich institucí i blaho jednoho každého. V opačném případě riskuje, že dobrá zvěst bude zkreslena a zbavena své věrohodnosti.²⁴⁰

Papež míní, že budoucnost světa budou určovat dva klíčové požadavky: jeden na integraci chudých, druhý na podporu míru a sociálního dialogu. V prvním případě naléhavě vyzývá, aby církve nepřeslýchala nárek nejubožejších lidí; vždyť každý křesťan a každé společenství je povoláno být nástrojem v Boží ruce podporujícím osvobození a společenské začleňování chudých. Do popředí vystupuje opět solidarita, vracející chudému to, co mu už dávno náleží, a nezbytnost transformace struktur, vycházející z radikální změny smýšlení.²⁴¹ Ozvěnu Medellinu lze zaslechnout ve zdůraznění privilegovaného postavení chudých v Božím lidu, podpořeném odkazem na chudý úhelný kámen církve. Oznámení radostné zvěsti chudým je počátkem Ježíšova kázání a starost o lidskou periferii kritériem definitivního přijetí nebo odsouzení. Pamatovat na chudé bylo měřítkem Pavlova díla mezi pohanokřesťany, ohroženými individualistickou mentalitou nepodobnou té, jíž jsou vystaveni dnešní křesťané. S tím souvisí i papežův povzdech, že k největší diskriminaci chudých dochází ze strany členů církve, když jim nevěnují patřičnou duchovní pozornost. Přitom právě chudí často pahnou po Bohu a po životě s ním, který jim můžeme zprostředkovat svou blízkostí, srdečným přijetím a doprovázením, aby se mezi námi a v našich společenstvích mohli cítit doopravdy „jako doma“. Ale platí to i naopak: chudí nás svými strastmi mohou učit poznávat trpícího

²³⁸ EG 177. Podstatu kérygmatu papež shrnuje do působivé zkratky: „Ježíš Kristus tě miluje, dal svůj život, aby tě spasil, a nyní je denně živý po tvém boku, aby tě osvěcoval, posiloval a osvobozoval.“ Vedle něho s uznáním klade nověji rozvinutou *mystagogickou iniciaci* s jejím postupným osvojováním si křesťanské zkušenosti, zapojením celého společenství a zvýšenou vnímavostí vůči liturgickým znamením křesťanské iniciace. EG 164. Srov. tamtéž, 166; 184.

²³⁹ EG 164; 178.

²⁴⁰ Srov. EG 176; 180–183.

²⁴¹ Srov. tamtéž, 186–189; 191.

Krista. Proto se my od nich máme nechat evangelizovat, „uznat spasitelskou sílu jejich životů a postavit je do středu putující církve“, která je chudá a pro chudé.²⁴²

„Nebyl by právě tento způsob nejlepším a neúčinnějším představením radostné zvěsti Božího království světu?“²⁴³, táže se František v reakci na předešlé. Nicméně chudoba není něčím, co bychom měli adorat: je přece kořenem sociálního zla, který je třeba vytnout, a ne jenom potírat jeho symptomy.²⁴⁴ Svět ekonomiky jako by si zacpával uši, když se hovoří o Bohu, etice, světové solidaritě, důstojnosti nejslabších, a před jeho očima zatím vyrůstají nové formy chudoby. Zdálo by se, že vládnoucímu modelu *winner* se příliš nevyplatí investovat do těch, které sám nazývá *losery*: do bezdomovců, narkomanů, utečenců, domorodých národů, opuštěných a starých lidí, nemluvě o novodobých otrocích, vykořisťovaných v ilegálních provozech, sítích prostituce či dětského žebrání. Papeži tím více leží na srdci blaho nejzranitelnějších: žen vystavených krutosti okolí, dětí, majících se narodit ze znásilnění či do situace krajní bídy, migrantů, jejichž integrace je momentem překonání xenofobní úzkoprsosti a novým faktorem rozvoje.²⁴⁵

„Rozvoj je novým jménem pro mír“,²⁴⁶ známe už od dob svatého Pavla VI. Papež František navazuje, že mír, jenž nepovstává z integrálního rozvoje, je předem zbaven budoucnosti a pokaždé nese zárodky nových konfliktů a podob násilí. Jsou-li ohroženy důstojnost člověka a společné dobro, „je zapotřebí prorockého hlasu“.²⁴⁷ Politikům, zvláště odpovědným tyto hodnoty chránit a pozvedat hlas, vyprošuje papež „hlubokou sociální pokoru“²⁴⁸ a přispívá vyslovením *čtyř principů*²⁴⁹ orientovaných na rozvoj společenského soužití a budování národa harmonizujícího odlišnosti do symbiotického celku. My se obzvlášť zaměříme na možnosti jejich aplikace v evangelizačním díle.

První princip, *nadřazenost času nad prostorem*, jenž vybízí k trpělivému spouštění procesů na úkor mocenského obsazování prostorů, také říká: Sledujte obzor evangelizace,

²⁴² Loc. cit. in EG 198. Srov. tamtéž, 195; 197–201.

²⁴³ Tamtéž, 199.

²⁴⁴ Viz tamtéž, 203, pozn. 73. Srov. tamtéž, 205.

²⁴⁵ Srov. tamtéž 203; 211–215. Františkova podpora přijímání migrantů vyvolává v církvi rozporuplné reakce, což můžeme sledovat i na naší domácí scéně. K obětem bezohledných ekonomických zájmů papež radí také celek stvoření, k němuž se později vrátí v encyklice *Laudato si'* (2015).

²⁴⁶ PP 76. Viz výše, 2.2.

²⁴⁷ EG 218.

²⁴⁸ Tamtéž, 240.

²⁴⁹ K vyslovení těchto zásad pohnul Františka 161. článek KSNC. Viz EG 221, pozn. 181.

stanovujte si reálné cíle a počítejte s během na dlouhou trať. Druhý, *jednota převažuje nad konfliktem*, spočívající v odhodlanosti snášet konfliktní situace, řešit je a přetvářet v mosty vedoucí k vytváření společenství v různosti, evangelizátory pobádá: Vystříhejte se extrémů synkretismu a pohlcování jedněch druhými, ale usilujte o jednotu a smíření v Kristu, našem pokoji,²⁵⁰ a v Duchu svatém, zdroji jednoty v rozdílnosti. Třetí zásada, *realita je důležitější než idea*, se brání absolutizaci idejí odtržených od reality, jež ústí do nepraktických, lidem nic neříkajících idealismů, nominalismů a dalších plodů chladné racionality. Bůh je přitom natolik reálný, že Slovo se stalo tělem, aby vyzývalo: Uskutečňujte slovo, konejte skutky spravedlnosti a lásky, v nichž se slovo stává plodným.²⁵¹ Poslední princip, *celek je více než část*, řeší napětí mezi globalizací a lokalizací, očekává příspěvek jednoho každého s jeho talenty a svérázem do pokladnice celku obecného dobra, a sděluje věřícím: Ať už jsi akademik či dělník, podnikatel nebo umělec, jsi zván zvěstovat evangelium v jeho integritě, aby ke všem dolehlo, mohlo zkyprít a ozdravit *všechny* rozměry člověka a přivolávat sjednocení *všech* lidí na hostině Božího království.²⁵²

„Dialog místo křiku kamení“²⁵³ by se daly nadepsat Františkovy úvahy o dialogickém rozměru evangelizace. V dialogu s politikou, společností či vědou nenabízí církve nějaká předpřipravená jednoznačná řešení problémů, nýbrž „poskytuje svou dvoutisíciletou zkušenost a stále uchovává v paměti životy a utrpení lidských bytostí“.²⁵⁴ *Evangelium pokoje*²⁵⁵ se musí zvláště intenzivně prožívat v ekumenickém dialogu: vždyť rozdělení křesťanů je největším pohoršením a ohrožením věrojatnosti radostné zvěsti. Vyměnit diplomatické a strojené taktiky za orientaci na to, co nás skutečně spojuje, rovná se otevření cest k novým společným způsobům zvěstování, svědectví a služby. Jinou nezbytnou podmínkou zachování světového míru je pro Svatého otce *mezináboženský dialog*, zbavený jak bojovného fundamentalismu, tak „korektního synkretismu“, jenž smíření obětuje svoje jedinečné transcendentní hodnoty. Potřebná jsou přátelská setkání

²⁵⁰ Srov. Ef 2,14. Srov. EG 222–229.

²⁵¹ Plzeňský biskup Tomáš Holub (1966) označuje tento princip za nejproblematictější bod Františkova magisteria. Srov. VESELOVSKÝ, Martin – HOLUB, Tomáš. *Biskup na snowboardu*. Praha: Vyšehrad, 2017, s. 121. Viz EG 231–233.

²⁵² Srov. EG 235nn.

²⁵³ Srov. Lk 19,40.

²⁵⁴ Tamtéž, 238. Srov. OA 4.

²⁵⁵ Ef 6,15.

s našimi staršími bratry ve víře nad pokladem hebrejské Bible a ve společném zájmu o lepší, spravedlivější svět, jakož i s dalšími Abrahámovými potomky – muslimy.²⁵⁶ Takový dialog si žádá, aby jeho aktéři byli ve své víře pevní a vůči druhé straně zcela otevření. Podle papeže k němu v přítomném čase zejména patří přívětivé přijímání islámských imigrantů křesťany; nicméně dojemně se obrací i na obyvatele zemí s islámskou tradicí: „Prosím a pokorně žádám tyto země, aby vzaly v potaz svobodu, které se těší muslimští věřící v západních zemích, a zajistily křesťanům svobodu, aby mohli slavit svou liturgii a prožívat svoji víru!“²⁵⁷ Činí tak s přesvědčením, že na rozdíl od tupých výkřiků teroristů staví se pravý islám a jeho výklad Koránu proti jakémukoli násilí.²⁵⁸

Papež František neopomíná ani ostatní nekřesťany žijící v souladu se svým svědomím, na něž pohlíží jako na Bohem omilostněné a tím i přidružené ke Kristovu velikonočnímu tajemství. Působení milosti v jejich životech může utvářet taková znamení, obřady a posvátné úkony, které zvou druhé do společenství s Bohem, a třebaže nemají povahu Ježíšem ustanovených svátostí, vzbuzuje je týž všudypřítomný Duch. K tomu přistupuje závěrečná pasáž kapitoly věnovaná náboženské svobodě jakožto základnímu lidskému právu, umožňující každému svobodně si zvolit náboženské vyznání, jež považuje za to pravé, a svoji víru veřejně projevovat. Papež odmítá nezdravý partikularismus zatlačující náboženství do soukromé sféry a uzavřených mešit, synagog a chrámů, a upřednostňuje otevřené ovzduší *nových areopágů* coby „nádvoří národů, kde věřící a nevěřící mohou vést dialog o zásadních tématech etiky, umění a vědy a o hledání transcendence. Také toto je cesta míru pro náš raněný svět.“²⁵⁹ Nezbyvá než uposlechnout papežovy výzvy, abychom si uvědomovali nepostradatelný sociální rozměr evangelizace a vždy jej uplatňovali ve svých slovech, postojích a činech.²⁶⁰

1.5. Sociální nauka církve – inspirace pro prorocký model katecheze

V završované části jsem více či méně podrobně přiblížil obsah řady církevních dokumentů se sociální tematikou. Nyní považuji za vhodné vybrat z každého přinejmenším jedno východisko uplatnitelné v katechezi se zvláštním ohledem na dějinně-prorocký model.

²⁵⁶ Srov. LG 16; NAe 3; EG 252.

²⁵⁷ EG 253.

²⁵⁸ Srov. tamtéž.

²⁵⁹ Tamtéž, 257. Srov. 254nn.

²⁶⁰ Srov. tamtéž, 258.

Encyklikou *Rerum novarum* papež Lev XIII. dokázal, že i v téměř dvoutisícileté církvi se mohou dít zcela „nové věci“, když pozapomněl, že je „vatikánským vězněm“,²⁶¹ a vyšel v ústřety milionům bezjmenných strádajících. Podobný je i úkol dějinně-prorockého modelu katecheze: mluvit o potřebných, upozorňovat na zdroje jejich utrpení, dodávat katechizovaným odvalu a povzbuzovat je k jednání podle Kristova příkladu.

Jedním z pokladů encykliky *Quadragesimo anno* je vyslovení principu *subsidiarity*, podle něhož má každý jedinec i společenství odpovědně jednat na své dílčí úrovni; toto právo nesmí být svévolně porušováno výše postavenými osobami ani nadřazenými společenstvími, přicházejícími ke slovu teprve tehdy, když nižší subjekty nejsou s to svou úlohu plnit.²⁶² Katechetické praxi jako takové připomíná, že i ona má křesťany vychovávat k dospělosti ve víře a k samostatnosti v myšlení.

Ve dvou svých sociálních encyklikách svatý Jan XXIII. zdůrazňuje, že jsou tu jednotliví lidé coby základ, účinná příčina a cíl každého společenského zřízení obdaření nezcizitelnými právy, dále pak upamatovává na přítomnost „znamení časů“. Stavět do středu zájmu Bohočlověka Ježíše Krista, v němž se plně odhaluje důstojnost člověka povoláného k účasti na božské přirozenosti, přijímat ze světa to pozitivní a učit katechizované porozumět „znamením času“, je dalším z úkolů prorockého modelu katecheze.

Uvedené aspekty kromě dalšího vysvítají z pastorální konstituce 2. vatikánského koncilu. Už samotný fakt, že pastorálním otázkám byl věnován dokument takového významu, je čímsi epochálním. Konstituce *Radost a naděje* poskytla množství podnětů týkajících se mezilidských, celospolečenských i hospodářských vazeb, nadčasových i takových, které s odstupem času vyžadují aktualizaci. Chopit se této úlohy může být ambicí námi sledovaného katechetického modelu.

Také z encykliky *Rozvoj národů* a apoštolského listu *Osmdesáté výročí* můžeme vyvodit úkoly pro náš model katecheze: mít přehled o světovém dění, ptát se, do jaké míry je v něm právě dnes uplatňováno pravidlo rozvoje celého člověka, každého člověka i všech národů, s Boží pomocí hledat odpovědi po smyslu aktuálního dění a současně si pokorně přiznat, že všechno zodpovědět zkrátka není v našich silách. Tak tomu učí

²⁶¹ Za „vatikánské vězně“ se považovali papežové v letech 1871 až 1929, tj. od blahoslaveného Pia IX. po Pia XI. Srov. FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. 3., doplněné, rozšířené vyd. Kostelní Vydří: KN, 2006, s. 262.

²⁶² Srov. QA 79–80.

příklad svatého Pavla VI., jehož pozdější encyklika *Evangelii nuntiandi* inspiruje evangelizační činnost církve už více než čtyři desetiletí.

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě, encyklika *Populorum progressio*, dokumenty *Chudoba v církvi* a *O spravedlnosti ve světě* tvoří spojité nádoby. Odhodlání latinskoamerického episkopátu opustit egocentrický, samolibý úzus a zřít se světské pompy ve prospěch přednostní volby pro chudé, tematika osvobození marginalizovaných, klíčová úloha malých společenství a laikátu jsou pobídkou pro všechen Boží lid. K evangelnímu požadavku angažovanosti církve ve věci pravého osvobození člověka, zachycenému v dokumentu 2. všeobecné biskupské synody, lze dodat: osvobození zajisté, avšak nikdy bez Krista, jediného skutečného Osvoboditele; křesťanskou angažovanost nepochybně, jen pozor na to, aby se neproměnila v bezduchý aktivismus. Takové mohou být i limity dějinně-prorockého modelu katecheze.

Úctyhodný odkaz svatého Jana Pavla II. nabádá ke katechezi, která bere vážně sociální nauku církve, orientuje se v ní a uplatňuje ji ve své praxi. Jeho „trilogie sociálních encyklik“²⁶³ může prorockému modelu napovědět přinejmenším následující: *práce* je synonymem aktivity v následování toho, který je stále činný, a v činnosti ve prospěch zlepšení situace lidí i společností; *solidarita* nesmí být pouhým obligátním obratem, nýbrž trvalým apelem katecheze v celém jejím rozsahu; *dějinné změny*, na nichž se církev podílí svou modlitbou, přispěním i obětmi svých členů, radí k pokoře a trpělivosti, jež se zřiká okamžitých efektů i lákavého pokušení vzít spravedlnost do svých rukou. *Kompendium sociální nauky církve*, představující syntézu náhledů slovanského papeže na spektrum sociálních skutečností, měl by mít po ruce každý katecheta.

V pojednaných encyklikách Benedikta XVI. je představena křesťanská láska ve dvou svých podobách: jako agapé a charita, projevující se službou, a jako zvěst o pravdě Kristovy lásky ve společnosti, obsažená v sociálním magisteriu církve. Cenné vzkazy pro všechny katechizující i katechizované jsou tyto: dnešní „milosrdný Samaritán“, věnující pozornost, péči a čas strádajícímu, má mít naši tvář; burcující jevy v dnešním globalizovaném světě mají tříbit naši vnímavost, jež vytrhuje z letargie a nutí hledat stále nová řešení založená na altruismu a logice daru.

Dokumenty Svatého otce Františka nezaprou jeho původ, emocionalitu, temperament, sociální citění, ale i ducha Medellinu a Aparecidy. Pro ty, kdo se věnují katechezi cízelované v prostředí latinskoamerických bázových komunit, je dobré pamatovat na

²⁶³ DCE 27.

důraz z *Radosti evangelia*, že sociálně a sociální angažovanost patří k vlastnímu jádru křesťanské zvěsti. Tamtéž vyslovený princip prvenství reality před ideou je čímisi, nač se musíme teprve adaptovat. Jde zejména o to, aby se překonaná schémata neudržovala uměle při životě, abstrakce neměla navrch nad konkrétností a na lidské situace nebyly násilně aplikovány ideály, jichž lidé nejsou v daném okamžiku schopni dostát. To může evokovat námi letmo zmíněnou exhortaci o lásce v rodině *Amoris laetitia*, jejíž nosná premisa zní: „Nikoho nelze odsoudit navždy, protože taková není logika evangelia!“²⁶⁴ Akcent milosrdenství aplikovaného na obzvlášť závažné případy selhání v manželství a důsledné rozlišování při jejich posuzování korigují někdy až rigidní výklad příslušných pasáží *Familiaris consortio*²⁶⁵ svatého Jana Pavla II.: úkolem pastýřské a evangelizační služby církve přece není soudit ani segregovat, nýbrž s láskou se každého ujímat a doprovázet ho. Do třetice vynesme do popředí taktéž slabě naznačenou encykliku *Laudato si'*. Papež v ní působivě staví lidskou vinou nemocnou a devastovanou „sestru matku zemi“ po bok nejchudších a nejopuštěnějších lidí.²⁶⁶ Koncept integrální ekologie nechce ničím ochudit člověka o jeho výsostné místo uvnitř stvoření, připomíná mu ale jeho sounáležitost se vším živým a univerzem. Dějinně-prorocký model katecheze může být tím pravým k tomu, aby do katechetické praxe uváděl problematiku ekologie.

²⁶⁴ AL 297.

²⁶⁵ Viz FC 79–84.

²⁶⁶ Srov. LS 1–2.

2. Ověření dějinně-prorockého modelu katecheze v praxi

V této části představím dějinně-prorocký model katecheze v podmínkách místních malých křesťanských komunit s nadějí, že mi výsledky těchto setkání umožní naplnit cíl této práce.

2.1. Příprava katecheze na téma „Odlišnost. Ano, či ne?“

Přístup k tématu „Odlišnost. Ano či ne?“ v katechezi jsem měl možnost představit dne 25. února 2017 v rámci předmětu Didaktické modely katecheze na půdě Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Vzhledem k obsahu a šíři tématu jsem se rozhodl užít je s menšími úpravami pro empirické účely své práce.

Téma katecheze je určeno dospělým adresátům, doprovází je prezentace vytvořená v programu PowerPoint o celkem deseti snímcích, potřebný čas je okolo šedesáti minut. Sestává ze dvou částí: první je úvodem do problematiky prostřednictvím údajů historického, teologického, religionistického a sociologického obsahu; druhá je jejich ponořením do hlubiny Ježíšových slov a sebereflexe církve. Osnovu tvoří jednotlivé snímky prezentace, zachycující hlavní myšlenkové linie.

1. snímek nadepsaný *Začalo to městem s věží?* doplňuje známý obraz vlámského malíře Petera Brueghela staršího (kol. 1525–1569), znázorňující biblický motiv stavby Babylonské věže. Posluchačům má přiblížit úryvek Gn 11,1–9, jehož první a poslední verš jsou na ploše citovány. Verš „Celá země byla jednotná v řeči i v činech“ zní bezmála idylicky. Čteme-li však dále, sílí v nás dojem, že této podle všeho vyspělé civilizaci šlo ve skutečnosti o jediné: vystavět si město a monument sahající až k nebi, kterým by si „učinila jméno“.²⁶⁷ V tomto záměru jako by rezonovalo dávné pokušení prarodičů „být jako Bůh“.²⁶⁸ Této naruby obrácené solidaritě učinila přítrž prozřetelnost, když způsobila právě to, čemu chtěli lidé svým projektem zabránit: zmátla řeč lidstva, aby si přestalo rozumět a rozptýlilo se po celém zemském povrchu.²⁶⁹

Co nám tato etiologie, vysvětlující vznik rozmanitých jazyků a národů, říká právě dnes? Může nám přijít na mysl, že přítomná civilizace se od té, kterou zvěčnily biblické pradějiny, až tolik neliší. Díky nejmodernějším elektronickým překladačům si sice přečteme texty psané čínskými znaky nebo třeba v sanskrtu, přesto lze jediné přitakat

²⁶⁷ Srov. Gn 11,3n.

²⁶⁸ Srov. Gn 3,4n.

²⁶⁹ Srov. Gn 11,5–9.

Martinu Heideggerovi (1889–1976), který postřehl, že „technika překonala všechny vzdálenosti, ale nevytvořila žádnou blízkost“.²⁷⁰ Nadále žijeme ve světě plném rozdělovníků kladených mezi naše ego a lidi jiných jazyků, ras, kultur, národností, náboženského vyznání.

2. snímek nese titul *Co nás ne/odlišuje?* Jedná se o elementární vystižení valencí mezi křesťanstvím na jedné a judaismem a islámem na straně druhé. Výběr a strukturování užitých dat určuje úmysl primárně se zaměřit na spojující prvky, poté připomenout dějinné antagonismy. Nesmějí chybět ani statistické údaje prozrazující, že ve světové populaci jsou nejpočetněji zastoupeni křesťané se 2,3 miliardami věřících, Židé dosahují počtu 0,01 miliardy, zatímco u muslimů se očekává, že do poloviny tohoto století se jejich počet zvýší z dnešní 1,8 o další jednu miliardu, takže budou tvořit plnou třetinu lidstva.²⁷¹

Reflexe začíná pohledem na judaismus, nejstarší monoteistické náboženství, jehož základ byl položen třináct století před Kristem prostřednictvím Mojžíše, vůdce národa, který si vyvolil sám Bůh. Za podstatné pojítko mezi Židy a křesťany označují svatá Písma židovského národa přejatá do posvátného kánonu křesťanské Bible. Lze vzpomenout zpochybňování platnosti Starého zákona dávným Markionem (asi 100–160) i nedávnými nacistickými ideology, jejichž rasistické ataky odrazil papež Pius XI. odvážnou větou: „Duchovně jsme všichni semité.“²⁷² Rozhodující úlohu nicméně připisují židovskému původu Ježíše z Nazareta, jeho matky, pěstouna i dvanácti. Původ dějinné nevraživosti uvádím do souvislosti s odmítnutím Ježíše Židy a podílem na jeho umučení, podkresleným někdy až ontologicky chápaným voláním davu: „Krev jeho na nás a naše děti!“²⁷³ Se svatým Františkem Serafinským však dodávám: „A nebyli to ani zlí duchové, kteří ho ukřižovali; byls to ty s nimi, který jsi ho ukřižoval, a ještě ho přibíjíš na kříž, když si libuješ v neřestech a hříších.“²⁷⁴

V době, kdy zakladatel františkánské řehole pronesl svá prorocká slova, svolal papež Innocenc III. (1198–1216) koncil, který do dějin vstoupil jako 4. lateránský (1215).

²⁷⁰ HALÍK, Tomáš. *Promluva při mši za paní Olgu Havlovou* (19.7.1998) [2018-08-28]. <<http://halik.cz/cs/tvorba/proslovy-kazani/proslov/37/>>.

²⁷¹ Srov. PEW RESEARCH CENTER. *The Changing Global Religious Landscape* (5.4.2017) [2018-08-29]. <<http://www.pewforum.org/2017/04/05/the-changing-global-religious-landscape/>>.

²⁷² ZIKMUND, Martin T. Papež, který žil na výši své doby. *KT* 2009, 19. 2., roč. 20, č. 9, s. 1; 2.

²⁷³ Mt 27,25.

²⁷⁴ KKC 598. Srov. tamtéž, 597.

Na tomto dějinném shromáždění bylo krom jiného nakázáno Židům nosit na oděvu našité barevné identifikační značky, zdržovat se řemesel a obdělávání půdy. Následovaly středověké pogromy a štvance, segregace v ghettech, relativně klidný novověk, zjištěné antisemitské procesy konce 19. století²⁷⁵ a o padesát let později šoa (holokaust), nejstrašnější zločin spáchaný nacistickou zvlášť na šesti milionech nevinných lidí židovského původu. Vyvolený národ se vyhladit nepodařilo, avšak ještě dnes, církevní prostředí nevyjímaje, vystupují popírači jeho hrůz nebo alespoň počtu obětí.²⁷⁶ Za zmínku stojí současný „latentní“ antisemitismus, živený hluboce zakořeněným společenským předsudkem, nejrůznějšími konspiračními teoriemi, vlivem médií nebo jen závistí nad prosperitou židovské populace, již k mimořádným úspěchům v oblasti finančnictví, soudnictví, lékařství a ve vědě obecně paradoxně přispěla nařízení vzpomínaného středověkého koncilu.

Přecházíme k druhému sloupci věnovanému islámu. Židy a křesťany s příslušníky nejmladšího monoteistického náboženství, vzniklého v 7. století po Kristu, spojuje krom toho, že vyznávají jediného Boha a hlásí se ke společnému původu v Abrahámovi, otci všech věřících, také některé pasáže Koránu, svaté knihy muslimů, již podle muslimské tradice diktoval proroku Mohamedovi (asi 570–632) sám Bůh (Alláh) prostřednictvím anděla Džibrila (Gabriela). Muslimy je jako prorok uctíván také Isa ibn Marjam (Ježíš, syn Mariin).²⁷⁷

Dějinné střety dvou mladých, progresivních a navzájem si konkurujících náboženství mívaly nicméně sílu exploze. Vzpomínám křížové výpravy s jejich ideály i limity, jmenovitě tu druhou, jež i přesto, že pro ni přesvědčoval svatý opat z Clairvaux, skočila zdrcující porážkou křížáků a zabráním Svatého města Osmany. Ve své době pak svatý František z Assisi, mluvící o láskyplném Spasiteli před egyptským sultánem, dal misii kříže nový rozměr – překonávání rozporů láskou namísto meče.²⁷⁸ Sedm století poté prohlásil 2. vatikánský koncil: „Pravda nevznáší svůj nárok jinak než silou pravdy

²⁷⁵ Viz zhruba souběžně probíhající Dreyfusova aféra ve Francii a „hilsneriáda“ v Rakousku-Uhersku.

²⁷⁶ Tak tradicionalistický biskup Richard Nelson Williamson (1940), donedávna příslušník Kněžského bratrstva svatého Pia X., vyvolal aféru svými antisemitskými výroky a zpochybňováním existence plynových komor. Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové*, s. 198.

²⁷⁷ Srov. NAe 3.

²⁷⁸ Otevřenost a úcta k vyznání toho druhého panující mezi svatým Františkem a zbožným sultánem al Kámelem dává C. V. Pospíšil za příklad toho, jak by i dnes měl vypadat mezináboženský dialog. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. František z Assisi a problematika míru. *Salve* 2005, roč. 15, č. 3, s. 45–59.

samé.²⁷⁹ Jiným projevem expanzivnosti islámu byly „války s Turky“ v novověké Evropě, vedené s obrovskými politickými a ideovými ambicemi. Fenomémem dneška je migrace, jehož vlivem se daří islámu to, o čem marně usilovali turečtí nájezdníci. Muslimský živel stále více zdomácňuje v západním světě a zejména v evropských velmocích, jakými jsou Německo a Francie, se vehementně hlásí o svá práva. Projevují názor, že tyto snahy – pochopitelně narážející u většinové populace – mají přinejmenším jedno pozitivum: vyznavači Alláha se domáhají toho, aby svoji víru a svoje tradice, určující jejich identitu, mohli beze zbytku prožívat i v nových domovinách, tedy právě tam, kde se křesťané veřejného prezentování své víry mnohdy zříkají a spokojují se s pohybem v „šedé zóně“. Nelze nezpomenout nejtemnější stránku nazývanou *islamismus*: náboženský fanatismus vycházející z chybné interpretace džihádu, za jehož zákeřnými násilnými akcemi se často ukrývají čerství konvertité, kteří sotva četli Korán, zato se vyznají ve zbrani. Připomínám nejhrůznější dílo islamistických extrémistů s datem 11. září 2001, jež poznamenalo tvář celé euroamerické civilizace. Donedávna obávaný Islámský stát, strůjce řady teroristických útoků namířených na lidské cíle i proti kulturnímu dědictví lidstva, dnes spíše přežívá v osamělých výkřicích epigonů.²⁸⁰ Úvahu lze uzavřít tvrzením, že je nesprávné, ba nebezpečné tento extrémismus ztotožňovat s vlastním islámem,²⁸¹ a přiklonit se ke stanovisku papeže Františka, že ve svém nejvlastnějším jádru je islám, podobně jako křesťanství, náboženstvím pokoje.²⁸²

3. snímek je pokračováním předchozího, avšak s pozorností zaměřenou ke dvěma etnikům, a sice romskému a afroamerickému. U obou postačí uvést pár základních údajů. Romové bývají považováni za historicky první migranty, odcházející podle jedné z hypotéz z Indie, své pravlasti, kvůli zanedbatelnému postavení v tamějším kastovním systému, mezi 3. a 10. stoletím po Kristu. Přítomnost těchto kočovníků a drobných řemeslníků je v Evropě doložena nejméně od 11. století, u nás pak o tři století později. Černovlasí, tmavoocí lidé se snědou pletí, nesrozumitelnou řečí a v neobvyklých úborech, vzbuzující obavy místních obyvatel i častá podezření z drobné kriminality, se postupně

²⁷⁹ DH 1.

²⁸⁰ Srov. NOVOTNÝ, Pavel. *Kam se poděla hrozba tisíciletí? Islámský stát sotva přežívá, politici už mají jiné arcinepřátele.* (28.8.2018) [2018-09-01]. <<https://www.info.cz/svet/kam-se-podela-hrozba-tisicileti-islamsky-stat-sotva-preziva-politici-uz-maji-jine-arcinepratele-35710.html>>.

²⁸¹ Srov. HALÍK, Tomáš. Předmluva. In ČERVENKOVÁ, Denisa. *Katolický pohled na náboženskou pluralitu.* Praha: Univerzita Karlova v Praze – nakladatelství Karolinum, 2016, s. 9.

²⁸² Srov. EG 253. Viz výše, 1.5.2.

stávali kořistí represí a vypovídání. Nejrazantnější se kryly s koncem 17. století, kdy byli na celém rakouském území prohlášeni za *psance*, s nimiž se mohl kdokoli libovolně vypořádat. První pokusy o nucenou asimilaci Romů vyšly z tereziánských reforem, pokračovaly po vzniku samostatného Československa, zejména v podobě Zákona o potulných cikánech z roku 1927, a vrcholily v době budování socialismu, kdy měli být plně začleněni do pracující společnosti a zbaveni všech svých tradičních specifik. Nedoceněnou stránku romské historie tvoří *romský holokaust*, neboť i na Romy se vztahoval vyhlazovací program nacistických fanatiků. V obci Lety na Písecku je jeho vskutku nedůstojnou připomínkou vepřín stojící na místě někdejšího romského koncentračního tábora.²⁸³

Na rozdíl od Romů, kteří svou kolébku opustili nejspíš dobrovolně, byly důvodem násilného přesídlování afrických černochů do Ameriky stoupající hospodářské zájmy kolonizátorů. Od Kolumbovy éry tak v rozmezí čtyř příštích století přibylo do Nového světa na deset milionů lidí černé pleti, nepočítáme-li ty, kteří podmínky transportu nepřežili. Bílí feudálové a posléze nastupující buržoazie využívali těchto tělesně zdatných jedinců pro těžké práce na plantážích a při těžbě drahých kovů. Útěchou černých otroků bez jakýchkoli práv a budoucnosti stávala se víra v Ježíše Krista, kterou vyzpívávali ve svých spirituálech a gospelech. Teprve v lednu 1865, kdy vrcholila občanská válka Severu proti Jihu, vyhlásil prezident Abraham Lincoln (1809–1865) zrušení otroctví, za což nedlouho poté zaplatil životem. Trvalo však ještě bezmála další století, než bylo Afroameričanům roku 1964 přiznáno volební právo. Hybnými silami hnutí za občanská práva černochů té doby byli baptistický kazatel Martin Luther King (1929–1968) a islámský duchovní Malcolm X (1925–1965), kteří podobně jako A. Lincoln zemřeli rukou atentátníků.²⁸⁴ Třebaže Afroameričané v příštím půlstoletí ovládli sportovní kolbiště i příčky hitparád, stali se filmovými hvězdami a dosáhli nejvyšších pater politiky, rozpor mezi bílou a černou zdaleka nepominul.²⁸⁵

Závěrečná syntéza nabízí srovnání obou etnik, kterým je třeba přiznat silné náboženské cítění, třebaže u Romů spíše intuitivní a nereflektované; výraznou muzikálnost a smysl

²⁸³ Srov. HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 5–23; 37–54.

²⁸⁴ Srov. DOČKAL, Jan. *Afroameričané. Historie a současnost rasismu v USA*. [2018-09-01]. <<https://docplayer.cz/7735277-Afroamericane-jan-dockal-2014-historie-a-soucasnost-rasismu-v-usa.html>>.

²⁸⁵ Viz VACEK, Zdeněk. Ku-klux-klan: Štvanice na černochoy se zrodila před 150 lety. *Reflex* 2015, 15. 10., roč. 25, s. 66–70.

pro rytmus; u Afroameričanů navíc fyzické dispozice, jež je předurčují vynikat ve sportu. Z opačné strany se příslušníci romské i afroamerické komunity nacházejí často na existenciální periférii: v ghettech, slumech, osadách, přičemž majoritou bývají vnímáni, zčásti po právu, jako kriminální živlové, „pobírači“ sociálních dávek či neinteligentní, obtížně vzdělatelní jedinci.²⁸⁶ Kladu odůvodněnou otázku, do jaké míry se na tomto stavu podílí segregace a marginalizace obou menšin ze strany většinové společnosti.

4. snímek s nadpisem *Oč jde?* shrnuje dosud uvažované pod zastřešující termíny *diskriminace*, *xenofobie* a *rasismus* s připojením jejich slovníkových výkladů.²⁸⁷

5. snímek, označený třemi otazníky, poutá pozornost nejprve k obrazové galerii. K prvnímu z obrázků se váže příběh z ledna roku 2017, kdy se v reklamním letáku jednoho z obchodních řetězců v Česku objevily fotografie muže tmavé pleti. Na sociální síti onoho řetězce se začaly vzápětí množit krajně odmítavé reakce pohoršující se nad „negroidním modelem“. Alpha Dia (1992), muslim pocházející ze Senegalu a žijící v Hamburku, přiznává, že se s podobnými reakcemi tu a tam setkal, takto masový odpor jej nicméně šokoval. S celou kauzou se vypořádal způsobem, jímž se stal jejím morálním vítězem. Na sociální síti k logu „Miluji Česko“ připsal: „Děkuji vám za vaši lásku. České pivo je lepší než to z Německa. Nepřestávejte se usmívat.“²⁸⁸

Z druhého obrázku se usmívá mladá židovská rodina, jež v centru Prahy provozuje obchod s artefakty souvisejícími s jejich náboženstvím. Vstoupit do jejich krámků znamená ocitnout se v místě plném vlídnosti a pozornosti.

Historie třetího obrázku se začala psát koncem osmdesátých let minulého století, kdy z Ukrajiny před následky černobylské katastrofy ilegálně prchala rodina Nikolajevových s dospívajícím chlapcem. Mladík Žeňa (1972), který začal užívat příjmení Hütz, měl sedm let statut uprchlíka, než doputoval do Spojených států amerických, kde v New Yorku zprvu hrával na ulicích kolemjdoucím pro radost. Postupem času s několika svými krajany, převážně téhož etnického původu, a s dalšími lidmi obdobného temperamentu založil punkovou skupinu Gogol Bordello, jež získala záhy takový věhlas, že ji na svá

²⁸⁶ Viz ROOTS, Roger. *Bílí a černí – 100 faktů (a jedna lež)* [2018-09-03]. <http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Bili_a_cer-ni-100_faktu_a_jedna_lez-Roger_Roots.pdf>.

²⁸⁷ Viz *Diskriminace; rasismus; xenofobie*. In HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 2. vydání. Praha: Portál, 2009, s. 115; 495; 692.

²⁸⁸ Srov. ŠTĚCHOVÁ, Lucie. *Muslim, který odsuzuje terorismus. Kdo je černošský model z Lidlu?* (7.1.2017) [2018-09-04]. <<https://www.info.cz/svet/muslim-ktery-odsuzuje-terorismus-kdo-je-cernosky-model-z-lidlu-2762.html>>.

vystoupení přizvala zpěvačka Madonna. Klíč k úspěchu Evžena Hütze, který o sobě vždy hrdě prohlašoval, že je „gypsy“, a jeho hudební formace lze shledat právě v tom, že si ponechali divokou živelnost, nedali se spoutat hvězdnými manýrami ani módními trendy, aby se tak sami stali originálními hvězdami šoubyznysu i módními ikonami.²⁸⁹

Z posledního obrázku na nás skrz úzký průzor hledí oči muslimky v nikábu stojící před stěnou pokrytou graffiti. Na první pohled nesourodá kompozice, zachycená v sousedním Německu, jako by symbolizovala setkání dvou různých světů. Tuto skutečnost lze chápat jako výzvu, abychom ji nepřehlíželi, nezastírali, neodsuzovali, ale brali ji vážně jako součást své životní reality.

Přecházím ke trojici otázek a vyzývám, aby na ně každý odpověděl sám u sebe s tím, že místo výpustek může dosadit analogické faktory. Otázky jsou formulovány takto:

- Byl by dnešní svět tím, čím je, bez Einsteina či Aviceny?
- Byl by dnešní svět šťastnější, klidnější, bezpečnější... bez židů, muslimů, Romů, černochů...?
- Cítím se „in“ (jako správný člověk, křesťan, Čech, Evropan, kosmopolita...), jestliže mluvím o arabáších, židácích, cigoších nebo černých hubách?

Palcový barevně odlišený titulek: *A co by na to řekl Ježíš?* tvoří už přechod k 6. snímku nesoucímu titul *Slova evangelia...* Tvořen je plejádou perikop, v nichž se Pán Ježíš setkává s různými „Neizraelity“ a odhaluje svoje postoje k nim. Na ploše se nachází reprodukce rytiny Pietra del Po (1616–1692) znázorňující setkání Ježíše s kananejskou (nebo též syrofénickou) ženou, jímž svoje úvahy začneme. Čerpám přitom z Matoušova podání, z něhož pochází vyznačený citát: „Jsem poslán jen ke ztraceným ovcím z lidu izraelského.“²⁹⁰ K němu se přimyká jednak fakt, že Izrael, výlučný pro svoje vyvolení a protřibený zkouškou exilu, se úzkostlivě separoval od okolních národů, zadruhé pak zaměření Ježíšovy mise. V dané souvislosti zní Ježíšova odtažitá slova k cizince, která jej prosí za svoji zle posedlou dcerušku, vcelku logicky. Žena se nedá odbýt, pročez Ježíš svoje stanovisko stupňuje: „Nesluší se vzít chleba dětem a hodit jej psům.“²⁹¹ Slova jsou to překvapivě tvrdá, uvážíme-li, že psi podobně jako vepři platili pro Židy za nečistá zvířata. Avšak starostlivá matka, které jde o všechno, duchapřítomně reaguje, že přece

²⁸⁹ Srov. MECHANIC, Michael. *Gypsy King: Gogol Bordello's Eugene Hütz. The Ukrainian-born front man on rock-and-roll revolution and his long-distance run to America.* (january/february 2011) [2018-09-04]. <<https://www.motherjones.com/media/2011/02/gogol-bordello-eugene-hutz-interview/>>.

²⁹⁰ Mt 15,24. Viz tamtéž, 21–28. Srov. Mk 7,24–30.

²⁹¹ Mt 15,26.

i psíci se živí drobty spadenými ze stolu jejich pánů. Tehdy Ježíš, přemožený její vírou, vyslyší ženinu prosbu a děvčeti navrací zdraví.

Také v dalším matoušovském úryvku obdobné struktury (Mt 8,5–13) spatřujeme Ježíše, tentokrát odhodlaného jít uzdravit ochrnutého sluhu římského setníka. Odpověď tohoto zástupce okupační moci silně zapůsobila nejenom na Pána, ale i na jeho církev, jež jejich parafrázi zařadila do mešní liturgie coby invokaci všech členů Božího lidu před svatým přijímáním.²⁹²

U epizody Ježíšova rozhovoru se Samaritánkou u Jakubovy studny a její následné vyústění (Jan 4,1–42) se omezím na připomínku, že Ježíš oslovuje příslušnici národa, k němuž se židovstvo po staletí stavělo nepřátelsky. Cizinka z Ježíšových slov vytuší, že je prorok, a on se jí představuje jako očekávaný Mesiáš. Ten, který jednoznačně prohlašuje, že „spása je ze Židů“, překračuje tabuizovanou zónu a dva dny pobývá u Samařanů, jež k němu přivolala žena, které Ježíš řekl všechno, co dělala.²⁹³ Paradoxně se tím stala Pánovou apoštolkou; polední odpočinek u památné studnice se proměnil v hlásání mimo vymezený rámec, kdy mnoho Samařanů v Ježíše uvěřilo, na rozdíl od Židů, ke kterým byl poslán.

Jiný úryvek z Janova evangelia (Jan 12,20–36) je zasazen do kontextu Ježíšových Velikonoc. Na svátky přibyli do Jeruzaléma řečtí proselyté obracející se na Filipa s přáním, vidět Ježíše. Z textu není patrné, zda Pán tlumočené prosbě vyhověl. Jistá je bezprostřední reakce: „Přišla hodina, aby byl oslaven Syn člověka“,²⁹⁴ uvozující jeho poslední veřejnou řeč. Její ozvěnou je hlas z nebe ohlašující Boží plán, v němž oslavení Otcova jména a Ježíšovo povýšení povede skrz ponížení, soud, cestu kříže a ukřižování, projití branou smrti až k rozbřesku nedělního jitra.²⁹⁵

S Ježíšovým zmrtvýchvstáním se pojí jeho velký misijní příkaz, rozevírající před učedníky celosvětový prostor, do něhož mají vnášet zvěst o Božím Synu, Spasiteli. Obtíže, jež s tím souvisely už v počátcích šíření kérygmatu, ilustruje na 7. snímku pestrobarevný obrázek v koptském stylu, zachycující Petrovo velké dilema spojené s viděním, jehož se mu dostalo na střeše domu Šimona koželuha. Scéna je užitečná tím,

²⁹² Lat.: Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo et sanabitur anima mea.

²⁹³ Loc. cit in Jan 4,22. Srov. tamtéž, 28–30.

²⁹⁴ Jan 12,23.

²⁹⁵ Srov. Jan 12,27–30; 18 – 20. Srov. SCARANO, Angelo. Ježíšova modlitba, s. 281.

že první mezi apoštoly naprosto nechápe výzvu, aby porážel a jedl zvířata, kterých by se jako pravověrný Žid ani nedotkl, ale která Boží hlas prohlašuje za čistá. Petr nepřestává uvažovat o smyslu vize, což je pobídkou pro nás, abychom zkoumali, co nám Pán chce tím či oním sdělit, nač upozornit, k čemu přivést. Petrův pohled se projasní s příchodem poslu setníka Kornélia. Pod Kornéliovou střechou zahajuje Petr své kázání těmito slovy: „Dobře víte, že židům není dovoleno stýkat se s pohany a navštěvovat je. Mně však Bůh ukázal, abych si o žádném člověku nemyslel, že styk s ním poskvňuje nebo znečišťuje.“²⁹⁶ P. Marek „Orko“ Vácha (1966) usuzuje, že Petr zde mluví

nadčasově proti všem rasistům minulosti i budoucnosti. Když měl kdysi apoštol Petr zjevení veliké plachty obsahující všechna možná zvířata, pochopil, že žádný z lidí není nečistý, a dávno před newyorskou deklarací lidských práv bylo stanoveno, že všichni lidé, Izraelité i Neizraelité, Parthové, Médové a Elamité, lidé z Pontu a Asie, Mezopotámie, Frygie a Pamfylie, Kréťané i Arabové jsou lidmi.²⁹⁷

Odkazy na další verše z apoštoláře vzpomínají jednak příběh prvního křesťana černého kontinentu,²⁹⁸ jednak myšlenky pocházející od svatého Pavla a z jeho okruhu, jejichž společným jmenovatelem je osoba Ježíše Krista, Spasitele univerza, v němž pro Boží děti padají veškerá rozdělení a vyloučení.²⁹⁹ Snad nejhutněji tuto ideu vyjádřil autor listu Efesanům: „V něm (v Kristu) je náš pokoj, on dvojí spojil v jedno, když zbořil zeď, která rozděluje a působí svár. Svou obětí odstranil zákon ustanovení a předpisů, aby z těch dvou, z žida i pohana, stvořil jednoho nového člověka, a tak nastolil pokoj.“³⁰⁰

Přecházíme k 8. snímku opatřenému nadpisem *Radost a naděje*. Uvádím, že název pastorální konstituce o církvi v dnešním světě lze vztáhnout na celkový odkaz 2. vatikánského koncilu s jeho dopady na vnitřní život církve a kroky směřující k lidem zvenčí. Plochu zaplňují tři citáty, z nichž první slabě parafrázuje 29. článek *Gaudium et spes*, který ontologickou rovnost všech lidí shledává v tom, že obdařeni nesmrtelnou duší a rozumem mají týž původ v Bohu, a tedy i totožnou přirozenost a důstojnost. Koncilní Otcové jednoznačně vylučují „jakýkoli druh sociální nebo kulturní diskriminace v základních právech člověka z důvodů pohlaví, rasy, barvy, společenského postavení,

²⁹⁶ Sk 10,28.

²⁹⁷ VÁCHA, Marek. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země. O kruhu úcty k člověku, přírodě a celému vesmíru*. Brno: Cesta, 2008, s. 52.

²⁹⁸ Srov. Sk 8,26–40. Viz výše, 1.3.1.

²⁹⁹ Srov. Gal 3,26–28; Řím 10,12; 1 Tim 2,3–4.

³⁰⁰ Ef 2,14–15.

jazyka nebo náboženství, poněvadž odporuje Božímu záměru“.³⁰¹ Obracím pozornost ke dvěma citacím z deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím *Nostra aetate*. První připomíná společné dědictví Židů a křesťanů, v duchu evangelní lásky resolutně odmítá antisemitismus a lituje, jak lze z formulace nepřímo vyčíst, i vlastních křivd, kterých se církev dopustila na příslušnících vyvoleného národa. Také druhá citace volí smířlivý tón, jímž koncil vybízí zapomenout všech dějinných rozmíšek i nepřátelství a zahájit novou etapu, kdy by křesťané ruku v ruce s muslimy „chránili a podporovali sociální spravedlnost, mravní hodnoty, mír a svobodu pro všechny lidi“.³⁰² Výrok naznačuje, jak kladný potenciál je v muslimech shledáván.

Titulek 9. snímku *Svědék naděje* jsem si vypůjčil z názvu autorizovaného životopisu svatého Jana Pavla II. z pera novináře George Weigela (1951). Připomínám podíl Karola Wojtyly na vzniku pastorální konstituce *Gaudium et spes* a zavádím pozornost k souboru fotografií, na nichž se vyjímá postava slovanského papeže. Na okraj lze uvést, že jistou inspiraci i většinu obrazové dokumentace mi poskytl článek P. Andrese Mählmanna FSSPX, jenž v počinech, o nichž bude řeč, spatřuje papežovo selhání a zpronevěření se úřadu nejvyššího pontifika římské církve.³⁰³ Obrázek vlevo zachycuje událost s datem 13. dubna 1986, kdy Jan Pavel II. jako vůbec první biskup města Říma zavítal do římské synagogy. Na fotografii vpravo nahoře jej vidíme stát poblíž hinduistek tančících u příležitosti modlitebního mezináboženského setkání konaného v Assisi v říjnu téhož roku. Na obrázku uprostřed, pocházejícím z května 1999, Jan Pavel II. vzdává políbením úctu posvátné knize všech muslimů, Koránu. Kolekci doplňuje památný záběr z papežovy první návštěvy svobodného Československa v dubnu 1990, na němž se vřele vítá s čerstvým prezidentem Václavem Havlem (1936–2011). Míním, že v uvedených dějinných souvislostech vystupoval Jan Pavel II. jako ztělesnění myšlenek koncilu, jehož se účastnil jako nejmladší polský biskup, a jako propagátor „úkolů církve [...], aby

³⁰¹ GS 29. Srov. tamtéž.

³⁰² Český překlad tady na rozdíl od latinského originálu volí výraz „mohamedány“, který pro samotné muslimy zní spíše pejorativně, neboť nejsou ctiteli Mohameda, nýbrž Alláha. Srov. Concilium Vaticanum Secundum. *Nostra aetate. Declaratio de Ecclesiae habitudine ad religiones non-christianas* (XXVIII m. octobris A.D. MCMLXV), art. 3. [2018-09-08] <http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_lt.html>.

³⁰³ MÄHLMANN, Andreas. *Splnil tento papež své nejzákladnější poslání?* [2018-09-08]. <<http://www.lumendelumine.cz/index.php?page=spnil-tento-papez-sve-nejzakladnejši-poslani>>.

všichni lidé, když jsou dnes těsněji spojeni různými pouty společenskými, technickými a kulturními, dosáhli také plné jednoty v Kristu“.³⁰⁴

Prezentaci uzavírá 10. snímek nadepsaný shakespearovským *Jak se vám líbí?* Zaujme trojicí obrazových reprodukcí. První je variací na známý Sallmanův obraz Hlava Krista, kde jsou Ježíšovy bělošské rysy převráceny do podoby herce Morgana Freemana. Druhá, jejíž originál namaloval John Singer Sargent (1856–1925), je portrét arabského beduína, taktéž pokládáný za zpodobnění Ježíše z Nazareta. Na třetí propůjčil Rembrandt Harmenszoon van Rijn (1606–1669) Ježíši světlou pleť a vlasy, přivlastnitelné jak příslušníkům židovské rasy, tak i mnohému Evropanu či Anglosasovi. Vyjdeme-li z premisy, že Bůh se lidem sdílí po jejich způsobu,³⁰⁵ a připustíme-li, že by se Pán chtěl někomu zjevit, vzal by na sebe takovou podobu a užil takové mluvy, kterým dotyčný bezpečně porozumí. Pokládám otázku, zda je pro nás samotné myslitelné, že by Boží Syn přijal tvářnost těch, vůči nimž třeba ve skrytu cítíme odstup, antipatie. Závěr prezentace je tvořen retrospektivou k listu Efesanům, představujícím Ježíše jako bořítele zdí dělících jedny od druhých, a také pobídkou, že záleží právě na nás, budeme-li Ježíši v tomto díle nápomocni, nebo se staneme staviteli nových Babylonských věží.

2.2. Katecheze ve dvou malých společenstvích

Pro účely této práce jsem z několika společenství působících v mé domovské farnosti oslovil dvě, která odpovídala následujícím kritériím: jsou tvořena z mužů a žen, na jedné straně ve věku mladých dospělých (společenství A), na druhé straně v produktivním věku (společenství B). Bylo třeba zajistit prostory, kde by setkání proběhla, dále počítač, dataprojektor, formuláře s dotazníkem a psací potřeby.

2.2.1. Katecheze ve společenství A

U společenství mladých, jež se jednou týdně schází v budově fary k modlitbě chval a vzájemnému sdílení zakončenému agapé, se můj návrh setkal s příznivým ohlasem. Členy společenství jsem předem obeznámil s programem setkání. K němu došlo 10. května 2018, o slavnosti Nanebevstoupení Páně. Ve stanovenou hodinu se dostavilo celkem sedm posluchačů: dvě ženy a pět mužů ve věku 24 až 31 let; jeden s dosaženým středoškolským vzděláním, čtyři studenti a dva absolventi vysoké školy. Po představení

³⁰⁴ LG 1.

³⁰⁵ Srov. DV 13.

sebe a svého projektu jsem vzhledem k případným dotazům upozornil, že nejsem odborníkem v oblasti sociologie, historie ani religionistiky, ale moje zaměření je teologické, zde konkrétně katechetické. K otázkám v rozdaném dotazníku³⁰⁶ jsem naznačil, že „znamení doby“ lze přirovnat k dopravnímu značení, které nás naviguje na cestě, a připomněl účast všech pokřtěných na Kristově prorockém poslání. O prorockém modelu katecheze jsem předeslal pouze, že se rozvíjel v místech, odkud pochází papež František, s úmyslem, aby si o něm každý vytvořil vlastní představu. Přítomné jsem povzbudil, aby i v průběhu katecheze neváhali zaznamenávat do dotazníků, co je napadne a osloví, neboť nejde o to, aby věci precizně formulovali, ale aby zachytili svoje bezprostřední dojmy.

Katecheze, jež byla zahájena modlitbou se vzýváním Ducha svatého, proběhla v šedesátiminutovém limitu; někteří účastníci si dělali poznámky, jiní vyplňovali dotazníky. Následná spontánní diskuse, trvající asi dvacet minut, nenuceně přešla v modlitbu chval. Po modlitbě a poté, co všichni zúčastnění odevzdali vyplněný dotazník, jsem se s nimi rozloučil, poděkoval jim za vstřícnost a přátelskou atmosféru.

Ze zmíněné diskuse, v níž se otevřelo téma Židé a na nich spáchané dějinné křivdy, jsem si odnesl postřeh jednoho z diskutérů, že za nepočetností židovstva může stát i takřka absentující misijní rozměr, uvážíme-li současně misii křesťanů a muslimů.

Z dotazníků vyplynulo, že mladí lidé o prorockém modelu katecheze dosud neslyšeli.³⁰⁷ Téma katecheze je zaujalo jednak tím, že křesťanské poselství kladlo do souvislosti s židovstvím a islámem, jednak motivovalo k úvaze nad důsledky Ježíšovy příbuznosti se všemi lidmi v kontextu dějinného vývoje vztahů mezi většinovou společností a etniky. Oceněna byla jistá „kontroverznost“ zpracování tématu a otevřenost moderátora setkání. Jako její potenciál byla označena možnost postřehnout věci v kontextu, a nejen jednostranným pohledem. Téma doporučuji předkládat dalším etnikům, lidem s odlišnou vírou, ale i těm, kteří se v problematice nevyznají, a jejím prostřednictvím pomáhat zbavovat se předsudků.

Takto uchopený prorocký model katecheze by k budování společenství křesťanů mohl přispět tím, že dává prostor nahlédnout do vlastního svědomí a zpytovat je, zda se, třeba nevědomky, nechováme jinak, než bychom měli. Osobní úvahy mají ústít do diskuse

³⁰⁶ Viz níže, příloha č. 2.

³⁰⁷ Výjimku tvořil ohlas, který ji tematicky přirovnával k přednášce *Změním úděl svého lidu (Oz 6,11)*, pronesenou Kateřinou Lachmanovou a Pavolem Strežem na Katolické charismatické konferenci 2016.

usilující o společné hledání pravdy a odpovědí na otázky dneška. K formování společnosti může téma přispět také utužováním vědomí, že jsme sice křesťané, ale právo existovat mají i jiná náboženství.

Na otázku, zda katecheze umožnila katechizovaným změnu postojů a zda si je uvědomili, potvrdili někteří, že se obsah katecheze v jádru překrýval s jejich vlastními stanovisky nebo v nich probudil snahu o větší otevřenost k odlišnostem. Jiní doznávali, že byli vyburcováni percipovat svoje postoje, názory a eventuální obavy z neznámého, zčásti přičítané společenským vlivům. S tím, co slyšeli, se z většiny ztotožňovali, jistá obezřetnost vůči Romům a muslimům v nich přesto zůstala. Pro další bylo téma katecheze příležitostí k zamyšlení.

K pojmu „znamení naší doby“ přiřadili respondenti slova jako události, věci, způsoby myšlení, jevy, trendy, složité otázky týkající se soudobé společnosti. Objevil se i názor, že jsou tím, díky čemuž si uvědomíme přítomnost Krista. Jedna z reakcí, nakolik je třeba nebrat ji doslovně, šla ještě dále, když znamení doby ztotožnila s vnímavostí k tomu, co o naší době říká Bůh, a schopností nahlédnout přítomný čas „jeho očima“. Člověk je pak dokáže vidět díky „prozíravosti, které se mu dostalo/vyučil se jí od Boha“. Konkrétní příklady poukazovaly na úpadek rodiny, respektive změnu pohledu na ni a partnerské vztahy; nerozlišování mezi mravně dobrým a zlým; všudypřítomnost počítačů, mobilních telefonů a lavinové šíření virtuální komunikace; příliv obyvatel z islámských zemí do Evropy.

Prorok je podle nich takový člověk, jehož prostřednictvím promlouvá Bůh k lidem; ten, kdo hlásá Krista a mravní hodnoty i za cenu nepřijetí, odmítnutí, rizika pro sebe; který ne slovy, ale činy usvědčuje svoje okolí a ukazuje správnou cestu; kdo na základě současnosti mluví o budoucnosti; který rozpoznává „znamení doby“; v kontextu našeho tématu hlasatel myšlenek míru a tolerance. Jako současné proroky uvádějí papeže Františka, některé kněze a charismatické duchovní osobnosti, ale také Václava Havla za dob komunismu.

2.2.2. Katecheze ve společenství B

Podobně jako v prvním případě, také v tomto společenství bylo mému návrhu vyhověno a přislíbeno zajištění všeho potřebného. Vpodvečer posledního květnového dne, o slavnosti Těla a krve Páně, jsem tedy zavítal do rodinného domu, jehož přízemí je uzpůsobeno pro účely společných setkání s modlitbou chval při kytaře. Společenství tvořené devíti lidmi jsem zastihl při modlitbě růžence. Po skončení modlitby jsem upřesnil účel

katecheze a rozdal dotazníky. Katecheze se uskutečnila ve spíše komorní atmosféře vážné soustředěnosti; její délka ani tentokrát nepřekročila stanovený limit. Tři zúčastnění museli poté narychlo odejít. Otázal jsem se jich alespoň, co je z tématu nejvíce oslovilo. Jedna odpověď zněla, že to, jak se církve proměňuje. Dotyčný přiznal, že býval „rasistou“ až do chvíle, kdy měl, podle svých slov „Božím řízením“ vstoupit do koupele v Lurdech zároveň s černošským poutníkem. Už když z vody vystupoval, věděl, že je ze své averze vyléčen.

Následovalo doplnění dotazníků a zhruba hodinová rozprava o vyslechnutém. Řeč se i tentokrát stočila k otázce Židů, kteří jsou podle názoru debatujících nedílnou součástí dnešního světa a zasluhují plnou úctu. Pro spolužití s romskou menšinou byla definována potřeba, aby na ně ostatní nehleděli spatra, ale skláněli se k nim ve snaze jim porozumět. Tento postoj však vyžaduje „odkódování lidí uzamčených ve svých předpojatostech“.

Další fázi debaty otevřelo postesknutí nad osudem „nás křesťanů“ žijících uprostřed „ateistické nadvlády“, spojené s vyjádřením, že dnešní doba obzvlášť potřebuje horlivé, inteligentní, vzdělané a Bohem obdarované křesťany, kteří se nebojí veřejně odpovídat každému, kdo by se jich ptal po důvodu jejich naděje.³⁰⁸ Od převahy bezvěrců, kteří nás „nechávají žít“, byl už jenom krůček k muslimské otázce. Na přítomných bylo náhle patrné rozrušení z představy, že by islám díky své expanzivnosti a plynule stoupající demografické křivce jednou politicky ovládl náš životní prostor. Riziko podle jejich mínění zvyšuje patologičnost dnešní Evropy: pokud do ní dorazí přesvědčení muslimové, pravděpodobně první, s čím se setkají, bude náboženské vakuum, míra závislosti obyvatelstva na omamných látkách a absence studu, čímž u nich křesťanský základ Starého kontinentu vezme ihned za své coby nehodný jakékoli úcty. Kdyby se naplnily obavy debatujících, měly by podobu velkého daňového zatížení ve společnosti rozdělené do skupin posuzovaných podle míry blízkosti k islámu, kde by se křesťané řadili jen těsně před nejnižší stojící skupinu lidí bez náboženského vyznání.³⁰⁹

³⁰⁸ Srov. 1 Petr 3,15.

³⁰⁹ Viz „Islamofobie“ chápaná jako postoj, vyznačující se zjednodušujícími výklady přenášeny na islám, nazývaný „anticivilizací“, „jinou kulturou“ či „protizápadní ideologií“, a vyvolávající společenské předsudky, administrativní praxe a islamofobní akty, které všechny muslimy bez rozdílu označují za nepřátele a škůdce. Srov. HESOVÁ, Zora. Problém s „islámem“: Tři vrstvy protiislámského diskurzu a jejich kontext. In OSTRÁNSKÝ, Bronislav (ed.). *Islamofobie po česku. Český odpor vůči islámu, jeho východiska, projevy, souvislosti, přesaňy i paradoxy*. Praha: Vyšehrad, 2017, s. 155–177.

Od těchto chmurných myšlenek zúčastněných se debata stočila k inscenaci *Naše násilí a vaše násilí*, kterou 26. května 2018 uvedlo brněnské divadlo Husa na provázku. Divadelní kus v režii Olivera Frljiće (1976)³¹⁰ překypuje násilím, nahotou a obscénností, jejichž vrcholem je scéna, při níž Ježíš sestupuje z kříže, aby znásilnil mladou muslimku.³¹¹ Česká biskupská konference v dopise adresovaném brněnskému primátorovi označila hru za „výprodej křesťanství a jeho ideálů“ s dovětkem, že „takto pojaté divadelní představení je urážkou nejen českých občanů – křesťanů, ale také muslimů a v neposlední řadě všech občanů naší země“.³¹² K podobnému stanovisku dospěli i naši diskutující, že je totiž nanejvýš opovážlivé jakkoli veřejně znevažovat velké náboženské postavy a spolu s tím urážet náboženský cit věřících.³¹³

Během debaty uvedl jeden z přítomných následující přírůstek: Nepřijde-li jeden vědec s vynálezem, vymyslí jej posléze druhý, ale kdyby Rembrandt nevytvořil svou „Noční hlídku“, už žádný jiný umělec by takové plátno nenamaloval. Takovým malířem by se měl stát každý křesťan: dovolit Bohu, aby vedl jeho ruku, a v síle Ducha svatého malovat ikonu, která bude nikým jiným neproveditelným originálem. Aneb nebuďme pasivní, ale aktivní; modleme se a modlitbou se ptejme; každý odpovědně jednejme na svém místě, abychom neposkytovali argumenty těm, kdo by chtěli zpochybňovat životaschopnost křesťanství, znělo stanovisko, které rozpravu uzavřelo.

Dotazníky vyplnili a odevzdali tři muži a tři ženy ve věku 53 až 60 let; dvě třetiny z nich mají vysokoškolské vzdělání, zbylou třetinu tvoří absolventi středních škol. Z dotazníků vyplynulo, že s prorockým modelem katecheze se žádný z dotazovaných nesetkal. Téma zaujalo jinou strukturou, než mívá „běžná katecheze“, když v úvodní části předkládá v souvislostech fakta o třech monoteistických náboženstvích; poukazuje na známky diskriminace mezi různými skupinami lidí a zároveň nabádá ke smířlivějším

³¹⁰ V životopise tohoto chorvatského režiséra se mj. dočítáme, že je absolventem oboru teologie a filozofie na Filozoficko-teologickém institutu Tovaryšstva Ježíšova v Záhřebu. Srov. *Oliver Frljić – biografija* (18.10.2017) [2018-09-28]. <<http://www.biografija.org/film/oliver-frljic/>>.

³¹¹ Rok předtím vyvolalo inscenování hry, v níž je znevažován i svatý Jan Pavel II., vlnu žhavých protestů v sousedním Polsku.

³¹² JEMELKA, František. *Biskupové nesouhlasí s divadelní hrou Naše násilí a vaše násilí* (18.4.2018) [2018-09-28]. <<https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180418biskupove-nesouhlasí-s-divadelni-hrou-nase-nasili-a-vase-nasili>>.

³¹³ V živé paměti zůstává datum 7. ledna 2015, kdy dva islámští ozbrojenci vyvraždili redakci francouzského satirického týdeníku *Charlie Hebdo* ve snaze pomstit otiskování karikatur proroka Mohameda.

postojům k odlišnostem druhých. Pozornost vzbudilo také svou „provokativností“ a „protimluvností“. Ojedinelá reakce vycházela z dojmu, že na jedné straně bylo řečeno: „Následujte Ježíše, hlásejte evangelium, Ježíš je cesta...“, na druhé straně pak: „Rezignujte na svoji víru, všechny přijímejte, jejich víru, odlišnosti... Avšak Ježíš nepřinesl na zemi pokoj, ale rozdělení“.³¹⁴ Uchopení tématu bylo přirovnáno k „billboardovému sloganu“ *Kéž jsou všechny bytosti šťastny*.

Potenciál tématu dotazovaní shledávali v tom, že napovídá, jak by měl křesťan na dané jevy pohlížet, jmenovitě jim poskytl oporu pro vnímání problematiky a posílil je pro případy střetu s lidmi jiného názoru. Podporu jednoty a lásky následováním Ježíšova tolerantního myšlení, jímž by se mohly ohladit diskriminační postoje v křesťanských řadách, uvedli na otázku, jak by model katecheze mohl prospět budování křesťanských společenství. Jedna z respondentek vztáhla tuto otázku ke své osobě: „Mne by bohužel nebudoval. V žádném případě nejsem rasista ani xenofob, ale ráda bych vyznávala víru v Ježíše i v příštích letech a moc bych to přála i svým dětem a vnukům. Je hezké usilovat o pokoj a mír, ale stojí o to i ta druhá strana?“

O tom, zda téma katecheze napomohlo přítomným ke změně postojů a zda si je uvědomili, vypovídají odpovědi: Nikoli. Nevím. Ne, postoj stejný, ale upevnila jsem se. Trochu ano. Chci o to pevněji stát na pozici bílé evropské katoličky a držet se jen Krista – on říká, že je cesta, pravda a život – nikdo jiný, z jiného náboženství. Ano, už více chápu postoj papeže Františka k imigrační krizi.

„Znamení doby“ pojali katechizovaní jako zásadní události ovlivňující další vývoj a budoucnost, jakož i soudobé problémy; specifika doby v porovnání s dobou minulou; společenské obraty v postojích k přijímání jiných náboženství; proměny ve vývoji lidského chování. Konkrétně uváděli pýchu člověka; opouštění Boha; rozdělení v církvi; zvrácené chování lidí, pro které hřích už není hřichem, ale normou; změny v přírodě – sopečná činnost, povodně, úhyn zvířat, ... Za proroka pak označili člověka inspirovaného Bohem, který má k Bohu přitahovat ostatní a ukazovat, v čem jsou od něho oddělení; někoho, komu Bůh dal vidět a pojmenovat, co se týká budoucnosti, případně před něčím varovat; toho, kdo „vidí“ dál a nehledí na okamžitý prospěch; hlasatele evangelia, který v pravý čas ohlašuje Boží pravdu. Proroky dneška byli jmenováni Miloslav kardinál Vlk a Václav Havel, dále mnozí kněží, jáhnové, evangelizátoři,...

³¹⁴ Srov. Lk 12,51–53.

2.2.3. Porovnání výsledků katecheze v obou společenstvích

Se členy společenství A byla vedena krátká diskuze, o to více prostoru však věnovali dotazníkovým odpovědím. Ve společenství B bylo více času věnováno diskuzi, poněkud na úkor písemného projevu.

Dějinně-prorocký model katecheze byl pro naprostou většinu dotazovaných novinkou. Téma katecheze oslovilo svým pojetím; představením trojlístku monoteistických náboženství a etnicity ve světle Kristova evangelia; objektivitou umožňující snazší zaujetí osobního stanoviska, ale i tím, že provokovalo, mělo v sobě kontroverznost i paradoxy. Společenství A odhadovalo jeho osvětový potenciál v přesahu k příslušníkům jiných vyznání či etnik, ale i k lidem podjatým nebo názorově neukotveným. Ve společenství B napomohlo lépe porozumět stanovisku současného papeže k otázce přistěhovalectví.

V názorech, do jaké míry může tento model katecheze podporovat vnitřní růst společenství křesťanů, vycházelo společenství A jednak z individuální roviny sebezpytování členů, jak si stojí ve vztahu „my a druzí“, jednak z potřeby o tématu diskutovat a hledat společný konsensus. Společenství B vnímalo, že takto postavenou katechezí může být komunita motivována k životu z Ducha, jehož plodem je láska a jednota,³¹⁵ vychovávána k ježíšovskému postoji smířlivosti a přiváděna k autentickému křesťanskému svědectví. Zatímco u společenství A byla zřetelnější otevřenost, tvárnost a ochota svoje postoje modifikovat, členové společenství B se prokázali jako již názorově ucelení, místy konzervativní až exkluzivističtí, zvláště v poměru k islámu.

Reakce na otázku „znamení doby“ se vyznačují jistou komplexností, bez zjevných rozdílů mezi oběma skupinami. Shodně uvádějí složité problémy dnešní společnosti, nad nimiž spatřují působení Všemohoucího a přítomnost Ježíše Krista; porozumět jim nelze bez Bohem „propůjčených očí“. Mezi jmenovitými příklady čteněji figuroval mravní úpadek naší civilizace, jehož důsledkem je kromě jiného devalvace rodiny. Ten, kdo rozeznává „znamení doby“, je prorok, dedukoval jeden z mladých dotazovaných. Je patrné, že odpovědi z obou stran vycházejí z biblického paradigmatu a jeho křesťanského výkladu. Převažovala vize Bohem inspirovaného člověka hlásajícího Krista, Boží slovo a mravní hodnoty, ať to je vhod či nevhod,³¹⁶ který z dnes viděného dovede vyvodit důsledky pro zítřek. Za nynější proroky byli oběma společenstvími označeni nositelé

³¹⁵ Srov. Gal 5,22.

³¹⁶ Srov. 2 Tim 4,2.

služebného kněžství a výrazné duchovní osobnosti. U společenství A jasně vedl papež František, průnikem byla osobnost Václava Havla, společenství B vzpomnělo kardinála Miloslava Vlka.

2.3. Diskuse

Připomeňme si, že pro „znamení doby“ užívali dotazovaní převážně slovo „události“, ve smyslu spletených společenských jevů dneška a specifík té které doby oproti dobám minulým, skrze něž do lidského času a dění promlouvá Bůh.³¹⁷ Koherence jejich odpovědí s definicemi vyslovenými koncilovými Otcí a M. D Chenum je evidentní.³¹⁸

Ze „znamení času“ pro svět a církve, konkretizovaných ve *Slovníku spirituality*, vybírám následující:

smysl pro společenství; osvobození menšin; nová kultura lidské sexuality; požadavek, aby slova odpovídala činům; ustavičný rozbor pravých příčin současných jevů bez moralismu a strnulé ideologie; potřeba autentičnosti a upřímnosti v každém smyslu; odmítání náboženství, které izoluje od bratří a sester; přehodnocení laikátu v církvi; nebezpečí ekologického znečištění; násilí jako zlo samo o sobě; znovuzrození náboženského jevu s jeho dvojsmyslností a otevřeností k novému; kritika nesnášenlivosti a tyranie pod jakoukoli formou a s jakýmkoli zabarvením ideologickým a politickým; požadavek, aby více prosvítalo evangelium ve všem, co nese křesťanské jméno.³¹⁹

Členové společenství A i B se s uvedenými možnostmi shodovali v přítomných změnách v prožívání sexuality a jejich dopady na rodinu a partnerství, v potřebě být křesťany nejen podle jména a v bodě kritických změn v přírodě ovlivněných lidským faktorem. Do diskuse přispěli zmínkou sílicího vlivu technologií a elektronické komunikace; migrace z islámského světa; obratu v uznávání jiných náboženství; pojetí hříchu, jenž není pokládán za mravní zlo ani společenskou hrozbu. V úhrnu lze konstatovat, že vystihli právě ta témata, jež jsme v návaznosti na odkaz koncilu nahlédli v učení papežů posledního půlstoletí.

³¹⁷ Dodejme, že tam, kde se „Boží čas“ setkává s časem lidským, nastává *kairos*, čas milosti, „doba příhodná“ (2 Kor 6,2). Kairologií se v pastorální teologii nazývá metodologie výkladu „znamení doby“ ve funkci vyhodnocování přítomných skutečností. Srov. Kairos; kairologie. In ŠIMANDL, Josef – MÁDR, Oto – BARTOŇ, Josef – HLAVSOVÁ, Jaroslava. *Jak zacházet s náboženskými výrazy. Pravopis, výslovnost, tvary, význam*. Praha: Academia, 2004, s. 49.

³¹⁸ Viz 1.3.3.

³¹⁹ Srov. GENARI, G. Znamení časů. In FIORES, Stefano – GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*, s. 1244–1245.

Možný vliv na oživení křesťanského společenství byl dotazovanými mj. vytušen jako společná rozmluva a křesťanské nasazení. Zde postřehneme korelaci se shora uvedeným přístupem P. Freireho,³²⁰ který počítá se zařazením kritických rozprav nad ožehavými tématy, do kterých se zapojují (v jeho případě) všichni účastníci pedagogického procesu, a očekávaným výsledkem je aktivizace přítomných pro činnost ve společenské oblasti.

Uvedené důrazy mne přivedly k vyjádření stanoviska: „Znamení doby“ představují alarmující otázky a apely, jež bezprostředně oslovují členy křesťanského společenství. Prorocký model katecheze jim na základě Písma svatého a učení církve poskytuje impulsy k zamyšlení a podněty pro praxi, dává prostor, aby konkrétní téma bylo společně prodiskutováno, ale hlavně promodleno. Když se ve společném rozhovoru a v modlitbě otevíráme Pánu, tážeme se ho, co nám chce touto formou sdělit a jakou roli nám v daném ohledu přisuzuje, můžeme s ním dospět ke konkrétnímu jednání, jež bude vlastní odezvou na to, čím jsme byli na počátku zasaženi.

Prostor navíc bych rád věnoval kritickým ohlasům, které podle mého názoru patří k nejcennějšímu, co z obou setkání vzešlo. Připomeňme si, že v reakci na úsilí o pokoj a smířování polarit, jež téma katecheze proklamovalo, zazněla parafráze Ježíšova výroku: „Myslíte, že jsem přišel dát zemi pokoj? Ne, pravím vám, ale rozdělení!“³²¹ Dále byla vznesena námitka, není-li neúčelné o něco usilovat, pokud o to „druhá strana“ nestojí. Právě této ambivalence si všímá slovníkové heslo věnované „prorocké kontestaci“. Kromě jiného uvádí, že zájmem dnešního proroka je odklonit postupující dějinné odštěpení křesťanské praxe od základny Božího slova. Rozpolcenost mezi evangeliem a vírou se dotýká jak jedinců, tak celku církve. Evangelium ve své syrovosti nepůsobí pouze pokoj, ale paradoxně i rozpor a násilí. Podobně je tomu u proroka: volá k pokoji a smíření, výsledkem však bývá pobouření ze strany těch, kteří zakoušejí vnitřní konflikt. Také dnešnímu prorokovi hrozí, že bude stigmatizován coby „záškodník“ jednoty církve a obklíčen „bezproblémovými“ křesťany v pokušení ho umlčet.³²² Nabízí se antiteze k předeslané výhradě: Kdo vlastně tvoří onu „druhou stranu“? Ti, kteří s křesťany nesdílejí společnou víru, nebo sami křesťané, kterým je zatěžko slyšet, co jim je nepříjemné?

³²⁰ Viz 1.4.2.

³²¹ Lk 12,51.

³²² Srov. MARIOTTI, P. Prorocká kontestace. In FIORES, Stefano – GOFFI, Tullio (ed.). *Slovník spirituality*, s. 731–739.

Další kritická poznámka se vztahovala k samotnému zpracování tématu, jež v dotazované vyvolalo dojem, že rezignuje na vlastní víru ve snaze přiblížit se druhým náboženstvím. Jako bych viděl zdvižený prst papeže Františka, který ve své první samostatné encyklice výslovně varuje před synkretismem, požaduje zachovat cenné protikladné polaroty a vzápětí cituje Ef 2,14.³²³ Reakce ve skutečnosti vystihla mnou předpokládanou mez dějinně-prorockého modelu katecheze, u níž hrozí, že v křiklavosti tématu poněkud „zapadne“ jádro hlásání, kterým je evangelium Ježíše Krista, nebo, jako v našem případě, dojde ve snaze o náboženský smír k neuvědomělému rozvolnění hranic, které nelze jednoduše opomíjet. Podobné riziko lze předpokládat v poměru víra – akce, a to tehdy, kdyby sociální angažovanost nešla ruku v ruce s prohlubováním křesťanské víry a osobního vztahu k Pánu Ježíši. Ostatně, naše respondentka přiznala, že ji téma katecheze „utvrdilo v postoji bílé evropské katoličky, jež se hodlá držet jedině Ježíše“. Z těchto slov můžeme vyvodit, že u ní vlastně došlo k naplnění cílů katecheze, jež specifikoval Jan Pavel II. v *Catechesi tradendae*.³²⁴

2.3.1. Proroci současnosti

Vrátíme-li se k otázce identity proroka, syntézou odpovědí obou společenství by mohl být výrok P. Yvese Congara OP (1904–1995), který na tutéž otázku odpovídá: Prorok je ten, kdo „zasazuje plynutí času do jeho opravdového vztahu k Božímu plánu“.³²⁵ Za „proroky dneška“ dotazovaní označili kněze a charismatické duchovní osobnosti, přímo jmenovali papeže Františka, Miloslava kardinála Vlka a Václava Havla. Postřehy v zásadě odpovídají koncepci starší publikace, v níž Victor Conzemius (1929) formou životopisných črt nastínil osudy celkem čtrnácti duchovních a čtyř laiků, převážně mecenášů, politiků a sociálních aktivistů. Plejádu osobností tvoří jak světci, respektive blahoslavení Antonio Rosmini (1797–1855) a Adolph Kolping (1813–1865), tak také ti, kteří se stali „enfant terrible“ Říma, Felicité de Lamennais (1782–1854) a Ignaz von Döllinger (1799–1890). Ženy jsou zastoupeny Madeleine Delbrêlovou (1904–1964).³²⁶ Kdybychom měli vynést některé rysy těchto „proroků a předchůdců“, bude to pokora, hluboká víra, láska k církvi přes prožité ústrky, průzračný intelekt; nezdolná houževnatost

³²³ Srov. EG 228. Viz výše 1.5.2.

³²⁴ Srov. CT 19. Viz výše 1.3.2.

³²⁵ Loc. cit. in Papež FRANTIŠEK – SPADARO, Antonio. *U mne*, s. 104.

³²⁶ Viz CONZEMIUS, Victor. *Proroci a předchůdci*. Praha: Zvon, 1997, s. 21–36; 37–46; 59–75; 77–92; 237–247.

a nasazení pro druhé až na hranici sebezničení; umění přát druhým úspěch, komunikovat a vést dialog s odpůrci, trpělivě čekat na svou příležitost a bez zatrpklosti odejít z výsluní do ústraní.

V podobném duchu budeme rozvíjet odpovědi členů společenství. Svatému otci Františkovi jsem v této práci věnoval dostatečný prostor a není pochyb, že je zářivým znamením pro dnešní svět i církve, ve které inicioval *přirozený proces otrásající tým, co známe*.³²⁷ Za sebou shromáždil zástupy sympatizantů a proti sobě popudil šiky odpůrců, kteří jej nazývají liberálem i komunistou, dráždění jeho skromností, prokoncilním tónem, odporem vůči klerikalismu, zbohatlictví a korupci duchovenstva.³²⁸ Papež z druhého, chudšího konce světa může být pro evropské prostředí někým, kým byl Ježíš pro Natanaela pod fikovníkem.³²⁹ Jedná jako ten, kdo z evangelia nic neubírá ani k němu nic nepřidává.³³⁰ Přednostní volba pro chudé, jíž zaštitil svůj pontifikát, je stará jako církev sama; nové jsou papežovy akcenty a jejich neodkladnost. Přijímat do domu cizince a ty, kdo jsou bez přístřeší, je přímo biblický apel,³³¹ ale my se ještě dnes jako dávný zákoník ptáme: *Kdo je můj bližní?*³³² V návaznosti na svého předchůdce Benedikta XVI. odpovídá František přístupem milosrdného Samaritána, který nerozlišuje, zda je před ním syrský migrant nebo žena zahalená rouškou. Dá se usuzovat, že papež jedná tak, jak se sám jednou vyjádřil: „Proroctví dělá rámus, povyk, někdo tomu říká »kravál«. Ale ve skutečnosti podstata prorockého charismatu je v tom, že je kvasem. Proroctví je hlásáním evangelního ducha“.³³³

Někdejší disident a posléze prezident, dramatik a esejista Václav Havel se naší skupině vymyká už tím, že z hlediska svého světonázoru bývá řazen spíše mezi agnostiky. I tak si získal respekt a přátelství takových osobností, jakými byli a jsou tibetský duchovní vůdce dalajlama, papež Jan Pavel II., František kardinál Tomášek či Dominik kardinál Duka OP.

³²⁷ Srov. VESELOVSKÝ, Martin – HOLUB, Tomáš. *Biskup*, s. 30. T. Holub vychází z myšlenky Christopha kardinála Schönborna OP.

³²⁸ Srov. Papež FRANTIŠEK – SPADARO, Antonio. *U mne*, s. 55. Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové*, s. 220–221.

³²⁹ Srov. Jan 1,45–51.

³³⁰ Srov. MARIOTTI, P. Prorocká kontestace. In FIORES, Stefano – GOFFI, Tullio (ed.). *Slovník spirituality*, s. 737.

³³¹ Srov. Dt 10,18; Iz 58,10.

³³² Srov. Lk 10,29.

³³³ Srov. Papež FRANTIŠEK – SPADARO, Antonio. *U mne*, s. 69.

Havlovou mocnou zbraní bylo slovo psané mateřským jazykem, s nímž uměl dokonale nakládat. Heslo „Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávisť“, nadepisující plakát s Havlovou podobiznou ve svetru s připjatým logem Občanského fóra, bylo slovem vysloveným ve správnou chvíli, jež v listopadových dnech roku 1989 vytáhlo do ulic statisíce lidí. V. Havel navzdory osobním klopýtnutím zůstává vzorem bojovníka za osvobození z pout totalitní moci, vůdčí osobností „sametové revoluce“, ojedinělým politikem a mravní autoritou, jež má co říci dnešní i budoucím generacím. Obsah tohoto dědictví shrnul krátce po Havlově smrti Aleš Opatrný (1944), když vyzýval k modlitbě za toho, „který asi nenašel Krista tak, jako ti, kdo žijí v milosti víry, ale kdo nežil jen sám pro sebe, miloval pravdu, trpěl pro ni a Kristu posloužil v mnoha ,hladových, vězňených a nahých, které nasýtil, navštívil a přioděl‘, jak nám to ukazuje evangelium“.³³⁴

Životní pouť Miloslava kardinála Vlka v lecčem souzní s osudy Václava Havla. Oba se dostali ze suterénu degradace a šikany od komunistického režimu do nejvyšších pozic, jichž jako občan a katolický duchovní mohli dosáhnout, a stali se symboly jedné éry našich moderních dějin. M. Vlk představoval paradigma kněze a biskupa, který ideu koncilové obnovy vzal plně za svou; klíčovými slovy, jež zaznívala snad v každé jeho promluvě, byla společenství a dialog. Do širšího povědomí vešel jako *Umývač výloh a arcibiskup*, díky stejnojmenné knize Alaina Boudrea. V závěru této biografie vidíme nového arcibiskupa pražského a primase českého, jak s gestikulací sobě vlastní klade věřícím na srdce: „Především nesmíme ztratit ze zřetele, jaká jsou ona ‚znamení doby‘, která vysvětlují prožité roky i současný vývoj.“³³⁵ Příští slova odhalují, jak dobře četl smysl znamení čtyřiceti let nesvobody. První znamení této doby spočívalo v pochopení, že církve musí tvořit jediné živé *společenství*, svorně sestávající z biskupů, kněží, řeholníků a laiků. Ukázalo se, „že církve může žít a růst bez hmotných statků, bez domů, bez velké organizace i teologie, ale nemůže růst bez jednoty a vzájemné lásky“.³³⁶ Druhým znamením se stalo *utrpení*, skrze něž se ukázalo, že spoléhání na vlastní síly, vliv politiky a světské moci bylo klamnou iluzí. Pomoc totiž nepřišla od vojska ani obrněných vozů, ale od Hospodina zástupů. Posvěcující události okolo kanonizace svaté

³³⁴ Autor článku se zde přímo odvolává na Mt 25,31–46. Viz OPATRŇ, Aleš. *Václav Havel za své postoje platil, ze svého* (18.11.2018) [2018-10-14]. <<http://www.vira.cz/texty/clanky/vaclav-havel-za-sve-postoje-platil-ze-sveho>>.

³³⁵ BOUDRE, Alain. *Umývač výloh a arcibiskup. Příběh člověka v proměnách doby*. Praha: nakladatelství Nové město – Jan Malík, 2016, s. 120.

³³⁶ Tamtéž.

Anežky České se podivuhodně spojily s událostmi šesti posledních týdnů roku 1989. Výmluvnost tohoto znamení podtrhuje fakt, že Boží moc se projevila právě tam, kde vládnoucí tvrdili: „Bůh tu není“.³³⁷ Kazatel předpokládá, že týž dotek zakusili i jeho posluchači, a uzavírá výrokem, jenž by neměl upadnout v zapomnění: „Prosím Boha, aby se jeho tvář projasněná jeho dobrotou, jež se nám zjevila v noci zoufalství, neztratila nyní, když nadchází čas míru, svobody, naděje a plánů.“³³⁸

Nemíním se však omezit jen na tuto trojici. Vraťme se na začátek této práce, kde stojí, že jedno z pojmenování starozákonních proroků je *vidoucí*. Pierre Teilhard de Chardin SJ (1881–1955) zahajuje knihu o vesmíru a lidstvu prologem nazvaným *Vidět*. S pohledem upřeným do hlubin vesmíru a člověka předpokládá, že lidský zrak se v průběhu dějin stále zdokonaluje a je schopen rozeznávat v kosmu víc a více. V perspektivě člověka jakožto myslícího a poznávajícího středu světa vybízí: „Jestliže opravdu vidět znamená více být, pozorujme člověka a budeme více žít.“³³⁹ Naráží přitom na meze ležící v člověku samém, jež způsobují prodlevu v poznání toho, co mohlo být už dávno zřejmé; vždyť „nejtíž lze často postřehnout právě to, co by mělo »bít do očí«“.³⁴⁰

Pokusme se ze slova *člověk* v první z citovaných vět učinit proměnnou. Věta by pak mohla znít: *Jestliže opravdu vidět znamená více být, pozorujme Krista a budeme více žít*. Silně to evokuje základní výzvu z *Aparecidy*, upírat pohled na Ježíše. Hledět na Ježíše a pohlédnout na svět „jeho očima“ uschopňuje zpozorovat to, co je natolik zjevné, až to bývá fatálně přehlíženo, máme-li parafrázovat druhý z Teilhardových citátů. Takové jsou i společné rysy několika dalších osobností, jež v maximální stručnosti připomenu.

Z perspektivy daru spatřit Kristovu podobu v každém člověku, zvláště pak trpícím, na poli ekumeny vyniká Albert Schweitzer (1875–1965), který se zřekl slibně započaté akademické dráhy, aby se stal „doktorem z pralesa“ léčícím africké domorodce.³⁴¹ Z katolických osobností nelze nepřipomenout svatou Terezu z Kalkaty (1910–1997), jež navzdory místním zvyklostem, před zraky užaslých Indů zvedala potřebné lidi z ulic a brala je do své péče. Týž zrak vidoucí přezírané obdrželi „bratr vyvržených“³⁴²

³³⁷ Ž 14,1.

³³⁸ BOUDRE, Alain. *Umývač*, s. 121.

³³⁹ TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Vesmír a lidstvo*. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1990, s. 29.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 30.

³⁴¹ Srov. BRÁZDA, Otakar. Albert Schweitzer – doktor z pralesa a jeho filozofie úcty k životu (k 50. výročí úmrtí). *Živa* 2015, 17. 12., roč. 162, č. 6, s. CXXI–CXXIV.

³⁴² Viz titul jedné z řady Gilbertových knih, jež v češtině vyšly.

Guy Gilbert (1935), který valnou část své kněžské služby zasvětil mladistvým delikventům; „padre Pepe“ Jose Maria Di Paola (1962), někdejší blízký spolupracovník kardinála Bergoglia, pohybující se v prostředí slumů Buenos Aires³⁴³ nebo „farář“ Marián Kuffa (1959), jenž na Slovensku vede farmu organizující právě ty, o nichž Ježíš před velebnými a staršími lidu prohlásil: „Amen, pravím vám, že celníci a nevěstky předcházejí vás do Božího království.“³⁴⁴ „Prorokyní a průkopnicí“ mohu nazvat iniciátorku hospicového hnutí u nás a horlivou evangelizátorku, MUDr. Marii Svatošovou (1942).

Jiným aspektem téhož je postřehnout, objevit Krista ve svém nitru a jeho vnuknutí „přeložit“ do řeči svědectví. Podívejme se do řad umělců. Sochař a první český trvalý jáhen Karel Stádník (1924–2011) vytvořil v letech nejtvrděší normalizace pro kostel Panny Marie Královny míru v Praze – Lhotce *Velikonoční cestu*, jež formou příběhů lidského strádání odkazuje na utrpení Kristovo. Co zastavení, to znamená připomínající hrůzy válek, lidské bezcitnosti, chudoby, hladovění, nemoci a postižení, sociálního vyloučení, zotročování člověka člověkem, ale i hrdinství lásky jdoucí až k mučednictví. Vzpomeňme také básníka Václava Renče (1911–1973), jemuž byla v ohlušujícím tichu samovazby v Leopoldově „darována“ básnická skladba, již si vryl do paměti, po svém propuštění ji doslovně zapsal a vydal pod názvem *Popelka nazaretská*.³⁴⁵ Rys hraničící s mystikou shledávám též u herce a režiséra Roberta Hosseina (1927), když v knižním rozhovoru vypovídá o pozvolném přerodu bohéma v hluboce věřícího křesťana povoláného hlásat evangelium skrze svou profesi: na divadelní prkna tak vešel příběh *Člověk zvaný Ježíš*.³⁴⁶ Hosseinova otevřenost, s níž líčí vlastní konverzi, v lecčem připomíná jazyk trapisty, kněze, básníka a pro některé proroka Thomase Mertona (1915–1968). Jeho autobiografie *Sedmistupňová hora* končí větou, jež se hodí i na toto místo: „Tu je sice konec knihy, ne však konec hledání.“³⁴⁷

³⁴³ Srov. IVEREIGH, Austen. *François*, s. 391–394.

³⁴⁴ Mt 21,31.

³⁴⁵ Srov. MED, Jaroslav. Skladba zapsaná do paměti. In RENCĚ, Václav. *Popelka nazaretská*. Brno: BLOK, 1991, s. 82.

³⁴⁶ Srov. HOSSEIN, Robert. *Vlk pohlažený Bohem. Robert Hossein v rozhovoru s Françoisem Vaynem*. Kostelní Vydří: KN, 2018, s. 67–68.

³⁴⁷ MERTON, Thomas. *Sedmistupňová hora*. Brno: Cesta, 2002, s. 331. O Mertonově odkazu se dosud vedou živé diskuse. Vědecká konference pořádaná ke stému výročí jeho narození nesla podtitul: „Prorok pro naši dobu“. Viz BOSTON COLLEGE. *Thomas Merton: A Prophet for Our Time* (29.10.2015) [2018-10-17]. <http://events.bc.edu/e-vent/A_Pro-phet_for_Our_Time#.W8cHKPaYQ2z>.

Závěr

Cílem této práce bylo jednak dovodit, jak může dějinně-prorocký model katecheze napomáhat dospělým křesťanům porozumět „znamením doby“, a zadruhé, jak může přispívat k budování křesťanského společenství.

Studijní část jsem postavil na dvou základních východiscích. Prvním z nich je Ježíš Kristus, prorok převyšující všechny starozákonní proroky; Bohočlověk, který se nám připodobnil ve všem kromě hříchu. Během svého pozemského života byl běžencem, Hebrejem žijícím mezi pohany, bezdomovcem i psancem. To on zpřítomňuje přicházející Boží království, hovoří o „znameních časů“ a sám se stává největším z nich v okamžiku své smrti a ve slávě svého zmrtvýchvstání. Církev, jež skrze apoštoly přejímá Ježíšův velký misijní příkaz, realizuje toto své poslání také v křestním katechumenátu, kdy ti, kteří jsou „vyučováni ve slově“, jsou postupně uváděni do Kristova tajemství a ve křtu se stávají podílníky jeho prorockého úřadu. Církev jako celek tak tvoří „prorocký lid“ poslaný hlásat a křtít. V celkovém kontextu tohoto poslání je třeba vidět i dějinně-prorocký model katecheze, jehož úkolem je promítat nároky evangelia do událostí a jevů, které se dějí tady a teď, a povzbuzovat křesťany k aktivnímu životu z víry v Ježíše Krista. Spojence má přitom nacházet ve výrociích učitelského úřadu církve obsažených v dokumentech 2. vatikánského koncilu, v sociálních encyklikách a apoštolských listech papežů, v dokumentech synodálních, kuriálních i vzniklých na úrovni biskupských konferencí, tvořících druhé z avizovaných východisek. Vyjmenovaným textům jsem zde věnoval značný prostor; vždyť podle přání papeže Jana Pavla II. má mít sociální nauka církve své pevné místo v celkové katechetické výchově věřících. Směl jsem přitom odhalit, že tato sociální nauka nemusí být labyrintem, v němž se občas ztrácíme, ale že obsahuje nepřeborné bohatství myšlenek a zkušeností dvoutisícileté církve, majících svou logiku i půvab. Postřehl jsem také, že každá sociální encyklika vlastně reaguje na konkrétní „znamení doby“, aniž by si činila nárok dávat na ně definitivní odpovědi.

Dějinně-prorocký model katecheze bývá úzce spojován s latinskoamerickým prostředím a teologií osvobození. K tomuto pojetí jsem měl příležitost připojit jistou spřízněnost se Svatým otcem Františkem a ukázat, že současný papež může celou svou osobností a dílem prorocký model inspirovat a být mu zdrojem invence. Františkův zájem o lidi na existenciální periferii a jeho citlivě vedený mezináboženský dialog vzdáleně ovlivnily téma katecheze „Odlišnost. Ano, či ne?“, jež jsem podrobně představil na začátku autorské části. Dalším podstatným krokem bylo představení tématu ve dvou

společenstvích dospělých, s nimiž mne pojí příslušnost k téže farnosti. Pracovně jsem je nazval společenstvím A a společenstvím B. Byl jsem přitom konfrontován se dvěma typy křesťanských komunit. U společenství A se projevila vnitřní svoboda mladých křesťanů, uschopňující nelpět na zažitých schématech a otevírat se novému. Cenný je zejména fakt, že mladí respondenti sami vycítili potřebu o slyšeném diskutovat. Díky jejich námětu jsem delší rozpravu zařadil do programu setkání se společenstvím B, v němž se právě diskuse ukázala jako nejvhodnější způsob získání informací. Fixované postoje jeho členů přičítám zčásti věku, životním zkušenostem nebo tomu, že se prezentují jako převážně kontemplativní společenství. Toto setkání odhalilo, že přicházet mezi zkušené křesťany s tímto pro ně „nevšedním“ modelem, může být tak trochu „chůze po tenkém ledu“. Svoje téma jsem založil na smířlivosti a několikrát se zastal muslimů. Sklidil jsem za to kritiku jisté ambivalentnosti mého přístupu, kdy je hlásán Ježíš Kristus a současně je „lobbováno“ za „ty druhé“.

Ačkoli termín nebyl zvláště vysvětlován, „znamení doby“ dovedli po skončení katecheze uspokojivě vymezit členové obou skupin, zvláště když je podali jako projevy Božího působení v dějinách. Z dalších odpovědí a z rozhovorů vyplynulo, že společným sdílením tématu katecheze v malém společenství lze měnit atmosféru komunity; u členů prohlubovat vědomí přináležitosti k Ježíši Kristu; umožnit jim zbavovat se předsudků a averzí, jež by si jinak neuvědomili nebo je považovali za „normální“; apelovat na jejich sociální citění a dovést je k úvaze nad tím, co v dané situaci mohou vykonat, aby se směli po právu nazývat křesťany. V tomto posledním kroku je už zárodek konkrétního jednání, ať osobního nebo společného, podníceného tématem katecheze. Konfrontaci výsledků setkání s odbornou literaturou a reflexi o „prorocích současnosti“, inspirovanou odpověďmi dotazovaných, jsem předložil v závěrečné diskusi této práce.

Z obou setkání jsem si mimoto odnesl ponaučení, že už při samotné přípravě tématu je třeba pamatovat na jeho vyváženost, aby si katecheze zachovala svůj ráz a nevzbuzovala zdání přednášky nebo besedy. Při porovnávání oslovených společenství ve mně sílil dojem, že se tu odehrál pomyslný „duel“ mezi starší a nastupující generací, potažmo mezi rodiči a dětmi. Přinesl naději, že křesťané blízké budoucnosti budou přinejmenším otevřenější a tolerantnější k odlišným přístupům a odlišnostem vůbec.

Touto diplomovou prací a jejími závěry jsem doložil, že dějinně-prorocký model katecheze představuje vhodnou formu rozvoje křesťanských společenství i jednotlivých věřících. Pružně reaguje na otázky naší doby, jež konfrontuje s evangeliem a křesťanskou naukou. Katechizovaným dává mj. možnost nevidět v lidech na existenciální periferii

skryté nebezpečí, nýbrž nositele údělu našeho Pána a Spasitele, a podněcuje je k hledání způsobů, jak se pro potřebné angažovat. Model tak může přispívat k větší vyváženosti mezi osobní vírou v Ježíše Krista a skutky, které z víry vycházejí a jsou jejím „prubířským kamenem“. Ve svém důsledku umožňuje odkrývat potenciál, který křesťané získali při svém křtu: podíl na Kristově prorockém úřadu. Domnívám se, že podpora tohoto živého vědomí může věřící pozvolna směřovat k tomu, aby na otázku, kdo je „prorokem současnosti“, mohli odpovědět: „Jsem to já, každý v tomto společenství a vlastně každý křesťan“.

Seznam použitých zkratek

Biblické zkratky

Ag	–	Kniha proroka Aggea
Am	–	Kniha proroka Amosa
Dan	–	Kniha proroka Daniela
Dt	–	Pátá kniha Mojžíšova
Ef	–	List svatého apoštola Pavla Efesanům
Ex	–	Druhá kniha Mojžíšova
Ez	–	Kniha proroka Ezechiela
Gal	–	List svatého apoštola Pavla Galat'anům
Gn	–	První kniha Mojžíšova
Hab	–	Kniha proroka Habakuka
Iz	–	Kniha proroka Izaiáše
Jan	–	Evangelium podle Jana
1 Jan	–	První list svatého apoštola Jana
Jer	–	Kniha proroka Jeremiáše
Jl	–	Kniha proroka Joela
1 Kor	–	První list svatého apoštola Pavla Korint'anům
2 Kor	–	Druhý list svatého apoštola Pavla Korint'anům
2 Král	–	Druhá kniha královská
2 Kron	–	Druhá kniha kronik
Lk	–	Evangelium podle Lukáše
Mal	–	Kniha proroka Malachiáše
Mk	–	Evangelium podle Marka
Mt	–	Evangelium podle Matouše
Oz	–	Kniha proroka Ozeáše
1 Petr	–	První list svatého apoštola Petra
Řím	–	List svatého apoštola Pavla Římanům
1 Sam	–	První kniha Samuelova
2 Sam	–	Druhá kniha Samuelova
Sk	–	Skutky apoštolů
1 Tim	–	První list svatého apoštola Pavla Timotejovi
2 Tim	–	Druhý list svatého apoštola Pavla Timotejovi
Zach	–	Kniha proroka Zachariáše
Ž	–	Kniha Žalmů
Žid	–	List Židům

Zkratky dokumentů církevního magisteria

AG	–	<i>Ad gentes</i> , dekret 2. vatikánského koncilu o misijní činnosti církve
AL	–	<i>Amoris laetitia</i> , exhortace papeže Františka o lásce v rodině

- CIC – *Kodex kanonického práva*, Praha 1994
- CT – *Cachesi tradendae*, apoštolská exhortace Jana Pavla II. o katechezi v církvi
- CV – *Caritas in veritate*, encyklika Benedikta XVI. o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě
- DCE – *Deus caritas est*, encyklika Benedikta XVI. o křesťanské lásce
- DH – *Dignitatis humanae*, deklarace 2. vatikánského koncilu o náboženské svobodě
- DV – *Dei Verbum*, věroučná konstituce 2. vatikánského koncilu o Božím zjevení
- EG – *Evangelii gaudium*, apoštolská exhortace papeže Františka o hlásání evangelia v současném světě
- EN – *Evangelii nuntiandi*, apoštolská exhortace papeže Pavla VI.
- FC – *Familiaris consortio*, apoštolská exhortace Jana Pavla II. o úkolech křesťanské rodiny v dnešním světě
- GS – *Gaudium et spes*, pastorální konstituce 2. vatikánského koncilu o církvi v dnešním světě
- ChL – *Christifideles laici*, posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o poslání laiků v církvi a ve světě
- IM – *De iustitia in mundo*, posynodální dokument 2. všeobecné biskupské synody
- KKC – *Katechismus katolické církve*
- KOMD – *Křestní obřady: křest malých dětí*
- KSNC – *Kompendium sociální nauky církve*
- LG – *Lumen gentium*, věroučná konstituce 2. vatikánského koncilu o církvi
- LE – *Laborem exercens*, encyklika papeže Jana Pavla II. o lidské práci
- LS – *Laudato si'*, encyklika papeže Františka o péči o společný domov
- MD – *Mulieris dignitatem*, apoštolský list Jana Pavla II. o důstojnosti a povolání ženy
- MM – *Mater et magistra*, encyklika Jana XXIII. o nejnovějším vývoji života společnosti a o jeho utváření ve světle křesťanského učení
- NAe – *Nostra aetate*, deklarace 2. vatikánského koncilu o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím
- OA – *Octogesima adveniens*, apoštolský list papeže Pavla VI. kardinálu Maurici Royovi, předsedovi Papežské komise Iustitia et pax
- PCh – *Poverty of the Church*, závěrečný dokument 2. generálního shromáždění CELAM v Medellinu
- PP – *Populorum progressio*, encyklika Pavla VI o rozvoji národů
- PT – *Pacem in terris*, encyklika papeže Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě
- QA – *Quadragesimo anno*, encyklika Pia XI. o uspořádání společnosti, obnově společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia ke 40. výročí vydání *Rerum novarum*
- RN – *Rerum novarum*, encyklika papeže Lva XIII. o dělnické otázce

- SC – *Sacrosanctum Concilium*, konstituce 2. vatikánského o posvátné liturgii
 SKNV – Dokument ČBK o směřování katecheze a náboženského vzdělávání v ČR
 SRS – *Sollicitudo rei socialis*, encyklika Jana Pavla II. o starosti církve o sociální otázky
 SS – *Spe salvi*, encyklika papeže Benedikta XVI. o křesťanské naději
 UKŽ – *Uvedení do křesťanského života*
 VDK – *Všeobecné direktorium pro katechizaci*

Ostatní zkratky

- CDF – Congregatio pro Doctrina Fidei – Kongregace pro nauku víry
 CDK – Centrum pro studium demokracie a kultury
 CELAM – Rada latinskoamerických biskupských konferencí
 ČBK – Česká biskupská konference
 ČEP – Český ekumenický překlad
 FSSPX – Fraternitas sacerdotalis sancti Pii X – Kněžské bratrstvo svatého Pia X.
 KN – Karmelitánské nakladatelství
 KT – Katolický týdeník
 loc. cit. – citované místo
 LXX – Septuaginta
 MC – Matice cyrilometodějská
 n(n) – následující verš(e); stránka(ky)
 OFM – Ordo fratrum minorum – františkáni
 OP – Ordo (fratrum) praedicatorum – dominikáni
 P. pater
 par – a paralelní místa
 PBK – Papežská biblická komise
 SJ – Societas Jesu – jezuité

Seznam literatury

Primární zdroje

- BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě (ze dne 29. června 2009). Praha: Paulínky, 2009.
ISBN 978-80-7195-414-9.
- BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, encyklika o křesťanské lásce (ze dne 25. prosince 2005). Praha: Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6.
- BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, encyklika o křesťanské naději (ze dne 30. listopadu 2007). Praha: Paulínky, 2008. ISBN 978-80-86949-41-3.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona /včetně deuterokanonických knih/. Podle ekumenického vydání z r. 1985. 2. vydání. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.*
- Dokumenty druhého vatikánského koncilu. 2. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.*
- JAN PAVEL II. *Catechesi tradendae*, apoštolská exhortace o katechezi v církvi (ze dne 16. října 1979). Řím: Křesťanská akademie, 1982.
- JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*, apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v dnešním světě (ze dne 22. listopadu 1981). Praha: Zvon, 1992.
ISBN 80-7113-067-2
- JAN PAVEL II. *Christifideles laici*, posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě (ze dne 30. prosince 1988). Praha: Zvon, 1990.
ISBN 80-7113-162-8.
- JAN PAVEL II. *Mulieris dignitatem*, apoštolský list o důstojnosti a povolání ženy (ze dne 15. srpna 1988). Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-053-2.
- JAN PAVEL II. *Teologie těla. Katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu. 5. vydání. Praha: Paulínky, 2015. ISBN 97-80-7450-173-9.*
- Katechismus katolické církve. 2. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-488-1.*
- Kodex kanonického práva. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.*
- KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci* (ze dne 15. srpna 1997), Praha: Sekretariát ČBK, 1998.
- Křestní obřady: křest malých dětí. 2. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192378-8.*
- Sociální encykliky (1891–1991). Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7.*

- Papež FRANTIŠEK. *Amoris laetitia*, posynodální apoštolská exhortace lásce v rodině (ze dne 19. března 2016). Praha: Paulínky, 2017. ISBN: 978-80-7450-225-5.
- Papež FRANTIŠEK. *Evangelii gaudium*, apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě (ze dne 24. listopadu 2013). Praha: Paulínky, 2014. ISBN 978-80-7450-118-0.
- Papež FRANTIŠEK. *Laudato si'*, encyklika o péči o společný domov (ze dne 24. května 2015). Praha: Paulínky, 2015. ISBN 978-80-7450-187-6.
- PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi*, apoštolská exhortace (ze dne 8. prosince 1975). Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-159-8.
- Uvedení do křesťanského života*. Praha: Sekretariát České liturgické komise – Ústřední církevní nakladatelství, 1987.

Sekundární zdroje

- ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-382-6.
- AMBROS, Pavel. Od církve zkoumající znamení doby (GS 4) k církvi rozlišující (EG 43). *Caritas et veritas: Časopis pro reflexi křesťanských souvislostí v sociálních a humanitních oborech* 2016, roč. 6, č. 1, s. 123–135. ISSN 1805-0948.
- ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika: Úvod a principy*. 2. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-371-4.
- BOUDRE, Alain. *Umývač výloh a arcibiskup. Příběh člověka v proměnách doby*. Praha: nakladatelství Nové město – Jan Malík, 2016. ISBN 978-80-905265-9-4.
- BRÁZDA, Otakar. Albert Schweitzer – doktor z pralesa a jeho filozofie úcty k životu (k 50. výročí úmrtí). *Živa* 2015, roč. 162, č. 6, s. CXXI–CXXIV. ISSN 0044-4812.
- CONZEMIUS, Victor. *Proroci a předchůdci*. Praha: Zvon, 1997. ISBN 80-7113-220-9.
- ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Dokument o směřování katecheze a náboženského vzdělávání v České republice* (ze dne 21. dubna 2015), Praha: Sekretariát ČBK, 2015.
- Diskriminace; rasismus; xenofobie. In HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 2. vydání. Praha: Portál, 2009, s. 115; 495; 692. ISBN 978-80-7367-569-1.
- Εὐαγγελίζω; κήρυγμα; κατηχέω. In TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. Olomouc: Mgr. Jiří Burget, 2001, s. 71; 94; 96. ISBN 80-902798-5-6.

- FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. 3., doplněné, rozšířené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-082-3.
- FOSSION, André. *La catéchèse dans le champ de la communication. Ses enjeux pour l'inculturation de la foi*. Paris: Edition du Cerf, 1990. ISBN 978-2-20404-119-5.
- FOSSION, André – DŘÍMAL, Ludvík. Katechumenát jako inspirativní model každé katecheze. *Cesty katecheze* 2010, roč. 2, č. 2, s. 23–25. ISSN 1803-7224.
- GENARI, Gianni. Znamení časů. MARIOTTI, P. Prorocká kontestace. In FIORES, Stefano – GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 1229–1246; 731–739. ISBN 80-7192-338-9.
- GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry 20. století*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7195-177-3.
- HALÍK, Tomáš. Předmluva. In ČERVENKOVÁ, Denisa. *Katolický pohled na náboženskou pluralitu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – nakladatelství Karolinum, 2016, s. 9. ISBN 978-80-246-3227-5.
- HESOVÁ, Zora. Problém s „islámem“: Tři vrstvy protiislámského diskurzu a jejich kontext. In OSTRÁNSKÝ, Bronislav (ed.). *Islamofobie po česku. Český odpor vůči islámu, jeho východiska, projevy, souvislosti, přesahy i paradoxy*. Praha: Vyšehrad, 2017, s. 155–177. ISBN 978-80-7429-903-2.
- HOBLÍK, Jiří. *Proroci, jejich slova a jejich svět*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-948-5.
- HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-615-X.
- HOSSEIN, Robert. *Vlk pohlazený Bohem. Robert Hossein v rozhovoru s Françoisem Vaynem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2018. ISBN 978-80-7566-064-0.
- IVEREIGH, Austen. *François le réformateur. De Buenos Aires à Rome*. Paris: Éditions de l'Emmanuel, 2017. ISBN 978-2-35389-614-1.
- Kairos; kairologie. In ŠIMANDL, Josef – MÁDR, Oto – BARTOŇ, Josef – HLAVSOVÁ, Jaroslava. *Jak zacházet s náboženskými výrazy. Pravopis, výslovnost, tvary, význam*. Praha: Academia, 2004, s. 49. ISBN 80-200-1193-5.
- KODET, Vojtěch. *Novéna k Panně Marii rozvazující uzly*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7195-739-3.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Příprava dospělých na křest. Pomůcka pro ty, kteří vedou přípravu*. Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2001.

- KOPPOVÁ, Johanna. *Izraelští proroci: Dnešní pohled na prorocké knihy Starého zákona*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-507-1.
- JANDEJSEK, Petr. Teologie osvobození řeší, co s bídou. *Katolický týdeník* 2018, roč. 29, č. 18, s. 5. ISSN 0862-5557.
- MED, Jaroslav. Skladba zapsaná do paměti. In RENČ, Václav. *Popelka nazaretská*. Brno: BLOK, 1991, s. 82. ISBN 80-7029-035-8.
- MERTON, Thomas. *Sedmistupňová hora*. Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-037-7.
- O'MALLEY, John W. *Jezuité. Historie řádu od Ignáce z Loyoly do současnosti*. Praha: Pragma, 2015. ISBN 978-80-7349-472-8.
- Papež FRANTIŠEK – SPADARO, Antonio. *U mne je vždy otevřeno. Rozhovor, který vedl P. Antonio Spadaro SJ s papežem Františkem*. Praha: Paulínky, 2014. ISBN 978-80-7450-134-0.
- PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-900-X.
- PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve (ze dne 2. dubna 2004)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1.
- PEDRAZA, Brian. Blowing Away the Ashes: The Desire for God as the Bridge between the Faith and the World. *The catechetical Review* 2016, roč. 2., č. 2, s. 6–8. ISSN 2379-6324.
- PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: Odkaz Druhého vatikánského koncilu*. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-643-7.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. František z Assisi a problematika míru. *Salve* 2005, roč. 15, č. 3, s. 45–59. ISSN 1213-6301.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*. 3. vydání. Praha: Krystal OP 2017. ISBN: 978-80-7566-017-6.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 4. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-394-4.
- SCARANO, Angelo. Ježíšova modlitba v Janově evangeliu. In NOVOTNÝ, Vojtěch (ed.). *Všechno je milost. Sborník k počtě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – nakladatelství Karolinum, 2008, s. 275–292. ISBN 978-80-246-1505-9.
- ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku. Vatikán od Pia IX. po Františka a jeho vztah k českým zemím*. Řitka: ČAS, 2014. ISBN 978-80-7475-060-1.

- Slavnost Narození Páně – v noci. In *Lekcionář I: nedělní lekcionář I: roční cyklus A*. 2., upr. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 87–90. ISBN 80-7192-838-0.
- ŠRAJER, Jindřich – KOLEKTIV. *Křehká tvář rozvoje v globalizovaném světě. Kritické výzvy Populorum progressio (1967) a interdisciplinární analýzy mezinárodního rozvoje a chudoby*. Praha: Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-610-6.
- TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Vesmír a lidstvo*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-043-5.
- VACEK, Zdeněk. Ku-klux-klan: Štvanice na černochoy se zrodila před 150 lety. *Reflex* 2015, roč. 25, s. 66–70. ISSN 0862-6634.
- VÁCHA, Marek. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země. O kruhu úcty k člověku, přírodě a celému vesmíru*. Brno: Cesta, 2008. ISBN 978-80-7295-104-8.
- VESELOVSKÝ, Martin – HOLUB, Tomáš. *Biskup na snowboardu*. Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-90-6-3.
- VILLEPELET, Denis. *L'avenir de la catéchèse*. Paris: Les Éditions de l'Atelier – Éditions Ouvrières, 2003. ISBN 2-7082-3614-8.
- WEIGEL, George. *Svědék naděje. Autorizovaný životopis Jana Pavla II*. 2. vydání. Praha: Práh, 2005. ISBN 80-7252-114-4.
- WOLF, Václav. *Syntéza víry*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003. ISBN 80-7266-141-8.
- ZAVADILOVÁ, Tereza. Sedm nových přímluvců v nebi. *Katolický týdeník* 2018, roč. 29, č. 42, s. 1. ISSN 0862-5557.
- ZIKMUND, Martin T. Papež, který žil na výši své doby. *Katolický týdeník* 2018, roč. 20, č. 9, s. 1–2. ISSN 0862-5557.
- ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Modely katecheze v historii i aktuálně. *Cesty katecheze* 2010, roč. 2, č. 4, s. 20–23. ISSN 1803-7224.

Elektronické zdroje

500. výročí kázání na Hispaniole: Text kázání Antonia de Montesinos o 4. neděli adventní dne 21. 12. 1511 [2018-07-02]; dostupné na <http://www.op.cz/?a=1&id=483>.
- BOSTON COLLEGE. *Thomas Merton: A Prophet for Our Time* (29.10.2015) [2018-10-17]; dostupné na http://events.bc.edu/event/A_Prophet_for_Our_Time#.

- CELAM. *Poverty of the Church*. Colombia: Medellín, Friday 6 Septembre 1968 [2018-07-03]; dostupné na http://www.povertystudies.org/TeachingPages/EDS_PDF-s4WEB/MedMedel%20Document%20Poverty%20of%20the%20Church.pdf.
- CONCILIUM VATICANUM SECUNDUM. *Nostra aetate. Declaratio de Ecclesiae habitudine ad religiones non-christianas* (XXVIII m. octobris A.D. MCMLXV) [2018-09-08]; dostupné na http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_lt.html.
- ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ. *Deus Caritas Est. Papež Benedikt XVI. zveřejnil svou první encykliku Bůh je láska* (26.1.2006) [2018-07-29]; dostupné na http://www.christ-net.eu/clanky/3451/deus_caritas_est.url.
- DOČKAL, Jan. *Afroameričané. Historie a současnost rasismu v USA* (2014) [2018-09-01]; dostupné na <http://docplayer.cz/7735277-Afroamericane-jan-dockal-2014-historie-a-soucasnost-rasismu-v-usa.html>.
- HALÍK, Tomáš. *Promluva při mši za paní Olgu Havlovou* (19.7.1998) [2018-08-28]; dostupné na <http://halik.cz/cs/tvorba/proslovy-kazani/proslov/37/>.
- JEMELKA, František. *Biskupové nesouhlasí s divadelní hrou Naše násilí a vaše násilí* (18.4.2018) [2018-09-28]; dostupné na <http://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180418biskupove-nesouhlasi-s-divadelni-hrou-nase-nasili-a-vase-nasili>.
- JOHN PAUL II. *Adress to members of the 3rd General Conference of the Latin American*, Puebla, Mexico, Sunday 28 January 1979 [2018-07-20]; dostupné na http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/january/documents/hf_jp-ii_spe_1979-0128_messico-puebla-episc-latam.html.
- JOHNSTON, Eric M. *The Aparecida document: general overview* (25.6.2014) [2018-08-23]; dostupné na <http://professorjohnston.com/the-aparecida-document-general-overview/>.
- MÄHLMANN, Andreas. *Splnil tento papež své nejzákladnější poslání?* [2018-09-08]; dostupné na <http://www.lumendelumine.cz/index.php?page=spnil-tento-papez-sve-nejzakladnejsi-poslani>.
- MECHANIC, Michael. *Gypsy King: Gogol Bordello's Eugene Hütz. The Ukrainian-born front man on rock-and-roll revolution and his long-distance run to America*. (january/february 2011) [2018-09-04]; dostupné na <http://www.mother-jones.com/media/2011/02/gogol-bordello-eugene-hutz-interview/>.

- NOVOTNÝ, Pavel. *Kam se poděla hrozba tisíciletí? Islámský stát sotva přežívá, politici už mají jiné arcineprátele* (28.8.2018) [2018-09-01]; dostupné na <http://www.info.cz/svet/kam-se-podela-hrozba-tisicileti-islamsky-stat-sotva-preziva-politici-uz-maji-jine-arcinepratele-35710.html>.
- Oliver Frljić – *biografija* (18.10.2017) [2018-09-28]; dostupné na <http://www.biografija.org/film/oliver-frljic/>.
- OPATRŇY, Aleš. *Václav Havel za své postoje platil ,ze svého‘* (18.11.2018) [2018-10-14]; dostupné na <http://www.vira.cz/texty/clanky/vaclav-havel-za-sve-postoje-platil-ze-sveho>.
- Papež FRANTIŠEK. *Humanam progressionem* (ze dne 17. srpna 2016). [2018-06-30]; dostupné na <http://www.cirkev.cz/cs/aktuality/160906apostolsky-list-papeze-frantis-ka-humanam-progressionem>.
- PEW RESEARCH CENTRE. *The Changing Global Religious Landscape* (5.4.2017) [2018-08-29]; dostupné na <http://www.pewforum.org/2017/04/05/the-changing-global-religi-ous-landscape>.
- REDAZIONE IL VATICANESE. *Biografia di Papa Francesco* (26.3.2013) [2018-08-12]; dostupné na <http://www.ilvaticanese.it/2013/03/biografia-di-papa-francesco-2/>.
- ROOTS, Roger. *Bílí a černí – 100 faktů (a jedna lež)* (1.12.2005) [2018-09-03]; dostupné na http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Bili_a_cer-ni-100_faktu_a_jed-na_lez-Roger_Roots.pdf.
- SCHÖNSTATTSKÉ HNUTÍ. *Nové jaro pro církev – hnutí a nová duchovní společenství* [2018-08-17]; dostupné na <http://www.schoen-statt.cz/drupal7/content/schonstatt/nove-jaro-pro-cirkev-hnuti-nova-duchovni-spolecenstvi>.
- ŠTĚCHOVÁ, Lucie. *Muslim, který odsuzuje terorismus. Kdo je černošský model z Lidlu?* (7.1.2017) [2018-09-04]; dostupné na <http://www.info.cz/svet/muslim-ktery-odsuzuje-terorismus-kdo-je-cernosky-model-z-lidlu-2762.html>.
- WORLD SYNOD OF CATHOLIC BISHOPS. *Justice in the World*, Rome, Tuesday 30 Novembre 1971. [2018-07-22]; dostupné na <http://www.cctwincities.org/wp-content/uploads/2015/10/Justicia-in-Mundo.pdf>.

Přílohy

Příloha č. 1. Prezentace ke katechezi

ZAČALO TO MĚSTEM S VĚŽÍ?

Gn 11,1-9

Celá země byla jednotná v řeči i v činech.

(...)

Proto se to město nazývá Babel (to je Zmatek), že tam Hospodin zmátl řeč veškeré země a lid rozehnal po celé zemi.

Pieter Bruegel starší: *Babylonská věž*. 1563.

Snímek 1

CO NÁS NE/ODLIŠUJE?

ŽIDOVSTVÍ	ISLÁM
<ul style="list-style-type: none">• nejstarší monoteistické náboženství (13. stol. př. Kr.) /kol. 14 milionů, u nás 15–20 000/• Svatá Pisma Starého zákona• Ježíš, Panna Maria, sv. Josef, apoštolové... <p style="text-align: center;">X</p> <ul style="list-style-type: none">• IV. lateránský koncil, ghetta, pogromy, procesy (19. stol.)• holokaust (šoa) 6 milionů obětí• současný „latentní“ antisemitismus ←vliv médií→	<ul style="list-style-type: none">• nejmladší monoteistické náboženství (7. století po Kr.) /kol. 1,8 miliardy, v Evropě kol. 26 milionů, u nás asi 22 000/• původ od Abraháma• Ježíš (Isa ibn Marjam) - prorok <p style="text-align: center;">X</p> <ul style="list-style-type: none">• křížové výpravy, expanze Osmanů do Evropy (16.–18. stol.)• migrace, Evropa: Německo, Francie; prosazování vlastních práv• „džihád“, fundamentalismus, terorismus (11. 9. 2001), Islámský stát 2014–2017(?)

Snímek 2

ROMOVÉ

- z Indie (uprchlíci?) do Evropy v 11., u nás od 13. stol.
- kočovníci; v 17. stol. vypovězení, návrat = smrt; sedentarizace obtížná; potupné zákony a předpisy za první republiky i v socialistickém Československu
- romský holokaust (Porajmos)

ČERNOŠI / AFROAMERIČANÉ

- 16.–19. stol. do Ameriky převezeno na 10 milionů
- otroci, nezákonné jednání = beztrestné usmrcení bělochem; zrušení otroctví 1865, volební právo 1964
- Ku-Klux-Klan
- přirozená spiritualita
- muzikálnost, smysl pro rytmus / rekordmani ve sportu
- život v ghettech, slumech...
- nízká motivace k práci, život na sociálních dávkách, obtížně vzdělatelní, kriminalita...

Snímek 3

OČ JDE?

DISKRIMINACE

omezování nebo upírání práv určitým skupinám obyvatel z důvodů etnických, náboženských, jazykových, sexuálních aj.

XENOFOBIE

chorobný strach z cizinců, z neznámých lidí, míst; přeneseně nenávistné postoje k cizincům

RASISMUS

předsudek založený na postoji a víře v existenci vyšších, nadřazených ras; zdůrazňování rasových znaků a rozdílů a z nich odvozených teorií o nadřazenosti či podřazenosti ras a z toho plynoucích názorů o podřazenosti či likvidaci „nižších“ ras.

Zdroj: HARTL P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009.

Snímek 4

???

- Byl by dnešní svět tím, čím je, bez Einsteina či Aviceny?
- Byl by dnešní svět šťastnější, klidnější, bezpečnější ... bez Židů, muslimů, Romů, černochů... ?
- Cítím se „in“ (jako správný člověk, křesťan, Čech, Evropan, kosmopolita...), jestliže mluvím o arabáších, židácích, cigosích nebo černých hubách?

A co by na to řekl Ježíš?

Snímek 5

SLOVA EVANGELIA...

Jsem poslán jen ke ztraceným ovčím z lidu izraelského.

- Ježíš a kananejská (syrofénická) žena: Mt 15,21-28 par
- Ježíš a římský setník: Mt 8,5-13
- Ježíš a Samaritánka: Jan 4,1-42*
- Ježíš a řečtí poutníci: Jan 12,20-36
- ❖ Velký misijní příkaz: Mt 28,18-20

Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky...

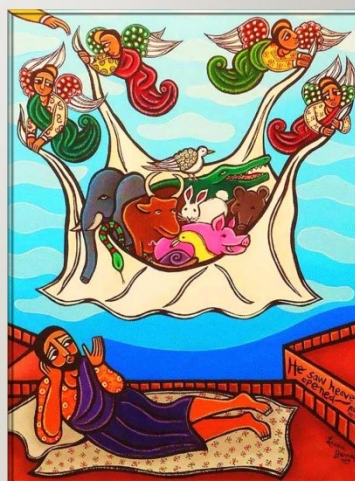
Snímek 6

... A JEŽÍŠOVÝCH UČEDNÍKŮ

Mně však Bůh ukázal, abych si o žádném člověku nemyslel, že styk s ním poskvřňuje nebo znečišťuje.

- Sk 10,9-28*; 8,26-40
- Řím 10,12; Gal 3,26-28; Ef 2,14-15
- 1 Tim 2,3-4

V něm (v Kristu) je náš pokoj, on dvojnásobně spojil v jedno, když zbořil zeď, která rozděluje a působí svár. Svou obětí odstranil zákon ustanovení a předpisů, aby z těch dvou, z žida i pohana, stvořil jednoho nového člověka, a tak nastolil pokoj.

Snímek 7

RADOST A NADĚJE...

Všichni lidé mají duši obdařenou rozumem a byli stvořeni k Božímu obrazu, mají tedy tutéž přirozenost a tentýž původ. Byli vykoupeni Kristem, mají tedy totéž božské povolání a určení. Proto je třeba, aby se stále více uznávala základní rovnost všech. (...) Je třeba překonat a odstranit jakýkoli druh sociální nebo kulturní diskriminace v základních právech člověka z důvodů pohlaví, rasy, barvy, společenského postavení, jazyka nebo náboženství, poněvadž odporuje Božímu záměru. (GS 29)

Církev, která zavrhuje veškeré pronásledování, ať jde o kohokoli, protože má na paměti společné dědictví se Židy a je vedena nikoli politickými pohnutkami, nýbrž náboženskou evangelijní láskou, želi nenávisti, pronásledování a projevu antisemitismu, jimiž se kdykoli a kdokoli obrátil proti Židům. (NA 4)

Jelikož během staletí povstalo mezi křesťany a mohamedány nemálo rozbrojů a nepřátelství, vybízí posvátný sněm všechny, aby zapomněli na to, co bylo, aby se upřímně snažili o vzájemné porozumění a aby společně chránili a podporovali sociální spravedlnost, mravní hodnoty, mír a svobodu pro všechny lidi. (NA 3)

Snímek 8

Snímek 9

Snímek 10

Příloha č. 2. Dotazník

Pohlaví:

Věk:

Vzdělání:

Katecheze na téma *Odlíšnost. Ano, či ne?* 10. května 2018

1. Slyšeli jste někdy o „prorocké katechezi“?
2. Čím vás dnešní katecheze zaujala a v čem odhadujete její možný potenciál?
3. Čím myslíte, že by tento model katecheze mohl přispívat k budování společenství křesťanů?
4. Umožnila vám tato katecheze změnu postojů, uvědomili jste si je?
5. Jak rozumíte výrazu „znamení naší doby“ a co si pod ním představujete?
6. Kdo je podle vás prorok a koho z našich současníků byste takto označili?